

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR DIPLOMATIJOS MAGISTRO PROGRAMA

VITALIJA KOLISOVA
II kurso studentė

**VALSTYBĖS VIDAUS VEIKSNIŲ POVEIKIS UŽSIENIO POLITIKAI:
JAV POLITIKA KINIJOS ATŽVILGIU 2011-2018 METAIS**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė: doc. dr. M. Šešelgytė

Vilnius, 2019

Turinys

ĮVADAS	5
I. TEORINĖS VALSTYBIŲ VIDAUS VEIKSNIŲ POVEIKIO TARPTAUTINIAMS PROCESAMS PRIELAIDOS	8
1.1. Klasikinio realizmo įžvalgos	8
1.2. Struktūrinio realizmo įžvalgos.....	10
1.3. Neoklasikinio realizmo įžvalgos	12
1.4. Valstybių vidaus veiksnų poveikio tarptautiniams procesams modelis	15
II. TARPTAUTINĖS SISTEMOS STIMULAS JAV 2011-2018 METAIS IR ATSAKAS Į JĮ.....	18
2.1. Auganti Kinijos galia kaip tarptautinės sistemos stimulus	18
2.1.1. Gyventojų skaičius	18
2.1.2. Ekonomika	19
2.1.3. Karinis potencialas.....	22
2.1.4. Tarptautinė lyderystė ir minkštoji galia	24
2.2. JAV kaip hegemoninės valstybės atsakas tarptautinės sistemos stimului.....	26
2.2.1. Diplomatinis spaudimas	26
2.2.2. Karinių resursų sutelkimas.....	29
2.2.3. Aljansų sudarymas.....	30
2.2.4. Ekonominės tarpusavio priklausomybės mažinimas	31
2.3. JAV atsako tarptautinės sistemos stimului 2011-2018 m. skirtumai	33
III. JAV VIDAUS VEIKSNIŲ POVEIKIS VALSTYBĖS POLITIKAI KINIJOS ATŽVILGIU 2011-2018 METAIS	35
3.1. JAV vidaus veiksnų reikšmės pagal balansavimo sritis ir laikotarpius.....	35
3.1.1. Lyderio įsitikinimai ir vertybės.....	35
3.1.2. Strateginė kultūra	37
3.1.3. Valstybės-visuomenės santykis	40
3.1.4. Vidinės institucijos.....	43
3.2. JAV vidaus veiksnų poveikis užsienio politikos Kinijos atžvilgiu etapams	46
3.2.1. Suvokimas	47
3.2.2. Sprendimų priėmimas	48
3.2.3. Politikos įgyvendinimas.....	50

3.3. JAV vidaus veiksnių santykis su balansavimo strategijos (ne)atitikimais	52
IŠVADOS	56
LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	59
SUMMARY	66

Lentelės

1 lentelė. Realizmo teorijų bruožai.....	14
2 lentelė. JAV politikos Kinijos atžvilgiu 2011-2018 m. atitikimas balansavimo strategijai pagal sritį ir metus.....	34
3 lentelė. JAV lyderių vertybės ir įsitikimai pagal JAV balansavimo Kinijos atžvilgiu sritis ir laikotarpius 2011-2018 m.....	37
4 lentelė. JAV strateginė kultūra pagal JAV balansavimo Kinijos atžvilgiu sritis ir laikotarpius 2011-2018 m.....	39
5 lentelė. JAV valstybės-visuomenės santykis šalies politikos Kinijos atžvilgiu 2011-2018 m. pagal balansavimo sritis ir laikotarpius.....	43
6 lentelė. Vidaus institucijos JAV politikoje Kinijos atžvilgiu 2011-2018 m. pagal balansavimo sritis ir laikotarpius	46
7 lentelė. JAV lyderių vertybių bei įsitikinimų ir strateginės kultūros poveikis tarptautinio stimulo suvokimui 2011-2018 m.....	48
8 lentelė. JAV strateginės kultūros, valstybės-visuomenės santykio ir vidinių institucijų poveikis tarptautinio stimulo sprendimui 2011-2018 m.	50
9 lentelė. JAV strateginės kultūros, valstybės-visuomenės santykio ir vidinių institucijų poveikis sprendimo dėl tarptautinio stimulo įgyvendinimui 2011-2018 m.	52
10 lentelė. JAV vidaus veiksnių santykis su balansavimo strategija 2011-2018 m. Kinijos atžvilgiu ...	53

Paveikslai

1 paveikslas. Neoklasikinio realizmo modelio schema anglų kalba	16
2 paveikslas. JAV gyventojų skaičius Kinijos gyventojų skaičiaus atžvilgiu 2010-2018 m.	19
3 paveikslas. Kinijos BVP dalis JAV BVP atžvilgiu 2010-2017 m.....	20
4 paveikslas. JAV ir Kinijos BVP augimo tendencijos 2010-2017 m.	20
5 paveikslas. JAV ir Kinijos BVP vienam gyventojui augimo tendencijos 2010-2017 m.....	21
6 paveikslas. JAV ir Kinijos išlaidos kariuomenei 2010-2018 m.	22
7 paveikslas. Kinijos pasirengimas atremti galimą jos teritorijos ataką anglų kalba 1996-2017 m.....	23
8 paveikslas. Kinijos indėlis į taikos JT misijų personalą 2000-2018 m. anglų kalba	25
9 paveikslas. Kinijos turimos JAV skolos (JAV doleriais) kitimo tendencijos 2011-2018 m.	32
10 paveikslas. JAV-Kinijos prekybos balansas mln. JAV dolerių 2011-2018 m.	32
11 paveikslas. JAV tiesioginės investicijos Kinijoje 2000-2018 m. anglų kalba.....	42

IVADAS

Tarptautinių santykių disciplinoje yra daugybė teorijų ir modelių, leidžiančių paaiškinti skirtingus tarptautinius procesus bei valstybių veiksmus. Analizuojant didžiųjų valstybių elgesį arba tarpusavio santykius populiariausia vadovautis struktūrinio realizmo teorinėmis prielaidomis. Pastarosios tarptautinę sistemą bei jos siunčiamus stimulus vertina kaip lemiamą veiksnį valstybių elgesiui. Toks supratimas neabejotinai palengvina tarptautinių santykių analizę, nes leidžia koncentruotis į ganėtinai universalius kintamuosius. Tačiau pasitaiko atvejų, kai valstybės nesielgia taip, kaip joms diktuoja tarptautiniai stimulai, arba jos elgiasi priešingai negu siūlo struktūrinio realizmo logika. Tokiais atvejais tarptautinės sistemos lygmens analizės neužtenka, ir atsakymo tenka ieškoti pačiose valstybėse.

Remiantis struktūriniu realizmu, kai hegemoninei valstybei iškyla grėsmė prarasti savo statusą tarptautinėje sistemoje, ji gali imtis balansavimo, atsakomybės perleidimo kitoms didžiosioms valstybėms arba karo prieš potencialią priešininę strategijos¹. Spartus Kinijos ekonomikos augimas išsivysčiusių pasaulio valstybių sąskaita, ne visada skaidrus, bet akivaizdžiai pastebimas Kinijos kariuomenės modernizavimas ir agresyvėjanti taktika Pietų Kinijos jūroje, siekiant užsitikrinti didesnę teritorinių vandenų ir oro erdvės kontrolę, jau kurį laiką ginčijo JAV kaip galingiausios valstybės statusą tarptautinėje sistemoje, todėl anksčiau ar vėliau iš pastarosios buvo tikimasi hegemoninei valstybei būdingų veiksmų Kinijos atžvilgiu². 2011 metais JAV oficialiai savo užsienio politikos prioritetus nukreipė Pietryčių Azijos link. Šis žingsnis buvo siejamas su balansavimo strategijos pasirinkimu.

Saugumo prasme JAV didino Pietryčių Azijos regione dislokuotos kariuomenės kiekį, nors kitur karių skaičių mažino ir mažino kariuomenei skiriamą finansavimą. Ji taip pat stiprino ryšius su karinėmis partnerėmis regione ir ieškojo galimybių papildomam kariniam bendradarbiavimui Pietryčių Azijoje. Diplomatinio fronte JAV laikėsi lanksčios pozicijos: pavieniais atvejais Kinijos atžvilgiu būdavo griežtesnė, bet vengė tiesioginės konfrontacijos ir siekė nepakenkti dvišaliams santykiams. Tačiau ekonomikos prasme JAV veiksmai iš esmės prieštaravo balansavimo politikos logikai. Užuo mažinusi savo ekonominę priklausomybę nuo Kinijos, ji ją skatino – ir ne tik per prekybą, bet ir per diplomatiją. Situacija ėmė keistis 2017 metų pabaigoje, o 2018 metais tarp JAV ir Kinijos įsiplieskė prekybos karas.

Pagal struktūrinio realizmo logiką, kai tarptautinė sistema valstybei siunčia tam tikrą stimulą, šios valstybės statusą ir galią tarptautinėje sistemoje atitinkančios kitos valstybės, gavusios analogišką

¹ John Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, New York and London: WW Norton & Company, 2001, 138-157.

² Žr. Deny Roy, "Hegemon on the Horizon: China's Threat to East Asian Security". *International Security*, 19(1), 1994, 149-168; John Mearsheimer, "China's Unpeaceful Rise". *Current history*, 105 (690), 2006, 160-162; John Mearsheimer, "The gathering storm: China's challenges to US power in Asia", *Chinese Journal of International Politics*, 3 (4), 2011, 381-396.

stimulą, į jį turėtų reaguoti vienodai³, jau nekalbant apie tos pačios konkrečios valstybės reakciją. Tačiau iš JAV politikos 2011-2018 metais matyti, kad tos pačios potencialios Kinijos grėsmės JAV dominavimui Azijos regione ir netgi pasaulyje akivaizdoje JAV atsakas ir veiksmai skyrėsi. Kadangi tarptautinės sistemos lygmens analizė šito paaiškinti negali, priežasčių reikia ieškoti valstybės viduje. Atsižvelgiant į tai, kad yra matomas gana stiprus tarptautinės sistemos poveikis JAV politikai Kinijos atžvilgiu, aiškinant šios politikos skirtumus derėtų vadovautis teorinėmis prielaidomis, kurios neatmeta tarptautinės sistemos poveikio valstybių santykiams, bet kartu leidžia pažvelgti ir į valstybių vidaus procesų įtaką tarptautiniams santykiams.

Čia galimi du variantai: galios transformacijos teorija ir neoklasikinis realizmas. Pirmoji tarptautinę politinę ekonomiką suvokia kaip pagrindinį valstybės galios maksimizavimo variklį ir naudoja ją kaip jungiamąjį elementą tarp tarptautinių ir valstybės vidaus procesų. Antrasis akcentuoja užsienio politikos formavimo procesą kaip valstybių vidaus veiksmų poveikio tarptautiniams santykiams šaltinį. Žvelgiant retrospektyviai į JAV ir Kinijos santykių tyrimus, galios transformacijos teorija yra populiariesnis pasirinkimas tarp tarptautinių santykių specialistų. Roberto Glipino⁴ išplėtotą teoriją tapo atspirties tašku autoriams, kurie aiškinosi konflikto tarp JAV ir Kinijos tikimybę⁵ ar jai materializuotis būtinas sąlygas⁶. Šios teorijos pagrindu Vainius Vytautas Petkevičius siekė paaiškinti šiltus JAV ir Kinijos santykius 2004-2014 metais⁷, o Min-hyung Kim jau netgi spėjo išanalizuoti 2018 metų JAV ir Kinijos muitų konfliktą⁸.

Tačiau neoklasikinis realizmas pamažu taip pat įgauna pagreitį. Tiesa, dažniausiai tiriama teorijos aiškinamoji galia, o JAV ir Kinijos santykiai pasirenkami kaip instrumentas tyrimui⁹. Vis dėlto

³ Žr. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*.

⁴ Robert Glipin, "The Theory of Hegemonic War". *The Journal of Interdisciplinary History*, 18(4), 1988, 591-613.

⁵ Žr. William Wohlforth, "Hegemonic decline and hegemonic war revisited". Kn. John Ikenburry, *Power, Order, and Change in World Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 2014, 109-130; Daniel Deudney, "Hegemony, nuclear weapons, and liberal hegemony". Kn. Ten pat, 195-232. Amitav Acharya, "Power Shift or Paradigm Shift? China's Rise and Asia's Emerging Security Order". *International Studies Quarterly*, 58, 2014, 158-173.

⁶ Žr. Alastair Johnston, "Is China a Status Quo Power?". *International Security*, 27(4), 2003, 5-56. Michael Beckley, "China's Century? Why America's Edge Will Endure". *International Security*, 36(3), 2011, 41-78.

⁷ Vainius Vytautas Petkevičius, JAV ir Kinijos ekonominių dvišalių santykių analizė 2004-2014 m. Magistro darbas. Mykolo Romerio universitetas, 2015.

⁸ Min-hyung Kim, "A real driver of US-China trade conflict: The Sino-US competition for global hegemony and its implications for the future". *International Trade, Politics and Development*, 3(1), 2019, 30-40.

<<https://doi.org/10.1108/ITPD-02-2019-003>> [Žiūrėta 2019-03-03].

⁹ Žr. Merel Jansen, "The US response to China's rising power Explaining the case with offensive realism and constructivist neoclassical realism." Master thesis, Radbound university, 2012; SEK Sophal, "The U.S. Rebalance to Asia through the Eyes of Neoclassical Realism: Maintaining the Order in the Asia Pacific amid the Rise of China." Master thesis, Ritsumeikan Asia Pacific University, 2016; Camiel Fremouw, "Neoclassical Realism and the US Asia Pivot". Master thesis. Universiteit Leiden, 2017.

keli autoriai ją naudojo grynai JAV ir Kinijos santykių analizei. Pavyzdžiui, Kai He tyrė 1945-2015 m. JAV ir Kinijos santykių dinamiką ir konstatavo, kad polinkį bendradarbiauti arba konfliktuoti lemia abiejų valstybių lyderių situacijos vertinimas ir požiūris į ekonomiką¹⁰. Tuo metu Randall Schweller aiškino abiejose valstybėse stiprėjančio nacionalizmo poveikį JAV ir Kinijos ateities santykiams¹¹.

Šiame darbe siekiama ištirti, kodėl skyrėsi JAV politika Kinijos atžvilgiu 2011-2018 metais, kai tarptautinė sistema jai siuntė tą patį stimulą – augančią potencialią Kinijos grėsmę JAV dominavimui. Tyrimas grindžiamas hipoteze, kad minėtą skirtumą lėmė JAV vidaus veiksniai. Atsižvelgiant į tai, kad pirminės tyrimo prielaidos kyla iš struktūrinio realizmo logikos, o JAV politikos Kinijos atžvilgiu skirtumai pasireiškia ne tik per ekonominę pjūvį, darbe vadovaujamosi neoklasikinio realizmo teorija ir jos siūlomu analizės modeliu.

Tyrimo uždaviniai: 1) apibrėžti valstybių vidaus veiksnių poveikio valstybių užsienio politikai teorines prielaidas ir modelį, pagal kurį bus konstruojamas tyrimas; 2) identifikuoti tarptautinės sistemos 2011-2018 metais JAV siunčiamą stimulą Kinijos klausimu ir išanalizuoti JAV atsaką į jį, siekiant nustatyti galimus atsako skirtumus; 3) apibrėžti JAV vidaus veiksnių reikšmes pagal identifikuotus skirtingos JAV politikos Kinijos atžvilgiu periodus; 4) apibrėžti JAV vidaus veiksnių poveikį valstybės politikos Kinijos atžvilgiu etapams; 5) įvertinti, kaip JAV vidaus veiksniai paveikė valstybės politiką Kinijos atžvilgiu skirtingais laikotarpiais ir kiek jie iš tiesų paaiškina, kodėl ši politika skyrėsi.

Minėti uždaviniai įgyvendinami pasitelkiant mokslinės literatūros, statistinių duomenų, oficialių dokumentų, viešų arba autobiografinių pasisakymų, žiniasklaidoje pateikiamos informacijos analizę. Tyrimo hipotezei patikrinti naudojamas neoklasikinio realizmo sukonstruotas tarptautinių santykių analizės modelis, kuriame išskiriamas valstybės vidaus veiksnių poveikis skirtingoms užsienio politikos stadijoms ir kaip pati užsienio politika sąveikauja su tarptautiniais procesais, o per juos ir su visa tarptautine sistema. Panaudojant šį analizės modelį, išskiriami veiksniai, kurie galėjo lemti skirtingą JAV politiką Kinijos atžvilgiu 2011-2018 metais, įvertinamos jų reikšmės ir poveikis skirtumams. Formuojant tyrimo išvadas naudojamas apibendrinimo metodas.

¹⁰ Kai He, “Explaining United States–China relations: neoclassical realism and the nexus of threat–interest perceptions”. *The Pacific Review*, 30 (2), 2016, 1-19.

¹¹ Randall Schweller, “Opposite but Compatible Nationalisms: A Neoclassical Realist Approach to the Future of US–China Relations”. *The Chinese Journal of International Politics*, 11(1), 2018, 23–48. <<https://doi.org/10.1093/cjip/poy003>> [Žiūrėta 2019-03-03].

I. TEORINĖS VALSTYBIŲ VIDAUS VEIKSNIŲ POVEIKIO TARPTAUTINIAMS PROCESAMS PRIELAIDOS

Kai kalbama apie potencialią Kinijos grėsmę JAV hegemonijai kaip tarptautinės sistemos stimulą, į kurį JAV turėtų reaguoti pasirinkdama vieną iš hegemoninės valstybės atsako augančiai galiai strategijų, vadovaujamosi struktūrinio realizmo įžvalgomis. Tačiau šioms nebepajėgiant paaiškinti tam tikrų JAV politikos Kinijos atžvilgiu niuansų, tyrimas priverstas atsakymų ieškoti JAV vidaus veiksmuose. Pastarųjų vaidmens tarptautiniams procesams vertinimas priklauso nuo teorijos, kuria grindžiamas tyrimas. Siekiant išlaikyti teorinį vientisumą, valstybių vidaus veiksmų poveikiui tirti šiame darbe remiamasi neoklasikinio realizmo prielaidomis, kurios valstybių vidaus veiksmus į tarptautinių procesų aiškinimą inkorporuoja per savotišką kitų dviejų realizmų – klasikinio ir struktūrinio – suliejimą.

Norint geriau suprasti neoklasikinio realizmo logiką ir kaip ši teorija įtraukia valstybių vidaus veiksmus į tarptautinių procesų aiškinimą ir sąveiką su tarptautine sistema, būtina apibrėžti ne tik jos aiškinamąsias prielaidas, bet ir pasižvalgyti po jos teorinius pirmtakus, ypač valstybių vidaus veiksmų vaidmens tarptautiniuose santykiuose kontekste.

1.1. Klasikinio realizmo įžvalgos

Visos trys pagrindinės realizmo teorijos iš esmės remiasi arba neginčija keturių prielaidų apie tarptautinių santykių prigimtį: valstybės yra tarptautinių santykių veikėjos¹², tarptautinėje sistemoje vyrauja anarchija¹³, valstybių tarpusavio sąveika turi polinkį į konfliktus¹⁴, galios veiksnys turi lemiamos reikšmės tarptautinėje politikoje¹⁵. Tačiau tai, kokias išvadas iš to daro kiekviena teorija ir kokias prielaidas kitas formuoja, skiriasi. Šie skirtumai galiausiai nulemia pagrindinius teorijų bruožus.

Klasikinis realizmas laikomas seniausią realizmo teorija. Jos užuomazgų galima aptikti dar Antikos laikų generolo Tukidido veikaluose¹⁶. Tačiau didžiausias šios teorijos pritaikomumas tarptautinių santykių disciplinoje pasireiškė nuo ketvirtąjo praėjusio amžiaus dešimtmečio iki maždaug Šaltojo karo pabaigos. Išskirtinis klasikinio realizmo bruožas yra tas, kad jis tapatina valstybių elgesį

¹² Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill, 1979, 95; John Mearsheimer, “The false promise of international institutions”. *International Security*, 19(3) 1994-95, 10; Hans Joachim Morgenthau; Kenneth W Thompson, *Politics among nations: the struggle for power and peace*. Boston: McGraw-Hill Higher Education, 2006, 4.

¹³ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, 30-31; Waltz, *Theory of International Politics*, 114.

¹⁴ Waltz, *Theory of International Politics*, 105; Michael Mastanduno, “Do relative gain matter? America's response to Japanese Industrial policy”. *International Security*, 16(1), 1991, 80; Mearsheimer, “The false promise of international institutions”, 12.

¹⁵ Mearsheimer, “The false promise of international institutions”, 12; Morgenthau, Thompson, 2006, 29.

¹⁶ Richard Lebow, “Classical Realism”. Kn. Tim Dunne, Milja Kurki, Steve Smith, *International Relations Theories*. Oxford, UK: Oxford University Press, 2013, 59-76.

tarptautinėje sistemoje su žmogaus prigimtimi. Kadangi žmogus iš prigimties yra blogas, nepatiklus, žiaurus ir savanaudiškas, linkęs konkuruoti su kitais žmonėmis dėl tų pačių geidžiamų dalykų, iš žmonių sudaryta valstybė tarptautinėje sistemoje vadovaujasi ta pačia logika ir elgiasi analogiškai.

Tiesa, nors klasikinis realizmas savo teorines įžvalgas formuoja remdamasis bendrąja žmonių prigimtimi, tačiau valstybių elgesį tarptautinėje sistemoje jis sieja su tais asmenimis, kurie yra atsakingi už valstybės veiksmų tarptautinėje arenoje formavimą ir įgyvendinimą¹⁷. Kitaip tariant, klasikinis realizmas nusileidžia į valstybės vidaus lygmenį per valstybės pareigūnų įtaką valstybės užsienio politikai ir atitinkamai valstybės elgesiui tarptautinėje sistemoje. Šiame lygmenyje jis ir pasilieka. Teorija nesiaiškina, kaip valstybių elgesys viena kitos atžvilgiu paveikia visą tarptautinę sistemą ir kaip sistema veikia kitus savo dalyvius. Ji aiškinasi vienos valstybės elgesio kitos valstybės atžvilgiu priežastis ir galimas pasekmes toms valstybėms.

Kadangi valstybių elgesį tarptautinėje sistemoje lemia nedora žmogaus prigimtis, valstybės, kaip ir individai, yra susirūpinusios dėl savo išlikimo. Remiantis klasikinio realizmo prielaidomis, vienintelė išeitis užsitikrinti išlikimą – įgyti kaip įmanoma daugiau galios¹⁸. Galia valstybei suteikia ne tik daugiau galimybių garantuoti savo pačios saugumą anarchiškoje tarptautinėje sistemoje, bet ir daryti bei gauti tai, ko geidžia ir kitos valstybės. Galios siekimas yra užprogramuotas žmogaus prigimtyje, todėl niekieno nekontroliuojamoje aplinkoje jis imsis visų įmanomų priemonių jai maksimizuoti. Anot klasikinių realistų, būtent tai nulemia, kad tarptautinė sistema yra anarchiška¹⁹. Kitaip tariant, tarptautinė sistema yra chaotiška ne todėl, kad joje nėra aukščiausios valstybių elgesį prižiūrinčios valdžios, o todėl, kad nepaliaujantis galios siekimas sistemoje padaro ją anarchišką.

Toks pasaulio matymas prisideda ir prie to, kad klasikinis realizmas skeptiškai žiūri į galimybę valstybėms tarpusavyje bendradarbiauti, nes anarchiškoje sistemoje valstybių veiksmai viena kitos atžvilgiu yra ne kas kita kaip nulinės sumos žaidimas²⁰. Tai nereiškia, kad kooperacija iš esmės yra negalima, bet jei bendradarbiavimas valstybei atneša daugiau žalos nei naudos, ji susilaikys nuo tokių santykių. Net jei valstybės galiausiai ims bendradarbiauti, bendradarbiavimas neužtikrina, kad tarp jų nekils konfliktas.

¹⁷ Randahl Schweller, *Unanswered threats: political constraints on the balance of Power*. Princeton: Princeton University Press, 2006, 47.

¹⁸ Morgenthau, Thompson, 10.

¹⁹ Ten pat, 179.

²⁰ Sophal, 28.

Klasikinio realizmo susitelkimas į žmogaus prigimties nedorumą kaip į pagrindinį kintamąjį valstybių tarpusavio santykiams paaiškinti ilgainiui susilaukė nemažai kritikos iš tarptautinių santykių teoretikų. Nedora žmogaus prigimtis yra itin sunkiai objektyviais rodikliais išmatuojamas kintamasis. Dėl tokio savo tiriamojo abstraktumo klasikinis realizmas pradėtas vertinti labiau kaip tam tikras mąstymo apie tarptautinę politiką būdas, o ne tyrimo instrumentas²¹. Būtent dėl to tarptautinių santykių disciplinoje jis galiausiai užleido pozicijas naujesnei ir universalesnei versijai – struktūriniam realizmui.

1.2. Struktūrinio realizmo įžvalgos

Struktūrinis realizmas ir iš jo išplaukiančios įvairios teorijos rūšys bei porūšiai dar ir šiandien yra dominuojantis pasirinkimas tarptautinių santykių disciplinoje. Kitaip negu klasikinis realizmas, jis taiko universalius kintamuosius su objektyviai priskiriamomis reikšmėmis ir atsisako bet kokio vertybinio valstybių elgesio ir jį galimai lemiančios nedoros žmogaus prigimties vertinimo, nors ir neginčija žmogiškosios įtakos tarptautiniams procesams galimybes.

Struktūrinis realizmas į tarptautinius santykius žiūri per tris vadinamuosius vaizdinius. Pirmasis vaizdinys atitinka individo lygmenį, tačiau toli gražu ne viskas, kas vyksta individo lygmenyje yra nulemta nedoros žmogaus prigimties: individo veiksmus gali lemti ir kitokie motyvai²². Antrasis vaizdinys susijęs su valstybės vidaus santvarka ar politine sistema, kuri gali formuoti tam tikrą valstybių pasaulėžiūrą arba veiksmus tarptautinėje sistemoje. Pavyzdžiui, demokratinės ir komunistinės santvarkos valstybės skirtingai žiūrės į ekonominį bendradarbiavimą, laisvą rinką ir pan.²³. Trečiasis vaizdinys nukelia į tarptautinės sistemos lygmenį, kur pati sistema bei netolygus pajėgumų pasiskirstymas lemia valstybių elgesį bei tarptautinius procesus, o šie atgal veikia sistemą.

Nors struktūrinis realizmas neneigia valstybių vidaus veiksmų poveikio tarptautiniams santykiams, analizuodamas tarptautinius procesus ir valstybių santykius, jis dėmesį nukreipia į tarptautinę sistemą. Anot struktūrinių realistų, valstybės yra racionalios veikėjos, tiksliau, asmenys, valdantys valstybes ir formuojantys jų elgesį tarptautinėje erdvėje²⁴, yra racionalūs veikėjai, todėl prieš imdamosi kokių nors veiksmų kitų valstybių atžvilgiu, jos įvertina savo pajėgumus. Tiesa, dėl sistemoje vyraujančios neišbaigtos informacijos ir neaiškių kiekvienos valstybės tikrųjų ketinimų, priimdamos sprendimus dėl veiksmų kitų valstybių atžvilgiu jos gali ir apsisikaičiuoti.

²¹ Jansen, 12.

²² Kenneth Waltz, "Realist thought and neorealist theory". *Journal of International Affairs*, 44(1), 1990, 27.

²³ Kenneth Waltz, *Man, the state and war: a theoretical analysis*. New York: Columbia University Press, 2001, 125.

²⁴ Ten pat, 80.

Kitaip nei klasikinio realizmo atveju, kur pagrindinis žmogaus ir valstybių tikslas buvo galios maksimizavimas, struktūrinis realizmas kaip pagrindinį valstybių tikslą išskiria išlikimą per saugumo užsitikrinimą. Kadangi valstybės siekia išlikti niekieno nekontroliuojamoje tarptautinėje sistemoje, tai yra anarchijoje, vienintelė priemonė pagrindiniam tikslui pasiekti – turėti daugiau galios nei visos kitos valstybės. Priklausomai nuo struktūrinio realizmo rūšies, valstybių pastangos maksimizuoti galią gali būti nesibaigiantis procesas²⁵ arba sustoti pasiekus tam tikrą galios ribą, nes per daug galios gali būti tiek pat pavojinga kaip ir per mažai²⁶, o valstybių bendradarbiavimas gali būti ne mažiau efektyvi priemonė saugumui užsitikrinti nei konkurencija²⁷.

Galiai maksimizuoti valstybės naudoja savo turimus pajėgumus, tačiau, kadangi sistema juos tarp valstybių paskirstė nevienodai, valstybėms tenka investuoti į savo reliatyvią galią, kurią įmanoma pasiekti ir per bendradarbiavimą su kitomis valstybėmis. Šiuo atveju struktūrinis realizmas valstybių bendradarbiavimą suvokia ne per nulinės sumos žaidimą kaip klasikinis realizmas, kur bendradarbiavimas valstybei gali būti tik naudingas arba nenaudingas, bet per potencialiai didesnę arba mažesnę bendradarbiavimo naudą²⁸. Negana to, struktūrinis realizmas į galios maksimizavimą žiūri ne vien tik per santykį tarp valstybių, bet ir per santykį tarp valstybių bei pačios sistemos, todėl šioje teorijoje išauga reliatyvios galios svarba.

Remiantis viena iš struktūrinio realizmo rūšių (puolamuoju realizmu), kai daugiapolėje tarptautinėje sistemoje galios pasiskirstymas tarp didžiųjų valstybių yra netolygus, o viena didžioji valstybė turi daugiau galios negu jos konkurentės, konfliktas tarp šios valstybės ir antros galingiausios valstybės arba šios valstybės ir kitų galingų valstybių aljanso yra labai tikėtinas. Pasak Johno Mearsheimerio, geriausia, ką valstybė gali pasiekti – regioninė hegemonystė²⁹. Dėl sukauptos milžiniškos galios regioninis hegemonas gali jaustis pakankamai saugus išlikimo prasme, tačiau norėdamas turėti papildomą saugumo garantą jis ir toliau sieks maksimizuoti savo galią, o kai tai yra neįmanoma, – išlaikyti tarptautinėje sistemoje susiformavusį status quo. Jis dės visas įmanomas pastangas, kad kitur pasaulyje nesiformuotų nauji regioniniai hegemonai.

Pagal šią logiką su grėsme susidūręs regioninis hegemonas turėtų rinktis iš trijų galimų strategijų augančiai galiai pažaboti: balansavimo, atsakomybės perleidimo ir karo³⁰. Pirmosios strategijos

²⁵ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, 39-42.

²⁶ Waltz, “Realist thought and neorealist theory”, 36.

²⁷ Žr. Charles Glaser, “Realists as Optimists: Cooperation as Self-Help”. *International Security*, 19(3), 1994/1995, 50-90.

²⁸ Waltz, *Theory of International Politics*, 105.

²⁹ Mearsheimer, “China’s Unpeaceful Rise”, 160.

³⁰ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, 141.

atveju regioninis hegemonas yra pasiruošęs taikyti diplomatinį spaudimą, jungtis į karinius aljansus ir sutelkti karinius resurus. Antrosios strategijos atveju, grėsmę pajutusi didžioji valstybė perleidžia tiesioginį balansavimą prieš galimą potencialią konkurentę kitai galiai, tokiu būdu sumažindama savo įsikišimo išlaidas ir nuostolius. Galiausiai trečios strategijos atveju regioninis hegemonas gali imtis karinių veiksmų prieš potencialų antrąjį regioninį hegemoną ir netgi jį sunaikinti, jei šis kėsintųsi į tarptautinėje sistemoje nusistovėjusį galių balansą. Negana to, globalizacijos paveiktoje sistemoje savo galią išlaikyti norinčios didžiosios valstybės, ypač su polinkiu į hegemonystę, turėtų mažinti priklausomybę nuo kitų valstybių ir vengti bendradarbiavimo³¹.

Taigi struktūrinis realizmas valstybės vidaus veiksnių poveikį tarptautiniams santykiams išvelgia kaip galimybę, bet šie veiksniai gali daryti poveikį tik specifiniams santykių segmentams, nes pagrindinis santykius formuojantis ir tarptautinius procesus lemiantis veiksnys yra tarptautinė sistema. Analizuojant valstybių elgesį ir tarptautinius procesus tokia lygmenyje, gaunamos ganėtinai universalios teorinės prielaidos, tačiau dėl savo universalumo jos yra neišsamios, o kartais jos apskritai negali paaiškinti, kodėl valstybės pasirenka kitokį kelią nei joms diktuoja tarptautinė sistema. Dėl to tenka atsigręžti į valstybių vidaus veiksnius. Čia į pagalbą ateina trečioji ir naujausia realizmo atmaina – neoklasikinis realizmas.

1.3. Neoklasikinio realizmo išvalgos

Neoklasikinis realizmas atsirado kaip atsakas į klasinio ir struktūrinio realizmų trūkumus aiškinant tarptautinius procesus ir valstybių elgesį tarptautinėje sistemoje. Abu neoklasikinio realizmo pirmtakai akcentuoja galią kaip pagrindinę valstybių varomąją jėgą arba priemonę tarptautiniuose santykiuose, tačiau nei vienas iš jų negeba paaiškinti, kaip galios turėjimas ir siekimas veikia valstybių elgesį ir veiksmus tarptautinėje sistemoje. Neoklasikinis realizmas šią sąveiką aiškina per valstybių užsienio politikos formavimo procesą, kur ir ieško veiksnių, transformuojančių galią į valstybės elgesį tarptautinėje arenoje.

Valstybių vidaus veiksniai tarptautiniams procesams ir valstybių elgesiui tarptautinėje arenoje yra tiek pat svarbūs, kaip ir tarptautinės sistemos siunčiami stimulai. Nuo to, kaip tarptautinės sistemos siunčiamus stimulus interpretuoja valstybių lyderiai ir kaip jie suvokia savo valstybės sukauptą reliatyvią galią, priklauso, kokią užsienio politiką jie formuos ir kokius veiksmus tarptautinėje arenoje jie pasirinktų³², tai yra, kaip į konkretų stimulą reaguos valstybė. Pastarosios reakcija į tarptautinius stimulus

³¹ Kenneth Waltz, "Structural realism after the Cold War". *International Security*, 25(1), 2000, 15.

³² Gideon Rose, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy". *World Politics*, 51(1), 1998, 146-147.

tuomet veiks tarptautinius procesus, kuriuos iš naujo reflektuos tarptautinė sistema ir galbūt siųs naujus impulsus sistemos veikėjams.

Pasak neoklasikinio realizmo sąvokos autoriaus Gideono Rose'o, tarptautinės sistemos stimulų ir turimos reliatyvios galios interpretavimą, formuojant ir įgyvendinant užsienio politiką, veikia daugybė valstybės vidaus veiksmų³³, į kuriuos ir reikėtų sutelkti dėmesį analizuojant tarptautinę politiką. Remiantis šia teorija, sprendimų priėmėjų turimos prielaidos ir situacijos vertinimas bei valstybės vidaus politikos procesai įsiterpia tarp tarptautinės sistemos siunčiamų stimulų ir tarptautinių procesų, todėl jie tampa įsiterpiančiais ir kartu pagrindiniais analizės kintamaisiais, leidžiančiais paaiškinti, kaip tarptautinis stimulus transformuojamas į valstybės elgesį.

Šiame kontekste reliatyvi galia užima pagrindinio nepriklausomo kintamojo poziciją. Kitaip nei struktūriniame realizme, kur galia suvokiama kaip pagrindinė priemonė valstybės išlikimui bei saugumui užtikrinti, ir visos valstybės siekia ją maksimizuoti, neoklasikinis realizmas mano, kad valstybės siekia daugiau galios norėdamos augančios nežinomybės ir anarchijos apimtoje tarptautinėje sistemoje išlaikyti savo status quo³⁴. Anot G. Rose'o, valstybių sukaupta materialioji galia lemia jų užsienio politikos ambicijas ir siekius, tačiau tik išaugus reliatyviai galiai valstybės imsis aktyvesnio vaidmens tarptautinėje sistemoje, o šiai galiai sumažėjus – atsirauks ir pervertins savo ambicijas³⁵. Tuo neoklasikinis realizmas skiriasi nuo savo pirmtakų, kuriems reliatyvi galia tebuvo priemonė galių balansui išlaikyti tarp valstybių arba tarptautinėje sistemoje. Čia – reliatyvi galia veiksny, prisidedantis prie užsienio politikos formavimo.

Reliatyvios galios svarba valstybės užsienio politikos formavimui pasireiškia ir per šios galios pokyčio įvertinimą bei suvokimą. Tam, kad reliatyvi galia lemtų aktyvesnę arba kuklesnę valstybės elgesį tarptautinėje sistemoje, neužtenka, kad ji išaugtų ar sumažėtų. Reikia, kad jos išaugimą arba sumažėjimą suvoktų sprendimus priimančios politiniai lyderiai. Anot neoklasikinio realizmo, politiniai lyderiai yra racionalūs tik tiek, kiek jie suvokia ir vertina situaciją³⁶, tačiau toks racionalumas nėra objektyvus. Pavyzdžiui, valstybės reliatyvi galia gali būti išaugusi, tačiau jei sprendimų priėmėjas to nemato ar nesuvokia, racionalus sprendimas tokiu atveju yra valstybei nesiimti aktyvesnio vaidmens tarptautinėje politikoje, nors žvelgiant iš kur kas objektyvesnio struktūrinio realizmo perspektyvos, reliatyvios galios

³³ Rose, 146.

³⁴ Ten pat, 152.

³⁵ Ten pat, 152.

³⁶ Fremouw, 15.

augimas racionalų sprendimų priėmėjų turėtų paskatinti siekti dar daugiau galios ir imtis veiksmų ją maksimizuoti kitų valstybių sąskaita.

Kadangi pagal neoklasikinį realizmą iš sprendimų priėmėjų pusės valstybės sukauptos reliatyvios galios vertinimas yra subjektyvus, svarbu pasidaro ne tik, kiek galios turi valstybė, bet ir kaip ši galia gali užtikrinti valstybių išlikimą tarptautinėje sistemoje ilgalaikėje perspektyvoje³⁷. Net jei valstybės einamuoju laikotarpiu turi sukauptosios užtektingai galios, kad nesibaimintų dėl savo išlikimo, ilgalaikėje perspektyvoje menkiausias galios praradimas gali susilpninti valstybės atsparumą ir leisti kitoms valstybėms juo pasinaudoti didinant savo pačių galią³⁸. Šis supratimas yra paremtas struktūrinio realizmo logika, tačiau į jį atsiremia ir neoklasikinio realizmo prielaidos. Pagal struktūrinį realizmą valstybė turėtų bendradarbiauti su kita valstybe, jei pirmoji iš šio bendradarbiavimo gauna daugiau naudos negu antroji, tačiau neoklasikinis realizmas atkreipia dėmesį, kad net ir gaudamos mažiau naudos dabar, ilgalaikėje perspektyvoje kitos valstybės didina savo reliatyvią galią, kuri ilginiui gali transformuoti jų užsienio politiką ir iš partnerės paversti konkurente.

Iš visų trijų realizmo teorijų neoklasikinis realizmas yra vienintelė, kuri iš esmės aiškinasi valstybių vidaus veiksmų poveikį tarptautinei politikai. Jis naudoja užsienio politikos formavimą kaip pagrindinį tyrimo indą, kuriame įvyksta tarptautinės sistemos stimulų interpretacija ir transformacija į sprendimą bei veiksmą. Žemiau pateikiamoje lentelėje (1 lentelė) galima pamatyti, kaip neoklasikinis realizmas skiriasi nuo savo pirmtakių.

1 lentelė. Realizmo teorijų bruožai

Teorija / Bruožai	Pagrindinės išvalgos	Valstybės vidaus ir tarptautinės sistemos santykis	Veiksniai, darantys poveikį valstybės politikai tarptautinėje erdvėje
Klasikinis realizmas	<ul style="list-style-type: none"> • valstybių elgesį lemia žmogaus prigimtis • santykiai tarp valstybių – nulinės sumos žaidimas • pagrindinis tikslas – galia 	<ul style="list-style-type: none"> • dėmesys valstybių vidaus veiksniams • analizuoja santykius tarp valstybių 	<ul style="list-style-type: none"> • žmogaus prigimties keliama anarchija • žmogaus prigimties veikiami valstybių lyderiai
Struktūrinis realizmas	<ul style="list-style-type: none"> • tarptautinė sistema lemia valstybių elgesį • pagrindinis siekis – išlikti • galia – priemonė išlikti 	<ul style="list-style-type: none"> • dėmesys tarptautinei sistemai, galimas vidaus veiksnių poveikis 	<ul style="list-style-type: none"> • tarptautinės sistemos suformuoti stimulai • valdžios stokojanti tarptautinės sistemos anarchija

³⁷ Duncan Snidal, "Relative gains and the pattern of international cooperation: Kn. David. Baldwin (sud.), *Neorealism and Neoliberalism: the contemporary debate*, New York: Columbia University Press, 1993, 172.

³⁸ Mastanduno, 78.

		<ul style="list-style-type: none"> • analizuoja valstybių santykius sistemoje 	
Neoklasikinis realizmas	<ul style="list-style-type: none"> • valstybių elgesį lemia tarptautinė sistema ir kaip ją per užsienio politiką suvokia valstybių lyderiai • galia – lyderystei sistemoje išlaikyti 	<ul style="list-style-type: none"> • dėmesys tarptautinės sistemos ir vidaus veiksnių sąveikai • analizuoja užsienio politiką 	<ul style="list-style-type: none"> • tarptautinės sistemos stimulai ir kaip jie suvokiami per valstybės vidaus politiką • reliatyvi bendradarbiavimo nauda

Michielio Foulono teigimu, neoklasikinis realizmas ne tik užpildo kitų dviejų realizmo teorijų spragas, bet ir pasiūlo itin gerai struktūruotą tarptautinių procesų ir valstybės elgesio tarptautinėje arenoje analizės mechanizmą, kuris sprendžia ir kitų teorijų trūkumus. Pasak jo, neoklasikinis realizmas atsižvelgia į erdvės problematiką (tarptautinė sistema vs valstybės vidaus procesai), pažinimo iššūkį (objektyvus vs subjektyvus tarptautinių santykių pažinimas) bei laiko klausimą (ateitis vs dabartis)³⁹. Visi šie elementai leidžia jam išsiskirti iš kitų tarptautinių santykių teorijų savo pritaikomumu ir praktiškumu.

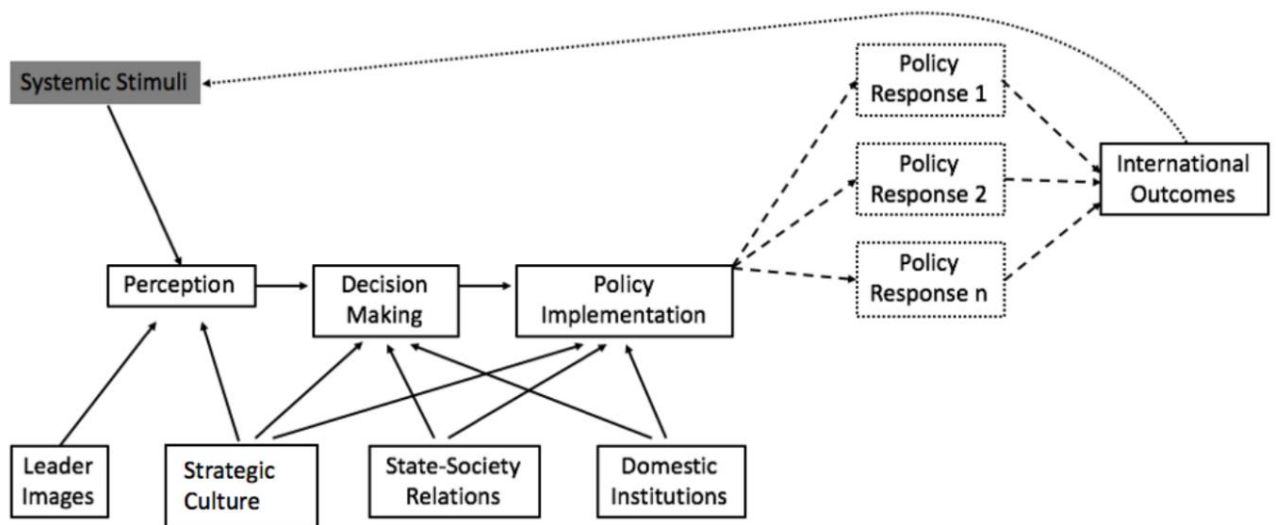
1.4. Valstybių vidaus veiksnių poveikio tarptautiniams procesams modelis

Neoklasikinis realizmas yra ne vien tik tarptautinių santykių teorija – jis yra ir tarptautinių procesų bei valstybės elgesio tarptautinėje erdvėje analizės būdas. 2016 metais Norrin Ripsman, Jeffrey Taliaferro ir Steven Lobell⁴⁰ susistemino pagrindines neoklasikinio realizmo teorines prielaidas ir sudėjo jas į modelį, įgalinantį aiškinį tiek visą tarptautinių procesų sąveikos su valstybių elgesiu tarptautinėje erdvėje ciklą, tiek atskiras šio ciklo dalis. Modelis atspindi teorinę neoklasikinio realizmo logiką, kur tarptautinės sistemos stimulai yra suvokiami ir įvertinami sprendimų priėmėjų. Pastarieji sprendžia, kaip elgtis kiekvienu konkrečiu atveju ir imasi veiksmų. Taip suformuojama valstybės užsienio politika, kuri veikia tarptautinę politiką, o per ją – pačią tarptautinę sistemą (1 paveikslas).

Neoklasikinio realizmo modelyje tarptautiniai stimulai (valstybių reliatyvi galia anarchiškoje sistemoje ir su tuo susijusios grėsmės bei galimos sistemos konfigūracijos) yra nepriklausomas kintamasis. Vidiniai veiksniai, kurie interpretuoja ir transformuoja tarptautinius stimulus į užsienio politiką, yra įsiterpiantys kintamieji. O užsienio politikos poveikis(-iai) tarptautiniams procesams yra priklausomas kintamasis. Pagal šią schemą didžiausias neatitikimas tarp tarptautinės sistemos stimulo ir

³⁹ Žr. Michiel Foulon, „Neoclassical Realism: Challengers and Bridging Identities“. *International Studies Review*, 17(4), 2015, 635-661.

⁴⁰ Norrin Ripsman, Jeffrey Taliaferro ir Steven Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*. New York: Oxford University Press, 2016, 34.

1 paveikslas. Neoklasikinio realizmo modelio schema anglų kalba⁴¹

galutinio tarptautinės politikos rezultatą įmanomas vidurinėje grandyje, kur skirtingi valstybės vidaus veiksniai gali paveikti nepriklausomai kintamąjį. N. Ripsman, J. Taliaferro ir S. Lobell savo modelyje išskiria keturis tokius veiksnius:

- 1) **lyderių įsitikinimus ir vertybes**, kurie apima užsienio politiką vykdančių asmenų pažiūras ir preferencijas. Šiuo atveju koncentruojamasi ne į elito grupes, bet į pavienius asmenis, kurie tiesiogiai dalyvauja formuojant užsienio politiką;
- 2) **strateginę kultūrą**, kuri atspindi giliai visuomenėje įsišaknijusius kariuomenės panaudojimo principus, tam tikrus tarptautinės politikos ir nacionalinių interesų siekimo principus;
- 3) **valstybės-visuomenės santykį**, kuris parodo skirtingų ekonomikos ir socialinių grupių santykį su valstybe ir jų įtaką valstybės sprendimams;
- 4) **vidines institucijas**, atspindinčias politinių procesų organizaciją šalyje, kaip biurokratinės institucijos ir per kokias normas bei procesus gali daryti įtaką užsienio politikai⁴².

Šie veiksniai daro poveikį skirtingoms užsienio politikos formavimo ir įgyvendinimo stadijoms. Lyderių įsitikinimai bei vertybės kartu su visuomenėje giliai įsišaknijusiomis moralės ir elgesio tarptautinėje politikoje normomis daro įtaką iš tarptautinės sistemos kylančio stimulo supratimui:

⁴¹ Ripsman, Taliaferro ir Lobell, 34.

⁴² Ten pat, 58-80.

kiek ir kaip (ne)auga reliatyvi galia, ar reliatyviai galiai iškilo grėsmė. Pagal tai, kaip suvokiamas tarptautinis stimulus, jam formuojamas atsakas. Tačiau patį atsako formavimą dar gali paveikti valstybėje vyraujanti strateginė kultūra, valstybės ir visuomenės santykis bei procesai ir institutai, per kuriuos visuomenės grupės gali veikti sprendimų priėmimo procesą. Galiausiai pereinama į priimto sprendimo įgyvendinimo stadiją, kur jo efektyvumą arba neefektyvumą, kaip ir pilną bei dalinį įgyvendinimą, gali paveikti tie patys trys valstybės vidaus veiksniai: strateginė kultūra, valstybės ir visuomenės santykis bei vidinės institucijos. Visa tai galiausiai pavirsta valstybės užsienio politika, kuri sukelia pasekmes tarptautinėje arenoje, į kurias iš naujo reaguoja tarptautinė sistema.

Atsižvelgiant į tai, kad šiame darbe siekiama nustatyti, kas lėmė skirtingą JAV politiką Kinijos atžvilgiu 2011-2018 metais, kai tarptautinė sistema šaliai siuntė tą patį stimulą – augančią Kinijos potencialią galią ir jos grėsmę, aptartas neoklasikinio realizmo teorinėmis prielaidomis ir aiškiu tarptautinių procesų analizės mechanizmu paremtas modelis puikiai tinka šiam tikslui įgyvendinti. Jis taip pat leidžia išsigryninti konkretesnes tyrimo hipotezes ir padeda suformuoti tolesnę tyrimo eigą.

Remiantis modelio logika, darbe tikrinamos šios hipotezės:

1. Už užsienio politiką JAV atsakingos vykdomosios valdžios lyderių įsitikinimai bei vertybės ir šalyje vyraujanti strateginė kultūra nulėmė skirtingą reliatyvios JAV ir Kinijos galios bei iš to kylančių grėsmių suvokimą;
2. Tai, kaip buvo suvokiama potenciali JAV ir Kinijos galia bei iš to kylančios grėsmės, kartu su šalyje vyraujančia strategine kultūra, valstybės ir visuomenės santykiu bei vidinėmis institucijomis nulėmė skirtingos JAV užsienio politikos Kinijos atžvilgiu formavimą;
3. Tai, kokia JAV užsienio politika Kinijos atžvilgiu buvo formuojama, kartu su strategine kultūra, valstybės ir visuomenės santykiu bei vidinėmis institucijomis šalyje nulėmė skirtingą JAV užsienio politikos Kinijos atžvilgiu įgyvendinimą.

Iškeltų hipotezių patvirtinimas leistų ne tik paaiškinti, kodėl 2011-2018 metais skyrėsi JAV politika Kinijos atžvilgiu, bet ir pagrįstų neoklasikinio realizmo modelio tyrimui pasirinkimą.

II. TARPTAUTINĖS SISTEMOS STIMULAS JAV 2011-2018 METAIS IR ATSAKAS Į JĮ

Šiam tyrimui pasirinktas neoklasikinio realizmo modelis didžiausią dėmesį sutelkia į įsiterpiančius kintamuosius (valstybės vidaus veiksmus). Tačiau tam, kad būtų galima tirti, kaip šie kintamieji veikė JAV užsienio politiką Kinijos atžvilgiu 2011-2018 metais, pirmiau reikia apsibrėžti, kokius stimulus tuo laikotarpiu tarptautinė sistema siuntė JAV: kokia buvo JAV ir Kinijos reliatyvi galia, ar JAV buvo pagrindo nerimauti dėl augančios Kinijos galios ir kaip pagal realistinę logiką JAV turėjo reaguoti į šią situaciją. Be to, tam, kad būtų nustatytas JAV vidaus veiksmų poveikis šalies politikai Kinijos atžvilgiu, papildomai derėtų apsibrėžti, kokią politiką JAV vykdė Kinijos atžvilgiu 2011-2018, kokie skirtumai ir kuriais laikotarpiais išryškėjo.

2.1. Auganti Kinijos galia kaip tarptautinės sistemos stimulus

Yra galia ir yra reliatyvi galia. Valstybės siekia turėti galios priversti kitas valstybes daryti tai, ko kitu atveju jos nedarytų ir kartu valstybės siekia turėti daugiau galios santykyje su kitomis valstybėmis. Pastarasis variantas ir yra vadinamas reliatyvia galia. Anot J. Mearsheimerio, geriausias būdas šiai galiai pamatuoti, ypač didžiųjų valstybių kontekste, – per populiaciją ir ekonomikos augimą, nes būtent šie du veiksniai sudaro karinės galios pagrindą⁴³. Iš tiesų, populiacija, ekonomika ir kariniai pajėgumai yra svarbu, tačiau kartu derėtų nepamiršti ir apie diplomatinės priemonės arba vadinamąją minkštąją galią, kuri taip pat prisideda prie reliatyvios valstybės galios.

2.1.1. Gyventojų skaičius

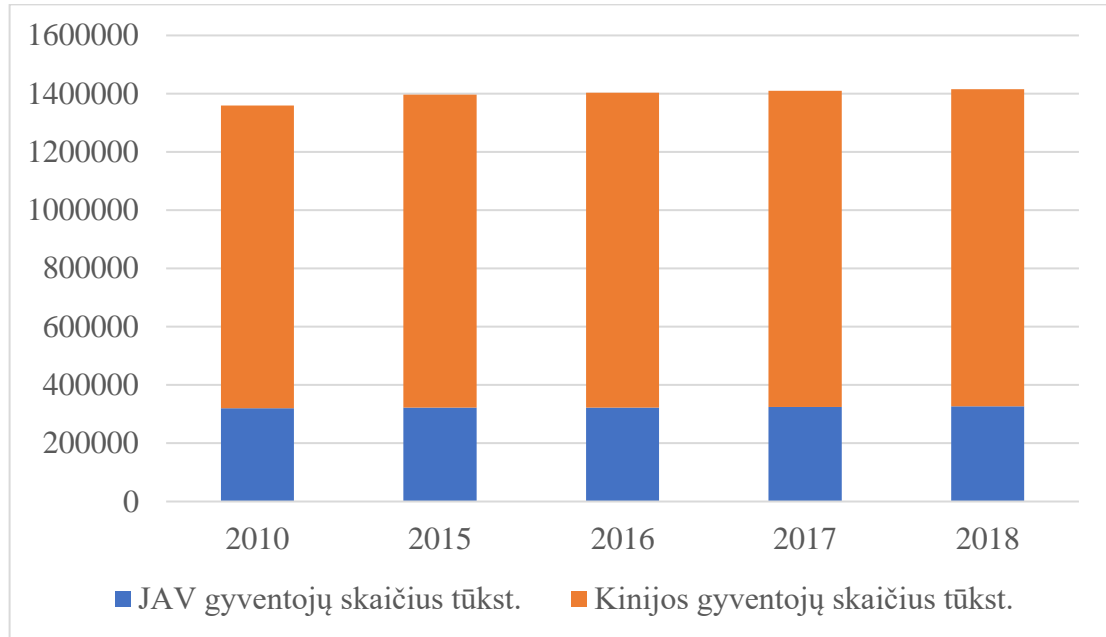
Pagal gyventojų skaičių Kinija yra didžiausia valstybė pasaulyje, tačiau jos dominavimui šioje srityje yra iškilusi rimta grėsmė. Siekdama pristabdyti didžiulį gimstamumą, Kinija buvo įvedusi vadinamą „vieno vaiko politiką“. Viena vertus ši politika pasiteisino, nes gyventojų skaičiaus prieaugis Kinijoje sumažėjo nuo 2,7 proc. per metus 1970 metais iki 0,39 proc. 2018 metais. Kita vertus, dėl šios politikos ir pagerėjusio ekonominio gyvenimo gyventojų prieaugis šalyje ir toliau mažės, kol 2035 metais turėtų pasiekti neigiamą rodiklį, o ties 2025 metais pagal gyventojų skaičių Kinija turėtų nukristi į antrą vietą⁴⁴. Tuo metu JAV pagal šį rodiklį stabiliai laikosi trečioje vietoje su metiniu gyventojų prieaugiu svyruojančiu nuo 0,96 proc. 1970 metais iki 0,71 proc. 2018 metais. Pagal dabartinius duomenis panaši

⁴³ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, 43.

⁴⁴ World Population Review: China. <<http://worldpopulationreview.com/countries/china-population/>> [Žiūrėta 2019-04-20].

gyventojų prieaugio tendencija JAV turėtų laikytis ir ateityje, todėl šaliai prognozuojama išlikti trečioje reitingo vietoje iki pat 2045 metų⁴⁵.

2 paveikslas. JAV gyventojų skaičius Kinijos gyventojų skaičiaus atžvilgiu 2010-2018 m.⁴⁶

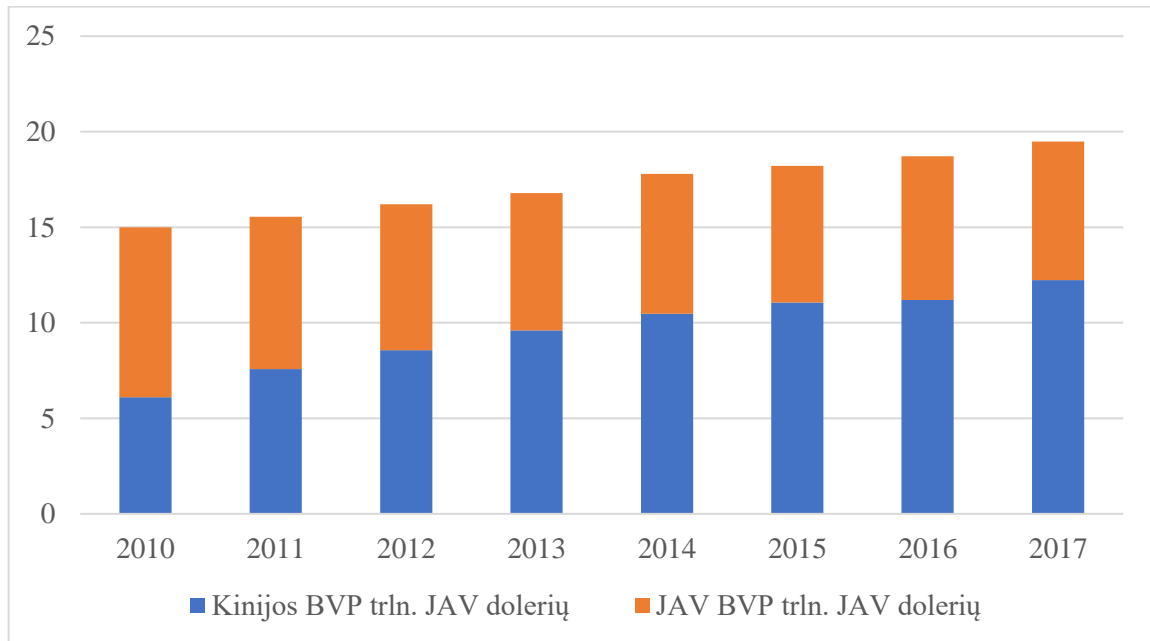
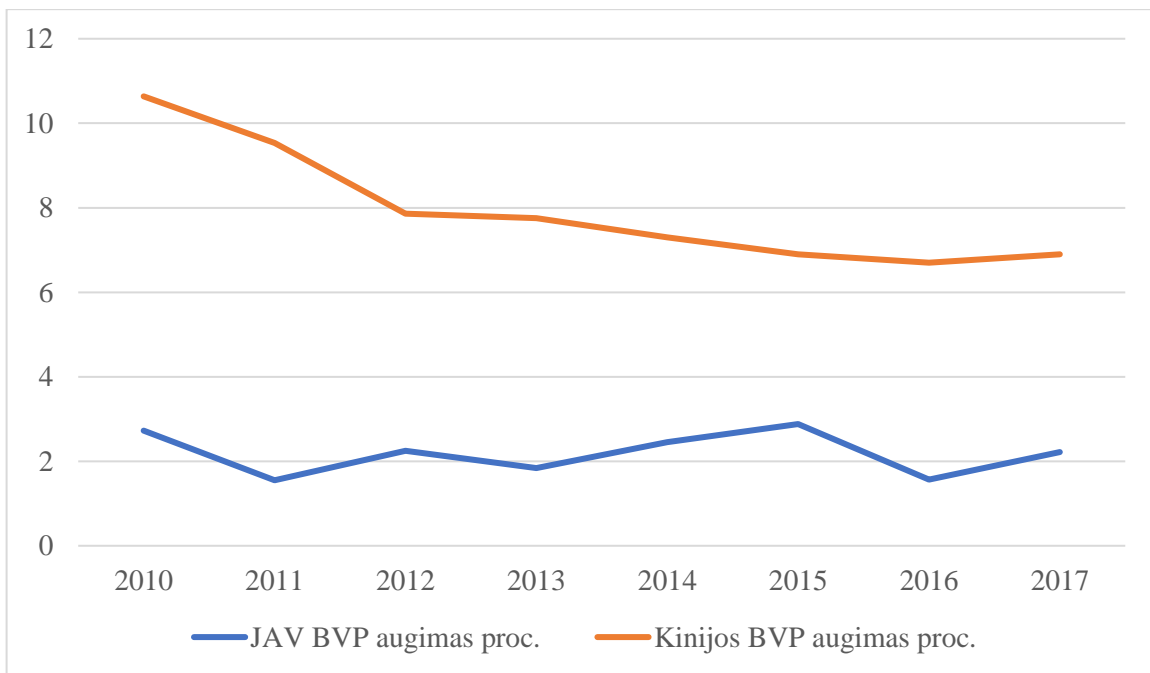
2.1.2. Ekonomika

Kalbant apie ekonominius rodiklius, bent kol kas JAV yra pirma pasaulio ekonomika ir turi gana nemažą atotrūkį nuo antroje vietoje įsitvirtinusios Kinijos (3 paveikslas), tačiau pastarosios ekonomikos augimas yra spartesnis (4 paveikslas). Žinoma, per vieną dieną Kinijai JAV pasivyti nepavyks, tačiau jei dabartinės augimo tendencijos išliks abiejose valstybėse, Kinija neabejotinai prisivys JAV. Kita vertus, didžiausias Kinijos trūkumas – vienam gyventojui tenkanti BVP dalis (5 paveikslas). Nors Kinija yra antra pasaulio ekonomika, tačiau pagal vienam gyventojui tenkančią BVP dalį ji rikiuojasi – tarp 67 ir 75 vietų – priklausomai nuo reitingą sudarančios organizacijos. JAV pagal visus pagrindinius reitingus papuola į pirmąjį dešimtuką ir užima 7-9 vietas⁴⁷.

⁴⁵ World Population Review: United States. <<http://worldpopulationreview.com/countries/united-states-population/>> [Žiūrėta 2019-04-20].

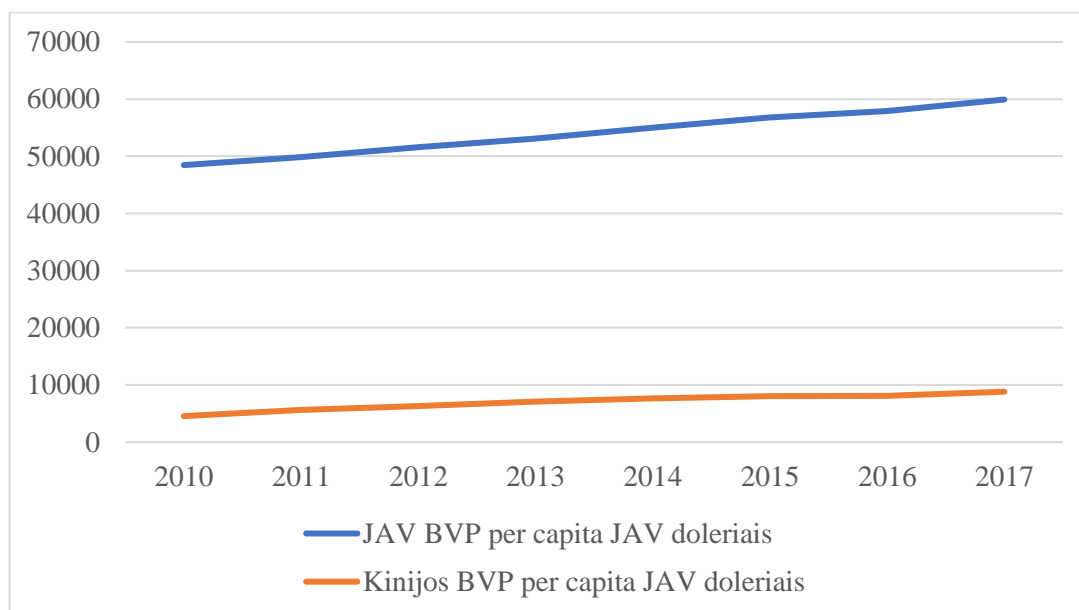
⁴⁶ Sudaryta pagal World Population Review duomenis.

⁴⁷ International Monetary Fund, World Economic Outlook Database. 2018. <<https://bit.ly/2JBBZxL>>; The World Bank, GDP per capita (current US\$). 2017. <<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>>; United Nations, National Accounts - Analysis of Main Aggregates (AMA). 2017. <<https://unstats.un.org/unsd/snaama/Index>> [Žiūrėta 2019-05-03].

3 paveikslas. Kinijos BVP dalis JAV BVP atžvilgiu 2010-2017 m.⁴⁸4 paveikslas. JAV ir Kinijos BVP augimo tendencijos 2010-2017 m.⁴⁹

⁴⁸ Parengta pagal Pasaulio banko duomenis, <<https://data.worldbank.org/>> [Žiūrėta 2019-05-04].

⁴⁹ Parengta pagal Pasaulio banko duomenis, ten pat.

5 paveikslas. JAV ir Kinijos BVP vienam gyventojui augimo tendencijos 2010-2017 m.⁵⁰

Tiesa, Kinija turi ir šiokių tokių pranašų. 2011 metais jai priklausė maždaug 11 proc. visų JAV įsiskolinimų, nors 2018 metais ši dalis smuktelėjo iki 5,6 proc. – sumažėjimą labiausiai lėmė bendrai gerokai išaugusi JAV skola. Šiuo metu Kinijai vis dar priklauso beveik 1180 mlrd. JAV dolerių atsargų, o 2011 metais šis skaičius buvo pasiekęs 1307 mlrd. JAV dolerių ribą. Kaip išorės subjektas, Kinija valdo didžiausias JAV valiutos atsargas pasaulyje, tačiau abejojama, kiek šių atsargų panaudojimas, jei Kinija tam ryžtųsi, galėtų pakenkti JAV ekonomikai. Be to, atsargų turėjimas yra naudingas ir pačiai Kinijai, nes leidžia jai manipuluoti valiutos verte atpiginant savos produkcijos eksportą į užsienio rinkas⁵¹.

Negana to, ilgą laiką Kinija buvo vertinama kaip pigios ir mažos pridėtinės vertės produkcijos valstybė. Tačiau tokios produkcijos generuojamas šalies ekonomikos augimo potencialas, nors ir padėjo šaliai tapti antrąja ekonomika pasaulyje, ilgalaikėje perspektyvoje nepajėgs ne tik aplenkti, bet ir pasyvyti JAV. Dėl to 2015 metais Kinija paskelbė apie naują strategiją „Pagaminta Kinijoje 2025“, pagal kurią iki 2025 metų Kinija turi tapti pagrindine dešimties didžiausių pridėtinę vertę kuriančių pramonės šakų produkcijos gamintoja⁵². Šiam tikslui pasiekti Kinija nevensia pažeidinėti intelektinės nuosavybės reglamentavimo, sudaro išskirtines sąlygas Kinijoje dominuojančioms valstybinėms įmonėms gauti

⁵⁰ Parengta pagal Pasaulio banko duomenis <<https://data.worldbank.org/>> [Žiūrėta 2019-05-04].

⁵¹ China Power Team. “Is it a risk for America that China holds over \$1 trillion in U.S. debt?” *China Power*, 2016. <<https://chinapower.csis.org/us-debt/>> [Žiūrėta 2019-05-04].

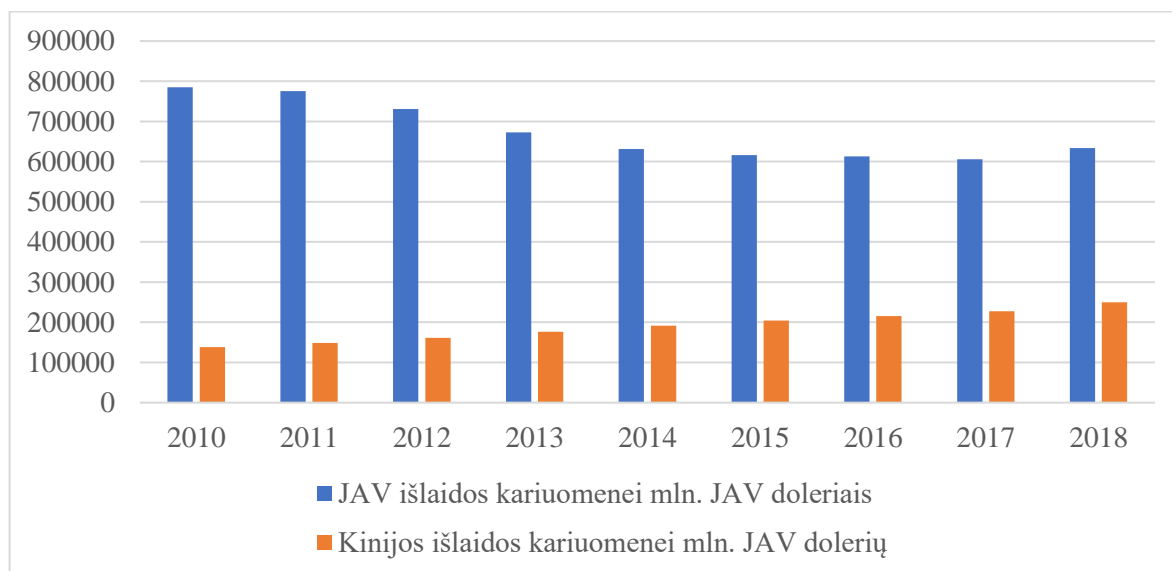
⁵² GBTIMES Beijing, „Made in China 2025” plan unveiled to boost manufacturing“. 2015. <<https://gbtimes.com/made-china-2025-plan-unveiled-boost-manufacturing/>> [Žiūrėta 2019-05-04].

lengvatinius kreditus bei reikalauja iš šalyje besikuriančių užsienio įmonių pasidalinti naudojamomis technologijomis⁵³. Tai leido Kinijai 2018 metų Bloomberg inovacijų indekse užimti 19 poziciją, o JAV buvo 11⁵⁴. Tokiu būdu Kinija siekia ir toliau palaikyti už JAV ir pasaulio vidurkį spartesnę ekonomikos augimą, ilgalaikėje perspektyvoje tikėdamasi tapti didžiausia pasaulio ekonomika.

2.1.3. Karinis potencialas

Remiantis struktūrinio realizmo prielaidomis, būtent karinė galia yra ta galios rūšis, kuri užtikrina valstybės saugumą tarptautinėje arenoje ir įgalina ją naudotis ir kitomis savo turimomis galiomis. JAV ir Kinijos karinės galios santykio atveju, bent kol kas JAV akivaizdžiai pirmauja. O pagal 2019 metais sudarytą valstybių kariuomenės pajėgumo indeksą Kinija nusileidžia ne tik JAV, bet ir Rusijai⁵⁵. Akivaizdu, kad per pastaruosius 20 metų ši rokiruotė iš esmės nesikeitė, tačiau tai, kad šiandien Kinija savo kariniu pajėgumu nėra galingiausia valstybė pasaulyje, nereiškia, kad ji tokia netaps rytoj. Nors JAV savo kariuomenei kasmet skiria daugiausiai lėšų, atotrūkis tarp JAV ir Kinijos kariuomenės finansavimo kasmet mažėja, be to, Kinija nuosekliai šį finansavimą didina.

6 paveikslas. JAV ir Kinijos išlaidos kariuomenei 2010-2018 m.⁵⁶

⁵³Catherine Owen, „The China–US Trade War and the Future of the Liberal Economic Order“. *The Foreign Policy Centre*, 2019. <<https://fpc.org.uk/the-china-us-trade-war-and-the-future-of-the-liberal-economic-order/>> [Žiūrėta 2019-05-04].

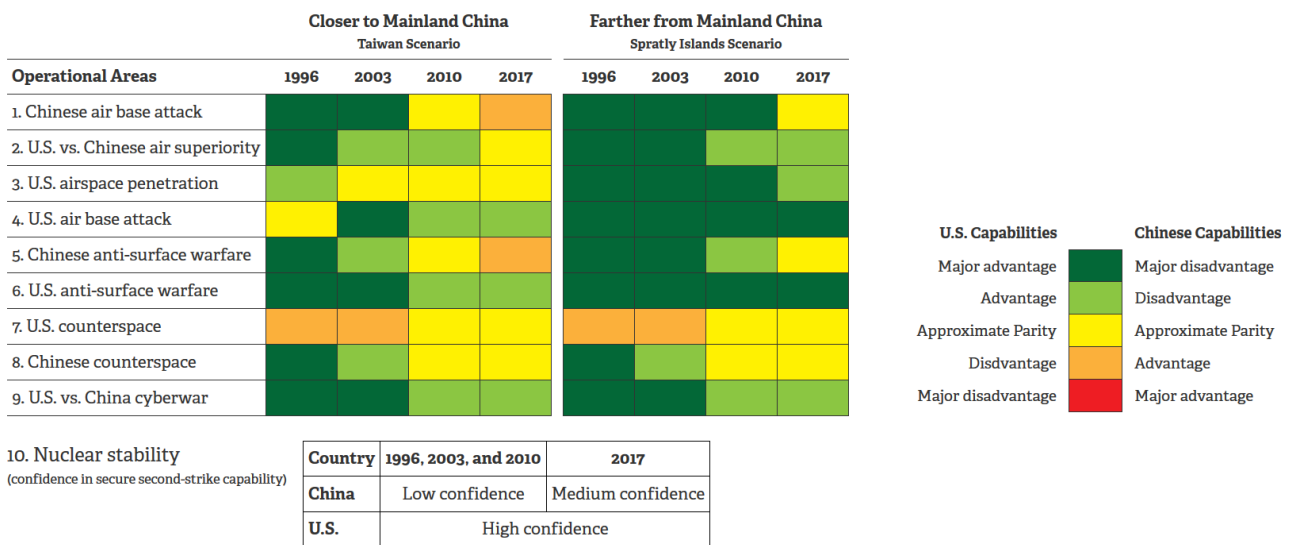
⁵⁴ Michelle Jamrisko, Lee J Miller ir Wei Lu, „These Are the World’s Most Innovative Countries“. *Bloomberg*, 2019. <<https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-01-22/germany-nearly-catches-korea-as-innovation-champ-u-s-rebounds>> [Žiūrėta 2019-05-04].

⁵⁵ Global Firepower, „2019 Military Strength Ranking“, 2019. <<https://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp>> [Žiūrėta 2019-05-04].

⁵⁶ Parengta pagal SIPRI duomenis, <<https://bit.ly/2ISonhR>> [Žiūrėta 2019-05-04].

Tiesa, oficialiai labai sunku įvertinti, kokį finansavimą kariniams pajėgumams iš tiesų skiria Kinija, nes jos skelbiami oficialūs duomenys ne visada sutampa su realia situacija. Nepaisant to, finansavimo didinimo tendencija yra akivaizdi, kaip ir tai, kad Kinija deda didžiules pastangas savo kariuomenei modernizuoti. Kadangi vienas didžiausių JAV kariuomenės pranašumų yra įvairūs technologiniai sprendimai, taip pat inovacijos kariuomenės valdymo srityje bei po visą pasaulį strategiškai išdėstytos karinės pajėgos, Kinija taip pat siekia modernizuoti savo kariuomenę, jos valdymą, net jei tai reikštų nukopijuoti kai kuriuos sprendimus iš savo potencialios konkurentės, ar perkelti karines varžytuves į kosmoso arba kibernetinės erdvės lygmenį⁵⁷, kur Kinija turi savų privalumų. Kasmet didinamas finansavimas leido Kinijai nuo 2003 metų akivaizdžiai sustiprinti savo karinį saugumą galimos atakos šalies teritorijoje atveju (7 paveikslas).

7 paveikslas. Kinijos pasirengimas atremti galimą jos teritorijos ataką anglų kalba 1996-2017 m.⁵⁸

Maža to, stiprindama savo karinį saugumą, Kinija ne tik modernizuoja kariuomenę, bet ir imasi pavienių karinių iniciatyvų savo pozicijoms regione, ypač Pietų ir Rytų Kinijos jūroje, sustiprinti. Didindama savo teritorinių vandenių apsaugą Kinija yra supylusi bent kelias dirbtines salas, kuriose dar 2014 metais spėjo įrengti lėktuvų pakilimo ir nusileidimo takus, o ginčydama su Japonija dėl dalies salų teritorinio priklausomumo, nuo 2012 metų nevensgė siųsti savo karinių naikintuvų Japonijos oro erdvei pažeidinėti⁵⁹. Tais pačiais metais Kinija perėmė ir vienos iš su Filipiniais ginčytinos salos kontrolę.

⁵⁷ Fremouw, 22.

⁵⁸ RAND, „An Interactive Look at the U.S.-China Military Scorecard“. <<https://www.rand.org/paf/projects/us-china-scorecard.html>> [Žiūrėta 2019-05-04].

⁵⁹ Sophal, 12-13.

Taigi, nors pagal kariuomenės galingumą Kinija tėra tik trečia pasaulyje, jos pastangos užtikrinti didesnę savo karinį saugumą tiek per finansavimo kariuomenei didinimą, tiek per kariuomenės modernizavimą, tiek per teritorinių vandenų, o kartu su jais ir oro erdvės ekspansiją, rodo, kad JAV kariuomenės pranašumas Kinijos atžvilgiu mažėja.

2.1.4. Tarptautinė lyderystė ir minkštoji galia

Viena vertus, tarptautinė lyderystė ir minkštoji galia parodo, kiek galios turi valstybė, kita vertus, ji valstybei gali pridėti dar daugiau galios. Šioje srityje ilgą laiką JAV nebuvo lygių. Ji prisidėjo prie didžiosios dalies dabartinių tarptautinių institucijų steigimo (idėjiškai ir finansiškai) ir jų vaidmens tarptautinėje politikoje įtvirtinimo. JAV taip pat nevengė atlikti pasaulio policininko vaidmens: diplomatiškai pabarti pažeidėjus, o esant reikalui, neatmesti karinių veiksmų galimybes. Tačiau jos inicijuotas karas Afganistane, o ypač Irake, sudavė neigiamą smūgį JAV vertinimui. Tai iš dalies lėmė, kodėl JAV vadovu tapus Barakui Obamai, jis rinkosi diplomatines politikos priemones.

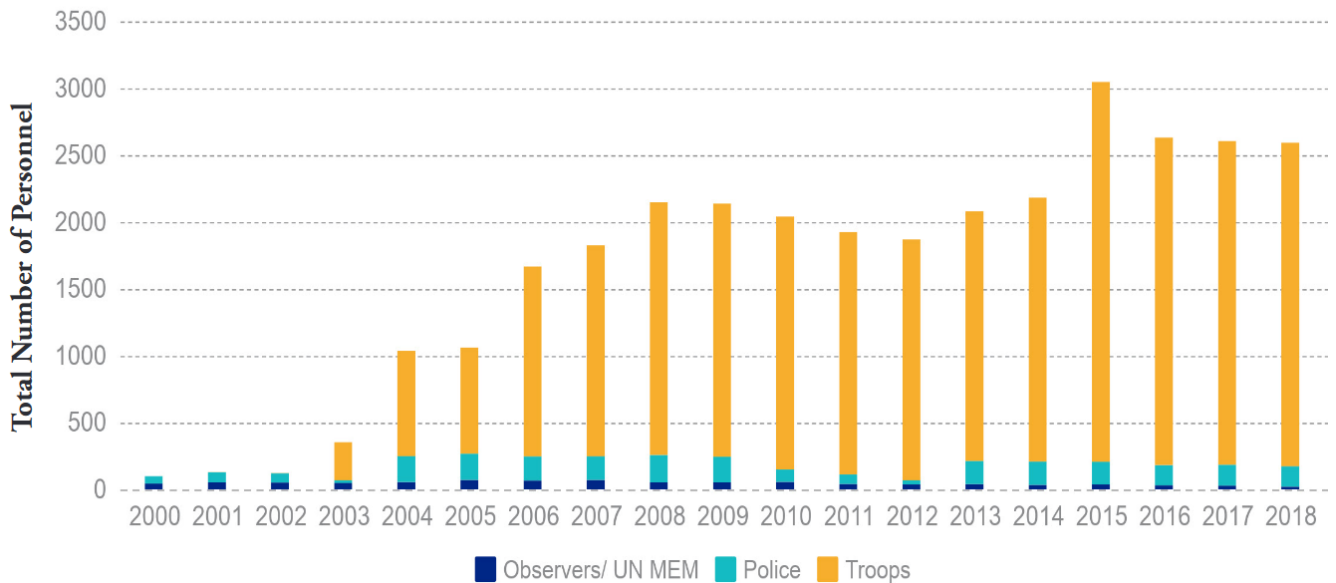
Kultūrine ir kalbine prasme, pagal savo galią JAV yra tarp dominuojančių pasaulio valstybių. Kino, muzikos, apskritai visa pramogų industrija, švietimo sistema, įskaitant technologines naujoves bei visą socialinių tinklų kultūrą yra neabejotinas JAV privalumas, tačiau šalies vertinimas, verslo kultūra bei valdymo pobūdis jį mažina. Nepaisant to, pagal minkštosios galios indeksą 2016 metais JAV buvo pirmoje vietoje, 2017 – trečioje, 2018 – ketvirtoje⁶⁰. Tuo metu Kinijos padėtis pagal šį vertinimą yra kur kas prastesnė: 2016 metais ji tebuvo 28 vietoje, 2017 – 25, o 2018 – 27 vietoje⁶¹. Daugiausiai problemų Kinijai kelia valstybės valdymo pobūdis, skaitmeninių iniciatyvų trūkumas, visuomenės vertinimas bei verslo aplinka šalyje, gelbsti kultūra ir polinkis tartis bei bendradarbiauti, ką ir stengiasi išnaudoti Kinija.

Ilgą laiką buvusi tiesiog viena iš penkių Jungtinių Tautų (JT) Saugumo tarybos narių, turėjusių veto teisę, Kinija po truputį siekia didinti savo vaidmenį tarptautiniuose procesuose. Ji tapo aktyvesnė JT taikos palaikymo misijų dalyvė ir ėmė siųsti ne tik civilius specialistus ar policijos pajėgas į karštąsias pasaulio zonas, bet ir savo karius. Lyginant su 2003 metais, 2015 metais taikos misijos dalyvaujančio Kinijos personalo skaičius išaugo kone dešimteriopai (8 paveikslas). Negana to, po JAV, Kinija tapo antrąja didžiausia šių misijų finansuotoja (Kinija – 10,3 proc., JAV – 28,5 proc.)⁶².

⁶⁰ The Soft Power 30: United States. <https://softpower30.com/country/united-states/?country_years=2016,2017,2018> [Žiūrėta 2019-05-04].

⁶¹ The Soft Power 30: China. <https://softpower30.com/country/china/?country_years=2016,2017,2018> [Žiūrėta 2019-05-04].

⁶² Institute for Security and Policy Development, „China’s Role in UN Peacekeeping“. 2018, 4. <<http://isdpeu.eu/content/uploads/2018/03/PRC-Peacekeeping-Background.pdf>> [Žiūrėta 2019-05-04].

8 paveikslas. Kinijos indėlis į taikos JT misijų personalą 2000-2018 m. anglų kalba⁶³

Kinija taip pat ėmėsi įvairių tarptautinio ir ekonominio bendradarbiavimo iniciatyvų. 2003 metų ji tapo ASEAN Draugystės ir bendradarbiavimo sutarties šalimi, nors pačiai organizacijai ir nepriklauso. Ji taip pat aktyviai bendradarbiauja su BRICS šalimis, skatina įvairių tarptautinių institucijų steigimą, kuris turėtų sustiprinti šių šalių ekonominį bendradarbiavimą. Pavyzdžiui, 2015 metais jos iniciatyva buvo įsteigtas Naujasis plėtros bankas su buveine Šanchajuje. Dar daugiau vilčių Kinija siejo su Azijos infrastruktūros investicijų banku, kuris turėtų atsverti JAV inicijuotą Tarptautinio valiutos fondo ir Pasaulio banko vaidmenis. Kinija yra pagrindinis 2016 metais Azijoje įsteigto banko investuotojas⁶⁴, tiesa, regione jo vaidmuo kol kas lieka dviprasmiškas. Be šių iniciatyvų, 2013 metais Kinija užsimojo pradėti dar vieną projektą – „Šilko kelią 2“, kuris turėtų sujungti Pietryčių Aziją su Afrika bei Europa. Įgyvendindama šį projektą Kinija masiškai investuoja į uostus Indijos vandenyno pakrantėje ir tiesą geležinkelio vėžias per Vidurio Rytus į Europą. Kol kas sunku įvertinti, ar ši strategija pasiteisins, tačiau savo planų bent kol kas atsisakyti Kinija neketina⁶⁵.

Taigi nors tiek 2011, tiek 2018 metais JAV tebėra lyderiaujanti valstybė beveik pagal visus galios kriterijus, Kinijos augimas neabejotinai turėtų kelti nerimą. Kol kas ši Azijos galiūnė dar nespėjo

⁶³ Institute for Security and Policy Development, 4.

⁶⁴ Sophal, 5.

⁶⁵ Qian Benli, „The Domestic Consequences of China’s ‘One Belt One Road Initiative’“. Committee for the Abolition of Illegal Debt, 2019. <<http://www.cadtm.org/The-Domestic-Consequences-of-China-s-One-Belt-One-Road-Initiative>> [Žiūrėta 2019-05-04].

pasivyti ar juo labiau aplenkti JAV ir tikėtina, kad artimiausiu metu to nebus, tačiau nuoseklus ir tendencingas Kinijos augimas rodo, kad šalis turi ambicijų ir yra nusiteikusi jas įgyvendinti, net jei tam prireiks 50 metų. Akivaizdu, kad 2017-2018 metais JAV reliatyvi galia Kinijos atžvilgiu arba tiksliau atotrūkis tarp abiejų valstybių reliatyvios galios sumažėjo labiausiai, tačiau tokia tendencija matoma dar nuo 2003 metų, todėl tarptautinės sistemos siunčiamų signalų prasme, 2011, 2018 ir visais kitais metais tarp jų sistema JAV siuntė tą patį stimulą.

2.2. JAV kaip hegemoninės valstybės atsakas tarptautinės sistemos stimului

Sulaukus to paties tarptautinės sistemos signalo, pagal struktūrinio realizmo logiką, JAV reakcija ir veiksmai šio signalo atžvilgiu turėjo būti vienodi. Tačiau pirminiai požymiai rodo, kad jie tokie nebuvo, ypač ekonominio bendradarbiavimo srityje. Kaip jau buvo minėta anksčiau, 2011 metais JAV perorientavo savo užsienio politiką iš Vidurio ir Artimųjų Rytų į Aziją. Šis žingsnis buvo siejamas su balansavimo, kaip hegemono atsako potencialiai konkurentei tarptautinėje sistemoje, strategijos pasirinkimu. Pastaroji gali būti įgyvendinama trimis būdais: per diplomatinį spaudimą, kariuomenės arba resursų kariuomenei sutelkimą bei per aljansų su karine pakraipa sudarymą⁶⁶. Teorija taip pat siūlo, kad balansavimo atveju valstybė turėti vengti bendradarbiavimo su potencialia varžove ir siekti sumažinti savo ekonominę priklausomybę nuo jos. Šių aspektų kontekste toliau ir nagrinėjama JAV politika Kinijos atžvilgiu 2011-2018 metais siekiant išvengti tam tikrus tendencingumus ir suskirstyti juos periodais.

2.2.1. Diplomatinis spaudimas

Kinijai oficialiai tapus antrąja ekonomika pasaulyje, 2011 metais iš pradžių tuometinė JAV sekretorė Hillary Clinton, o vėliau ir pats prezidentas B. Obama paskelbė apie „posūkį Azijos link“. Šio posūkio kontekste JAV aukščiausio rango pareigūnai ėmė dažniau lankytis Azijos regione ir megzti artimesnius santykius su regiono valstybėmis, tarp jų ir Kinija.

2012 metais tarp JAV ir Kinijos įvyko pirmas rimtesnis diplomatinis incidentas. Nepaisant oficialiai skelbiamo siekio palaikyti artimesnius santykius su Kinija ir augančios abiejų valstybių ekonominės priklausomybės, JAV kartu su Europos Sąjunga ir Japonija kreipėsi į Pasaulio prekybos organizaciją (PPO), prašydamos įvertinti Kinijos sprendimą riboti retųjų metalų eksportą į tarptautines rinkas. Anot JAV, toks Kinijos žingsnis byloja apie PPO normų ir taisyklių pažeidimą. Kinija šiuos JAV

⁶⁶ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, 141.

veiksmus pavadino „skubotais ir neteisingais“⁶⁷. Nors šis atvejis sietinas su valstybių ekonominiu bendradarbiavimu, jo viešumas ir abiejų valstybių pareigūnų pasisakymai viena kitos atžvilgiu simbolizuoja apie diplomatinį incidento lygmenį.

Kitas 2012 metų įvykis susijęs su Kinijos disidentu Chen Guangcheng pabėgimu į JAV. Iš esmės namų arešto sąlygomis Kinijoje laikytas disidentas sugebėjo patekti į JAV ambasadą ir pasiprašyti politinio prieglobsčio. Kinija pareikalavo, kad JAV disidentą grąžintų. Po svarstymų JAV atsisakė tą padaryti, tačiau nenorėdama aštrinti dvišalių tarpusavio santykių sutiko disidentą į JAV išsivežti ne kaip politinį pabėgėlį, bet kaip studentą⁶⁸. Šiuo atveju JAV tarsi laikėsi savo oficialiai deklaruojamų vertybių dėl žmogaus teisių, tačiau tai buvo labiau atsargus žingsnis be didesnio diplomatinio spaudimo.

2013 metais B. Obama priėmė JAV viešintį naująjį Kinijos vadovą Xi Jinpingą. Abu lyderiai deklaravo apie pastangas gerinti įtemptus dviejų šalių santykius, ieškoti bendro sutarimo regioninėms ir pasaulinėms problemoms, tarp jų ir klimato kaitos bei Šiaurės Korėjos klausimais. Kinijos vadovas pasiūlė JAV prezidentui bendradarbiauti pagal naują – didžiųjų valstybių santykių – modelį. Šis siūlymas sulaukė teigiamos reakcijos iš JAV⁶⁹. Apie diplomatinį spaudimą neužsiminta.

2014 metais JAV teismas oficialiai patvirtino kaltinimus penkiems Kinijos hakeriams, įtariamais technologijų vagystėmis iš JAV kompanijų. Visi minėti hakeriai turi sąsajų su Kinijos išlaisvinimo armija, dėl to pačiam kaltinimui papildomai dar buvo suteiktas šnipinėjimo prieskonis. Reaguodama į šiuos JAV veiksmus Kinija suspendavo savo veiklą JAV-Kinijos kibernetinio saugumo darbo grupėje⁷⁰. Šiuo atveju JAV nedvejojo ir pasiryžo apkaltinti Kiniją dėl technologinių vagysčių, tačiau didžioji dalis komunikacijos ir viešinimo buvo vykdoma per teisingumo institucijas. Be to, JAV nesiėmė diplomatinių atsakomųjų veiksmų. Tam įtakos galėjo turėti tais pačiais metais Azijos Ramiojo vandenyno bendradarbiavimo viršūnių susitikime įvykęs abiejų šalių vadovų susitikimas, kuriame paskelbtas bendras B. Obamos ir X. Jinpingo pareiškimas dėl ketinimų mažinti klimato taršą⁷¹. 2015 m. JAV ir Kinija tapo Paryžiaus klimato kaitos susitarimo šalimis.

⁶⁷ Christopher Alessi, „Challenging China’s Trade Practices“. Council on Foreign Relations, 2012. <<https://www.cfr.org/interview/challenging-chinas-trade-practices>> [Žiūrėta 2019-05-04].

⁶⁸ Kathrin Hille, Jamil Anderlini, Simon Rabinovitch ir kt., „Chen to leave China on US student visa“. Financial Times, 2012. <<https://www.ft.com/content/8dba0cbc-95a8-11e1-a163-00144feab49a>> [Žiūrėta 2019-05-04].

⁶⁹ United States Department of Justice, „U.S. Charges Five Chinese Military Hackers For Cyber Espionage Against U.S. Corporations And A Labor Organization For Commercial Advantage“. 2014. <<https://www.justice.gov/usao-wdpa/pr/us-charges-five-chinese-military-hackers-cyber-espionage-against-us-corporations-and>> [Žiūrėta 2019-05-04].

⁷⁰ Ting Shi ir Michael Riley, „China Halts Cybersecurity Cooperation After U.S. Spying Charges“. Bloomberg, 2014. <<https://www.bloomberg.com/news/articles/2014-05-20/china-suspends-cybersecurity-cooperation-with-u-s-after-charges>> [Žiūrėta 2019-05-04].

⁷¹ The White House, „U.S.-China Joint Announcement on Climate Change“. 2014. <<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/11/11/us-china-joint-announcement-climate-change>> [Žiūrėta 2019-05-04].

2015 m. JAV gynybos sekretorius Ashtonas Carteris, viešėdamas Azijoje, įspėjo Kiniją dėl Pietų Kinijos jūroje sukurtų dirbtinių salų militarizavimo. Pasak jo, JAV nepritaria jokiam tolimesniam ginčytinų teritorijų ginklavinimui⁷². Dar prieš šį pareiškimą JAV išplatino informaciją, gautą iš savo karinių jūrų pajėgų, apie tai, kad Kinija minėtose salose transportuoja ir instaliuoja karinę techniką, nors pati Kinija oficialiai tą neigė. Tai turbūt vienas griežčiausių pareiškimų iš JAV pusės per visą laikotarpį nuo 2011 iki 2015 metų.

2016 m. itin ryškių diplomatinių incidentų neįvyko – JAV vyko prezidento rinkimai, o tuometinis prezidentas B. Obama rodėsi esąs pavargęs nuo pasaulio reikalų. Tiesa, 2016 m. pabaigoje naujai išrinktas, bet dar neprisaikdintas prezidentas Donaldas Trumpas telefonu kalbėjosi su Taivano prezidentu ir pareiškė, kad JAV gali peržiūrėti „vienos Kinijos“ politiką, taip sukeldamas oficialų Kinijos pasipiktinimą. Pasak D. Trumpo, Kinija turėtų padaryti JAV apčiuopiamų nuolaidų, kad ši sutiktų ir toliau pripažinti Kiniją kaip vieną darinį su viena vyriausybe⁷³. Galiausiai 2017 m. D. Trumpas sušvelnino savo poziciją ir patvirtino JAV įsipareigojimą laikytis „vienos Kinijos“ politikos. JAV valstybės sekretorius Rexas Tillersonas vėliau viešėdamas Pekine sakė, kad JAV ir Kinijos santykiai yra paremti nekonfrontavimu, nekonfliktavimu, abipuse pagarba ir bendros naudos siekimu⁷⁴.

2017 m. JAV ir Kinijos vadovai su oficialiais vizitais apsilankė vienas kito šalyje. Iš pradžių Kinijos prezidentas viešėjo JAV, o metų gale D. Trumpas viešėjo Kinijoje. Per pirmąjį vizitą oficialiai buvo skelbiama apie itin šiltus ir teigiamus dvišalius santykius, apie didžiulę pažangą ir gilesnį tarpusavio supratimą⁷⁵. Susitikimas buvo skiriamas ekonominiams santykiams ir Šiaurės Korėjos klausimui aptarti. Antrojo susitikimo Kinijoje metu D. Trumpas gyrė Kinijos vadovą ir pakeitė savo toną dėl prekybos deficito, teigdamas, kad nekaltina dėl jo Kinijos⁷⁶, nors pats prieš kelis mėnesius inicijavo tyrimą dėl galimų Kinijos prekybos piktnaudžiavimų. 2018 m. tarp abiejų šalių išplieskė prekybos karas.

Kadangi JAV ir Kinijos ekonomikos tarpusavyje yra itin glaudžiai susijusios, natūralu, kad nemaža dalis jų diplomatinių santykių turi labai stiprų ekonominį atspalvį. Bet kuriuo atveju, 2011-2016 m. periodu JAV tonas Kinijos atžvilgiu buvo ganėtinai švelnus arba išlaikytas, o agresyvesnė

⁷² BBC, „US calls for land reclamation 'halt' in South China Sea“. 2015. <<https://www.bbc.com/news/world-asia-32941829>> [Žiūrėta 2019-05-04].

⁷³ BBC, „Trump agrees to honour 'One China' policy despite threats“. 2017. <<https://www.bbc.com/news/world-asia-china-38927891>> [Žiūrėta 2019-05-05].

⁷⁴ Rex W. Tillerson, „Remarks Before His Meeting With Chinese Foreign Minister Wang Yi“. US Department of State, 2017. <<https://pa-web1.state.gov/secretary/20172018tillerson/remarks/2017/03/268515.htm>> [Žiūrėta 2019-05-05].

⁷⁵ The White House, „Remarks by President Trump After Meeting with President Xi of China“. 2017. <<https://www.cfr.org/timeline/us-relations-china>> [Žiūrėti 2019-05-05].

⁷⁶ BBC, „Trump China visit: US leader strikes warmer tone with Xi Jinping“. 2017. <<https://www.bbc.com/news/world-asia-china-41924228>> [Žiūrėti 2019-05-05].

retorika su tam tikrais pagerėjimo ir pablogėjimo svyravimais 2017 m. prasidėjo maždaug 2016 metų pabaigoje.

2.2.2. Karinių resursų sutelkimas

Karine prasme JAV elgesys Azijos regione buvo artimesnis balansavimo strategijos įgyvendinimui. Paskelbdama apie „posūkį Azijos link“ JAV ta kryptimi pasuko ir dalį savo kariuomenės resursų. 2011 metais šalis paskelbė apie planus Australijoje dislokuoti 2500 karių. Kinija į šį žingsnį sureagavo neigiamai⁷⁷. Apskritai Azijos regione JAV dislokuotų karių skaičius buvo nuosekliai didinimas: nuo 85 457 karių 2010 m. iki 92 728 karių 2015 m., nors daugelyje kitų pasaulio vietų karių skaičius buvo mažinamas ir buvo karpomos karinėms išlaidoms skiriamos lėšos⁷⁸. Iš esmės karių skaičius išaugo beveik visose Pietryčių Azijos valstybėse, išskyrus Tailandą ir Filipinus. Atitinkamai 2015-2018 m. skaičiai nebuvo mažinami, o 2019 m. svarstoma juos dar labiau padidinti⁷⁹.

Be karių skaičiaus didinimo, JAV ėmėsi ir kitų savo kariuomenės pranašumą regione galinčių padidinti priemonių. Šalis nusprendė taikyti oro jūrų mūšio taktiką prieš Kinijos taikomą priėjimo per orą neigimą. Kinija savo dirbtinai supiltose salose yra dislokavusi oro gynybos sistemas, kurios turėtų užkirsti kelią JAV bei kitoms regiono valstybėms, jei šios norėtų veržtis į Kinijos teritoriją, ir atitinkamai galėtų panaudoti jas prieš regione dislokuotas pajėgas, jei pati Kinija to norėtų. Tačiau pritaikius oro jūros mūšio taktiką, Kinijos pajėgos ir dislokuotos raketos prarastų savo pranašumą, ypač, jei JAV puolimas būtų organizuojamas jūra, oru, per kosmose dislokuotus palydovus pajungiant ir kibernetines pajėgas⁸⁰.

B. Obamos administracija taip pat leido laisviau taikyti vadinamąsias navigacijos operacijas, kai JAV kariniai laivai labai arti priplaukia prie Kinijos teritorinių vandenu⁸¹, taip tikrindami Kinijos budrumą ir primindami apie save. Be to, tiek B. Obamos, tiek D. Trumpo laikotarpiu ypatingas dėmesys buvo skiriamas kibernetiniai gynybai ir pajėgumų didinimui kosmoso erdvėje.

⁷⁷ Jackie Calmes, „A US marine base for Australia Irritates China“. The New York Times, 2011. <<https://www.nytimes.com/2011/11/17/world/asia/obama-and-gillard-expand-us-australia-military-ties.html?mtref=www.google.com&gwh=8BA637290FEA4A9D7310FB2480A3D4C2&gwt=pay>> [Žiūrėta 2019-05-07].

⁷⁸ Fremouw, 26.

⁷⁹ Gina Harkins, „China's Antics in South China Sea Could Change Deployments for US Troops“. Military.com, 2019. <<https://www.military.com/daily-news/2019/02/15/chinas-antics-south-china-sea-could-change-deployments-us-troops.html>> [Žiūrėta 2019-05-07].

⁸⁰ Žr. Stephen Biddle ir Ivan Oelrich., „Future Warfare in the Western Pacific“. *International Security*, 41(1), 2016, 8.

⁸¹ Eleanor Freund, „Freedom of Navigation in the South China Sea: A Practical Guide“. Asia Maritime Transparency Initiative, 2017. <<https://amti.csis.org/freedom-of-navigation-practical-guide/>> [Žiūrėta 2019-05-07].

2.2.3. Aljansų sudarymas

Aljansų sudarymas yra dar viena sritis, kur JAV veiksmai atitiko balansavimo strategijos logiką, bent jau iki 2017 m. Šalis ne tik didino savo karių skaičių regione, bet ir siekė karinių bei ekonominių aljansų su kitomis regiono valstybėmis, kurie galėtų būti naudingi karinio konflikto su Kinija atveju. Pagrindinės ir ilgalaikės JAV sąjungininkės regione: Pietų Korėja, Japonija, Filipinai, Australija ir Tailandas. Prie jų buvo siekiama prijungti Naująją Zelandiją ir Singapūrą⁸².

2014 m. JAV įtikino savo ilgametę partnerę Japoniją atšaukti draudimą eksportuoti ginklus, o tai įgalino Japoniją vykdyti mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą karinėje pramonėje. 2015 m. taip pat buvo pasirašytos naujos JAV-Japonijos bendro saugumo gairės⁸³. JAV sustiprino savo bendradarbiavimą ir su Australija. Šalims pavyko suderėti ne tik dėl 2500 JAV karių dislokavimo Australijoje, tačiau kartu JAV oro pajėgoms buvo suteikta prieiga naudotis Australijos laivyno baze netoli Perto miesto⁸⁴. Su Filipiniais buvo sudarytas sandėris dėl jų karinių jūrų pajėgų bazės nuomos dešimčiai metų. Be to, iki 2015 metų JAV aktyviai teikė ginklus ir kitaip rėmė Filipinų kariuomenės modernizavimą⁸⁵. Nors bendradarbiavimas su Indija prasidėjo gerokai iki 2011 metų, 2012 m. B. Obama kvietė Indiją atsisukti į Rytus ir išnaudoti savo potencialą regione. Tais pačiais metais Indija buvo pakviesta dalyvauti JAV organizuojamose karinės pratybose Ramiajame vandenyne⁸⁶. Analogiškas bendradarbiavimas tęsėsi ir vėlesniais metais.

Paskelbus apie „posūkį link Azijos“ JAV daug dėmesio skyrė strateginėms partnerystėms regione. Dar iki šio posūkio, 2010 m. buvo sudaryta strateginė partnerystė su Indonezija, o 2012 m. su Singapūru. Vėliau sutartį pavyko sudaryti su ilgamete JAV priešininke – Vietnamu, o 2014 m. su Malaizija⁸⁷. Šios strateginės partnerystės atvėrė JAV kelią ne tik plėtoti artimesnius ekonominius santykius, tačiau kartu leido siekti didesnio bendradarbiavimo karinėje srityje. Pavyzdžiui, su Singapūru buvo sutarta dėl galimybės naudotis Changi laivyno baze, kur nuo 2013 m. JAV laikė du savo karinius laivus ir planavo dislokuoti dar du⁸⁸. Be to, Vietnamo, Malaizijos bei Indonezijos uostai taip pat tapo prienami JAV kariniams laivams taisyti ar aprūpinti reikiamaiais ištekliais.

⁸² Heritage.org, „Asia“. 2018. <<https://www.heritage.org/military-strength/assessing-the-global-operating-environment/asia>> [Žiūrėta 2019-05-10].

⁸³ Sophal, 51.

⁸⁴ Ten pat, 52.

⁸⁵ Ten pat, 52.

⁸⁶ Ten pat, 55.

⁸⁷ Ten pat, 52-53.

⁸⁸ Ten pat, 53.

Nuo 2017 m. JAV karinis bendradarbiavimas išliko su didžiąja dalimi Pietryčių ir Pietų Azijos valstybių, tačiau naujojo JAV prezidento D. Trumpo pareiškimai sąjungininkių atžvilgiu pasėjo nemažai nerimo Pietų Korėjoje ir Japonijoje. Abi šios šalys saugumo prasme yra priklausomos nuo JAV, ypač galimos branduolinės atakos iš Šiaurės Korėjos bei Kinijos kontekste, tačiau D. Trumpas teigė, kad jos nepakankamai susimoka už šią apsaugą. Jis reikalavo, kad šalys sutiktų su JAV siūlomomis prekybos sąlygomis mainais į karinę apsaugą, kurią JAV joms ilgą laiką teikė kaip savotišką duotybę⁸⁹. Po ilgesnių derybų Japonijai teko sutikti bent su dalim JAV reikalavimų, o JAV ir Pietų Korėjos santykiai susidūrė su JAV noro susitarti su Šiaurės Korėja iššūkiu. Toks JAV santykių posūkis su ilgametėmis partnerėmis tvirtumo karinėms partnerystėms neprisidėjo.

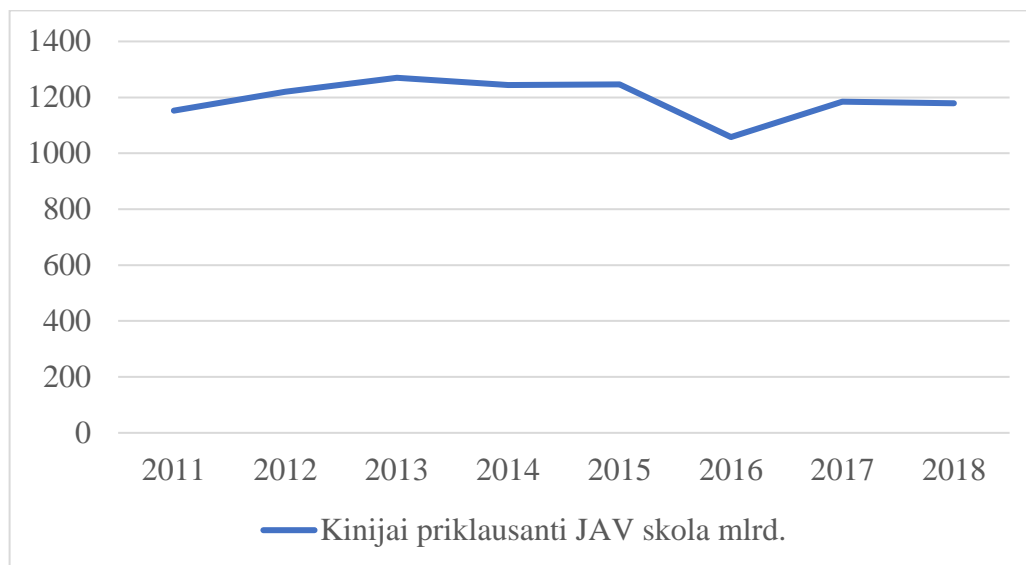
Dar vienas svarbus aljansų aspektas – Ramiojo vandenyno partnerystės susitarimas (angl. Trans-Pacific Partnership – TPP). 2011 m. JAV inicijuotas, 2015 m. sudarytas ir 2016 m. tarp dvylikos Ramiojo vandenyno pakrančių valstybių pasirašytas susitarimas įtvirtino tam tikras prekybos tarp valstybių sąlygas, turėjusias padėti šalims augti tarpusavio prekybos sąskaita apeinant Kiniją. Šis susitarimas buvo centrinė JAV „posūkio link Azijos“ dalis, nes buvo sukonstruotas tam, kad sustiprintų JAV ryšius su regiono valstybėmis ir sumažintų ekonominę Kinijos įtaką. Susitarimas nebuvo ratifikuotas JAV kongrese, o 2017 m. D. Trumpas oficialiai iš jo pasitraukė. Dėl tokių veiksmų JAV aljansų sudarymas regione po 2017 m. nebeatrodo suderinimas su balansavimo logika.

2.2.4. Ekonominės tarpusavio priklausomybės mažinimas

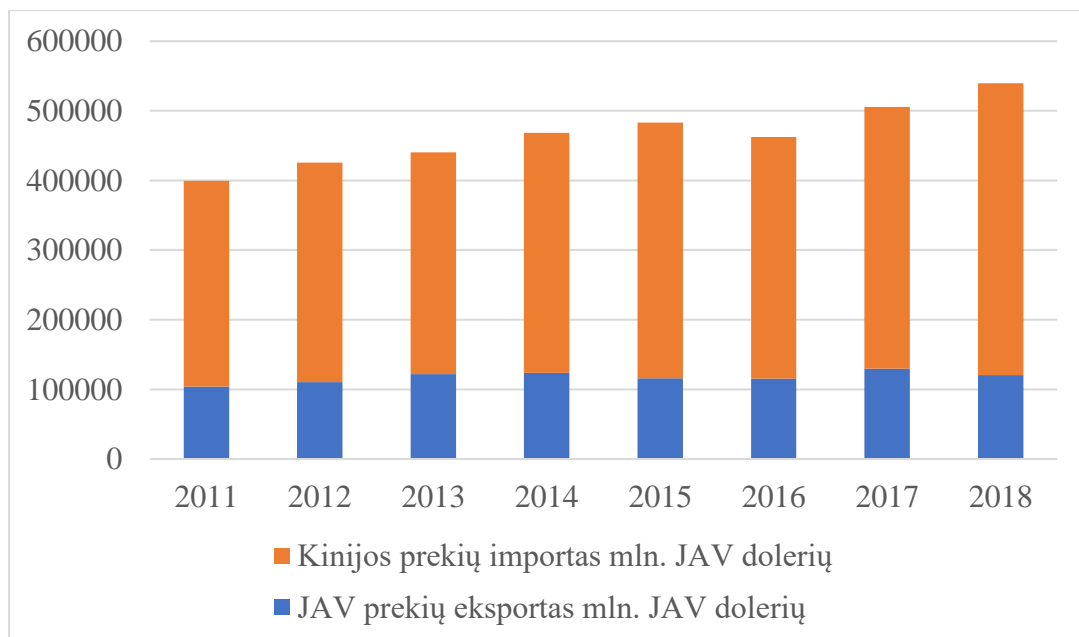
JAV ekonominė priklausomybė nuo Kinijos ir ekonominis bendradarbiavimas tarp abiejų šalių gali būti matuojami per kelis skirtingus aspektus: Kinijai priklausančios JAV skolos dalį, prekybos balansą bei tarp abiejų šalių sudaromus ekonominius susitarimus. Pagal struktūrinio realizmo logiką visais minėtais atvejais JAV turėtų siekti pagerinti savo padėtį Kinijos atžvilgiu: sumažinti Kinijai priklausančią JAV skolos dalį, mažinti prekybos deficitą įvedant specifinius tarifus ar muitus Kinijos prekėms, nebesudarinti naujų prekybos disbalansą skatinančių sutarčių. JAV veiksmai minėtai logikai prieštaravo iki pat 2018 m.

Kalbant apie Kinijai priklausančią JAV skolos dalį, 2011-2018 m. faktinė skolos suma pasikeitė nedaug, tačiau procentine išraiška ši skola sumažėjo. Didžiausią įtaką tam turėjo bendrai išaugusi JAV skola, Kinijos manipuliacijos valiuta ir dalies skolos pardavimas. Kinijos turimos JAV skolos dalies kitimo tendencijos pavaizduotos 9 paveiksle.

⁸⁹ Catherine Putz, „The Art of the Balance: Japan, China and the United States“. The Diplomat, 2019. <<https://thediplomat.com/2019/01/the-art-of-the-balance-japan-china-and-the-united-states/>> [Žiūrėta 2019-05-10].

9 paveikslas. Kinijos turimos JAV skolos (JAV doleriais) kitimo tendencijos 2011-2018 m.⁹⁰

JAV ir Kinijos prekybos balansas taip pat neatrodo itin teigiamai ekonominės priklausomybės mažinimo nuo Kinijos kontekste: JAV ilgą laiką importavo kur kas daugiau prekių iš Kinijos, nei eksportavo į ją ir šis atotrūkis kasmet augo.

10 paveikslas. JAV-Kinijos prekybos balansas mln. JAV dolerių 2011-2018 m.⁹¹

⁹⁰ Parengta pagal China Power Team.

⁹¹ Parengta pagal United States Census Bureau, <<https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html>>.

Visgi atkreiptinas dėmesys, kad 2011-2018 m. laikotarpiu iki prekybos karo tarp JAV ir Kinijos pradžios, abi šalys kartas nuo karto įvesdavo viena kitai muitus kaip tam tikrą parodomąją akciją, kad yra nepatenkintos konkrečiais valstybės veiksmais, sprendimais ar pareiškimais. 2011 m. Kinija įvedė muitus JAV kaip atsaką į JAV pasisakymus dėl Kinijos praktikuojamos nesąžiningos prekybos. 2012 m. JAV įvedė muitus Kinijoje gaminamoms saulės baterijoms, o ši atsakė įvesdama muitus JAV automobilių pramonei. JAV apskundė Kinijos veiksmus PPO ir skundą laimėjo. Nei vienas iš 2011-2018 m. muitų įvedimo epizodų (neskaitant to, kuris privedė iki 2018 m. prekybos karo) į rimtesnį dvišalį prekybos konfliktą neišsirutuliojo – valstybės rasdavo sutarimą. Tik 2018 m. pradžioje JAV įvesti pradiniai muitai Kinijos prekėms ir po to sekęs Kinijos atsakas išvirto į realų prekybos konfliktą, toliau grasinant juos padidinti⁹².

Negana to, 2017 m. pabaigoje, prieš pat prekybos karo tarp abiejų šalių pradžią, JAV ir Kinija pasirašė susitarimą dėl dešimties įvairių prekybos punktų⁹³. Taigi nepaisant galimos Kinijos grėsmės ir augančio neigiamo dvišalės prekybos disbalanso, iki pat 2018 m. jokių ryžtingų veiksmų mažinti JAV ekonominę priklausomybę nuo Kinijos imtasi nebuvo.

2.3. JAV atsako tarptautinės sistemos stimului 2011-2018 m. skirtumai

Iš ankstesniame skyriuje pateiktos informacijos matyti, kad JAV atsakas į augančią Kinijos grėsmę 2011-2018 m. nebuvo nuoseklus ir toli gražu ne visada sutapo su balansavimo strategijos logika. Didžiausi neatitikimai išryškėjo JAV taikant diplomatines priemones ir (ne)mažinant ekonominę priklausomybę, nors aljansų formavimas ir tam tikra prasme netgi karinis bendradarbiavimas nuo 2017 m. taip pat įgavo naują atspalvį, kuris ne visada suderinimas su balansavimo strategija.

Be to, išsiskiria ir tam tikrų JAV politikos Kinijos atžvilgių 2011-2018 m. neatitikimų laikotarpiai. Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad skirtingas politikas galima būtų sieti su skirtingų JAV prezidentų valdymo laikotarpiais, tačiau, pavyzdžiui, per D. Trumpo valdymo laikotarpį kai kurie veiksmai prieštaravo jo paties siekiams. 2 lentelėje matyti, kaip JAV politika Kinijos atžvilgiu 2011-2018 m. atitiko balansavimo strategijos logiką pagal metus ir pagal politikos įgyvendinimo sritis.

Remiantis šia informacija darbe toliau tiriama, kokie JAV vidaus veiksniai lėmė: 1) skirtingą diplomatinio spaudimo Kinijai taikymą 2011-2016 ir 2017-2018 m.; 2) skirtingą aljansų formavimą

⁹² Charissa Yong, „Tit-for-tat: Timeline of US-China trade dispute“. The Straits Times. 2019. <<https://www.straitstimes.com/world/united-states/tit-for-tat-timeline-of-us-china-trade-dispute>> [Žiūrėta 2019-05-07].

⁹³ BBC, „US and China sign trade agreement“, 2017. <<https://www.bbc.com/news/business-39894119>> [Žiūrėta 2019-05-10].

2011-2016 m. ir 2017-2018 m.; 3) skirtingą JAV ekonominės priklausomybės nuo Kinijos mažinimą 2011-2017 m. ir 2018 m. Kadangi karinių resursų sutelkimo prasme ryškių skirtumų nebuvo, šis aspektas tyrime toliau nenagrinėjamas.

2 lentelė. JAV politikos Kinijos atžvilgiu 2011-2018 m. atitikimas balansavimo strategijai pagal sritį ir metus

Sritis	Diplomatinis spaudimas	Karinių resursų sutelkimas	Aljansų sudarymas	Ekonominės tarpusavio priklausomybės mažinimas
Metai				
2011	neatitinka	atitinka	atitinka	neatitinka
2012	neatitinka	atitinka	atitinka	neatitinka
2013	neatitinka	atitinka	atitinka	neatitinka
2014	neatitinka	atitinka	atitinka	neatitinka
2015	neatitinka	atitinka	atitinka	neatitinka
2016	neatitinka	atitinka	atitinka	neatitinka
2017	atitinka/neatitinka	atitinka	neatitinka	neatitinka
2018	atitinka	atitinka	neatitinka	atitinka

III. JAV VIDAUS VEIKSNIŲ POVEIKIS VALSTYBĖS POLITIKAI KINIJOS ATŽVILGIU 2011-2018 METAIS

Išsiaiškinus, kad 2011-2018 m. tarptautinė sistema JAV siuntė tą patį stimulą dėl augančios Kinijos potencialios grėsmės JAV statusui ir pozicijai tarptautinėje arenoje ir kad trijose iš keturių galimo atsako šiam stimului srityse specifiniais laikotarpiais JAV politika Kinijos atžvilgiu buvo nenuosekli ir nesuderinama su balansavimo strategijai būdingais pasirinkimais, toliau nagrinėjama, kaip JAV vidaus veiksniai prisidėjo prie šio nenuoseklumo ir skirtumų. Pirmoje šio skyriaus dalyje apibrėžiamos konkrečios JAV vidaus veiksmų reikšmės pagal balansavimo sritį ir periodą. Antrojoje dalyje žiūrima, kaip šios reikšmės sąveikavo su JAV užsienio politikos formavimo ir įgyvendinimo etapais. Galiausiai trečiojoje dalyje įvertinama, kokie JAV vidaus veiksniai paaiškina skirtingą valstybės politiką Kinijos atžvilgiu 2011-2018 m.

3.1. JAV vidaus veiksmų reikšmės pagal balansavimo sritis ir laikotarpius

Remiantis neoklasikinio realizmo tarptautinių procesų analizės modeliu, išskiriami keturi valstybės vidaus veiksniai, kurie gali veikti užsienio politikos formavimą ir įgyvendinimą: lyderio įsitikinimai ir vertybės, strateginė kultūra, valstybės visuomenės santykis ir vidinės institucijos. Norint įvertinti, ar ir kaip šie veiksniai darė poveikį JAV politikai Kinijos atžvilgiu 2011-2018 m., pirmiausiai reikia išsiaiškinti šių veiksmų reikšmes.

3.1.1. Lyderio įsitikinimai ir vertybės

Analizuojant lyderio įsitikinimus ir vertybes JAV politikos Kinijos atžvilgiu kontekste, lyderiai į kuriuose reikėtų kreipti dėmesį yra šalies prezidentas, taip pat valstybės sekretorius, o pavieniais atvejais dar ir gynybos bei už prekybą atsakingi sekretoriai. 2011-2018 m. JAV vadovavo du prezidentai, pareigas ėjo keturi valstybės sekretoriai, penki gynybos sekretoriai ir keturi prekybos sekretoriai⁹⁴. Kadangi šio darbo apimtys yra ribotos, o didžiausią įtaką užsienio politikos formavimui ir įgyvendinimui vis tiek daro JAV prezidentas bei valstybės sekretorius, į šiuos pareigas įėjusius asmenis ir koncentruojamasi.

Įvertinti asmens įsitikinimus ir vertybes nėra paprasta, ypač neturint galimybės asmeniškai jo pažinti, todėl darbe tenka vadovautis kitų žmonių atsiliepimais ir vertinimais bei pačių analizuojamų asmenų pasisakymais ir elgesiu viešojoje erdvėje. Prezidentiniame lygmenyje 2009-2016 m. šaliai

⁹⁴ Asmenys, laikinai ėję šias pareigas, kol bus paskirtas konkretus asmuo, neskaičiuojami.

vadovavęs B. Obama pasižymėjo nekonfrontacine politika, bendro sprendimo paieškomis, polinkiu į tarptautinius susitarimus, derybas, tikėjo bendradarbiavimo galia interesams pasiekti. Pirmenybę jis teikė diplomatinėms, o ne karinėms priemonėms. Jam rūpėjo laisva prekyba, o dėl potencialių susitarimų ir galimo bendradarbiavimo jis buvo linkęs paaukoti dalį JAV interesų trumpalaikėje perspektyvoje tikintis naudoti ilgalaikėje perspektyvoje. Pasak Nacionalinės saugumo tarybos Azijos klausimais pirmininko Jeffrey Baderio, B. Obama buvo informuotas apie augančią Kinijos grėsmę ir ne visada „švarius“ šios šalies veiksmus ekonomikos augimui pasiekti, tačiau jis neišvelgė Kinijoje tokių agresyvių ambicijų, kokias turėjo Sovietų Sąjunga, ir manė, kad bendradarbiavimas su šia šalimi gali atnešti daugiau naudoti nei žalos⁹⁵.

2016 m. išrinktas, tačiau nuo 2017 m. šaliai vadovaujantis D. Trumpas yra visiškai B. Obamos priešingybė. Juos skiria ne tik partinė priklausomybė ir iš to kylančios tam tikros vertybės, bet ir aplinka, kuri juos suformavo. D. Trumpas kilęs iš verslo pasaulio, kuriame pasižymėjo ne tik savo ekonomine sėkme, bet ir tuo, kad šią sėkmę pasiekė naudodamas prieštarigai vertinamus būdus. Kaip verslininkas, kuris siekia absoliučios naudoti čia ir dabar, o ne reliatyvios naudoti, kuri galbūt materializuosis į absoliučią naudą kažkada ateityje, jis yra linkęs valstybių tarpusavio santykius vertinti per nulines sumos žaidimo prizmę. Jis taip pat tiki netikėtumo faktoriumi, todėl dalis jo verslo praktikos, o vėliau ir politikos pasižymi nenuoseklumu ir mėtymusi. Jis teikia pirmenybę grasinimams ir karinėms priemonėms bei šalies karinei galiai siekdamas ne tik saugumo, bet ir ekonominių interesų. Jis taip pat niekada neslėpė savo neigiamo požiūrio į Kiniją ir į B. Obamos administracijos pastangas sudaryti JAV nebūtinai palankius prekybos susitarimus. Jis palaiko protekcionistinės ekonomikos idėją⁹⁶.

Kalbant apie valstybės sekretorių vertybes ir įsitikinimus, ypač santykių su Kinija kontekste, tiek H. Clinton, tiek Johnas Kerry, kurie pareigas ėjo vadovaujant B. Obamai, suvokė „posūčio Azijos link“ svarbą, tačiau H. Clinton buvo linkusi laikytis šiek tiek aršesnės politikos Kinijos atžvilgiu nei B. Obama ar jam savo pažiūromis artimesnis J. Kerry. Žinoma dėl savo feministinės retorikos ir kovos už moterų teises H. Clinton nevengė griežtesnio tono Kinijos atžvilgiu žmogaus teisių klausimais ir yra išreiškusi poziciją, kad JAV savo interesams ginti gali naudoti ne tik diplomatiją⁹⁷. Visgi, nepaisant kelių aštresnių pasisakymų, būnant valstybės sekretore ji laikėsi B. Obamai artimos pozicijos.

⁹⁵ Jeffrey A. Bader, *Obama and China's Rise: An Insider's Account of America's Asia Strategy*. Washington: Brookings Institution Press, 2013, 69.

⁹⁶ BBC, „Trade wars, Trump tariffs and protectionism explained“. 2019. <<https://www.bbc.com/news/world-43512098>> [Žiūrėta 2019-05-09].

⁹⁷ Asia Society, „Where Hillary Clinton's China Policy Would Differ From President Obama's“. 2016. <<https://asiasociety.org/blog/asia/where-hillary-clintons-china-policy-would-differ-president-obamas>> [Žiūrėta 2019-05-08].

Tuo metu Rexas Tillersonas ir Mike'as Pompeo, du valstybės sekretoriai per dvejus D. Trumpo valdymo metus, vadovavosi ganėtinai skirtingomis vertybėmis ir įsitikinimais. Būdamas diplomatinio korpuso vadovu R. Tillersonas siekė naudoti diplomatinius instrumentus Kinijos atžvilgiu ir laikytis švelnesnės retorikos kalbant apie prekybą. Dažnu atveju jam buvo svetimas D. Trumpo spontaniškumas ir polinkis į konfrontaciją kaip geriausią problemos sprendimo būdą. Skelbiama, kad R. Tillersonas yra pavadinęs D. Trumpą „kvailiu“⁹⁸. Toks požiūrių skirtumas iš esmės galėjo prisidėti prie 2017 m. svyruojančios D. Trumpo pozicijos Kinijos atžvilgiu, tačiau kartu lėmė R. Tillersono pakeitimą M. Pompeo, kuris savo pažiūromis ir aktyvumu užsienio politikos klausimais yra daug panašesnis į D. Trumpą. Jis visapusiškai palaikė JAV vadovo sprendimą dėl muitų įvedimo Kinijos prekėms⁹⁹.

Atsižvelgiant į šias JAV vadovų pažiūras ir Kinijos situacijos suvokimą 2011-2018 m., JAV lyderių vertybių ir įsitikinimų veiksnys pagal šalies vykdomo balansavimo Kinijos atžvilgiu sritis ir laikotarpius atrodytų taip:

3 lentelė. JAV lyderių vertybės ir įsitikimai pagal JAV balansavimo Kinijos atžvilgiu sritis ir laikotarpius 2011-2018 m.

Sritis	Laikotarpis	2011-2016	2017	2018
Diplomatinis spaudimas		Nuoseklumas, bendro sprendimo paieška, bendradarbiavimas, draugiškas tonas	Netikėtumas ir konfrontacija neatmetant draugiško diplomatinio tono ir panegirikos	Netikėtumas ir konfrontacija, švelnus diplomatinis tonas neveikia – mažiau kalbų daugiau veiksmų
Aljansų formavimas		Aljansai naudinga JAV	Aljansai naudingesni partnerėms nei JAV	
Ekonominės priklausomybės mažinimas		Kinijos prekybos politika yra neteisinga, tačiau ekonominis bendradarbiavimas su ja duoda daugiau naudos	Kinija pažeidinėja prekybos sutartis ir rūpinasi tik savo interesais. JAV turėtų daryti tą patį.	Kinija vagia iš JAV, nes JAV tam suteikia sąlygas. JAV privalo nebesuteikti sąlygų.

3.1.2. Strateginė kultūra

Strateginė kultūra yra tam tikrų visuomenei bendrų įsitikinimų, pažiūrų ir praktikų visuma, kam, kada ir kaip naudoti karinę jėgą. Strateginė kultūra formuojasi ilgą laiką, todėl žaibiški jos pokyčiai nėra galimi. Vis dėlto, atsižvelgiant į dabartinį gyvenimo tempą, strateginei kultūrai pasikeisti gali

⁹⁸ Scott Horsley, „Tillerson Vs. Pompeo: What Trump's Cabinet Shake-Up Might Mean For Policy“. NPR, 2018. <<https://www.npr.org/2018/03/14/593205855/tillerson-vs-pompeo-what-trumps-cabinet-shakeup-might-mean?t=1557399600057>> [Žiūrėti 2019-05-09].

⁹⁹ Ten pat.

pakakti ir kelerių metų. Pagrindiniai strateginės kultūros elementai paprastai būna įtvirtinami strateginiuose valstybės dokumentuose, pavyzdžiui, nacionalinėse strategijose, saugumo strategijose ir pan. 2010-2018 m. JAV buvo priimtos trys Nacionalinio saugumo strategijos, kuriose galima aptikti pagrindinius 2011-2018 m. šalyje vyravusios strateginės kultūros bruožus.

2010 m., prieš darant „posūkį Azijos link“ B. Obamos iniciatyva buvo priimta naujoji Nacionalinio saugumo strategija¹⁰⁰, kuri iš esmės skyrėsi nuo anksčiau vyravusios karo prieš terorizmą retorikos. Strategijoje pabrėžiama, kad karas Afganistane ir Irake išsekino JAV ir iš esmės pakenkė šalies įvaizdžiui tarptautinėje arenoje, todėl ateityje pagrindinis dėmesys bus sutelkiamas diplomatinėms priemonėms, o karinė jėga bus naudojama tik kaip kraštutinė priemonė. Strategijoje taip pat keičiamas požiūris į kariavimo pobūdį: nuo tradicinių didelių karinių operacijų link kovos su sukilėliais ar pavienėmis teroristinėmis grupuotėmis. Dar vienas svarbus strateginės kultūros aspektas, įtvirtintas šiame dokumente – polinkis į tarptautinį bendradarbiavimą ir bendrų sprendimų paiešką atsisakant iki tol vyravusių vienašališkų JAV veiksmų. Tačiau strategijoje neatsisakoma ir išankstinio smūgio panaudojimo, tokiu būdu išlaikant tam tikrą tarptautinės bendruomenės nesankcionuotos karinės jėgos panaudojimo galimybę.

Atsižvelgiant į tuometinį tarptautinį kontekstą (karas Sirijoje, Rusijos veiksmai Ukrainoje ir pan.), 2015 m. Nacionalinio saugumo strategija¹⁰¹ yra dar mažiau linkusi į konfliktus ir karinės jėgos panaudojimą nei ankstesnė. Joje pabrėžiama, kad JAV turėtų susilaikyti nuo kišimosi į smulkus ir bereikšmius konfliktus, nes tai gali atitraukti šalį nuo tikrai svarbių klausimų, tokių kaip branduolinio ginklo plėtra, klimato kaita, laisva prekyba, sveikatos klausimai, socialinė ir pajamų nelygybė, žmogaus teisės. Atkreipiamas dėmesys, kad JAV žadėjo laikytis savo įsipareigojimų partnerėms, tačiau tarp daugybės įvykių pasaulyje siekė atsirinkti svarbiausius ir neleisti, kad sprendimą dėl to, kaip juos spręsti, lemtų baimė. Dokumente dar kartą pabrėžiama „posūkio Azijos link“ svarba ir akcentuojama, kad geriausias būdas jį įgyvendinti – per diplomatiją ir investicijas į šį regioną. Strategijoje teigiama, kad JAV tenka didžiulė atsakomybė būnant pasaulio lydere ir ji turi rodyti pavyzdį kitoms šalims.

2017 m. Nacionalinė saugumo strategija¹⁰² toną sugriežtino. Tarp keturių pagrindinių strategijoje įvardijamų tikslų (ginti Amerikos žmones, valstybę ir gyvenimo būdą, skatinti šalies gerovę,

¹⁰⁰ The White House, National Security Strategy. 2010. <<http://nssarchive.us/NSSR/2010.pdf>> [Žiūrėta 2019-05-09].

¹⁰¹ The White House, National Security Strategy. 2015 <https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf> [Žiūrėta 2019-05-09].

¹⁰² The White House, National Security Strategy, 2017. <<https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905-2.pdf>> [Žiūrėta 2019-05-09].

išlaikyti taiką per jėgą ir stiprinti JAV įtaką pasaulyje), dvi yra tiesiogiai susijusios su kariniais veiksmais. Viena vertus, ginant Amerikos žmones, valstybę ir gyvenimo būdą, užsimenama, kad galimos grėsmės turi būti sunaikinamos arba pašalinamos gerokai iki to, kol jos priartėja prie JAV. Kita vertus, išlaikant taiką per jėgą, teigiama, kad būtina stiprinti JAV karinius pajėgumus, kad JAV yra pasiruošusi kovoti ir laimėti. Strategijoje taip pat užsimenama apie būtiną stiprinti kosmoso ir kibernetinio saugumo sritis. Dokumente pabrėžiama, kad partneriai ir šalininkai sustiprina JAV pajėgumus, tačiau jie turi adekvačiai prisidėti šalinant ir kovojant su bendromis grėsmėmis. Akcentuojama, kad kituose pasaulio regione negali būti vienos dominuojančios karinės jėgos. Lyginant su ankstesnėmis strategijomis, šiame dokumente Kinija, o su ja ir Rusija, yra įvardijamos kaip ne visada „švariai žaidžiančios“ JAV konkurentės, todėl būtina imtis veiksmų jas sulaikant. Diplomatinės priemonės šiame kontekste, bent jau tokios, kokios jos buvo taikytos iki šios strategijos, akivaizdžiai neveikia, todėl turi būti griežtinamos. Dokumente skatinama JAV konkurencija ir pabrėžiama, kad konkurencija ne visada reiškia priešiškumą ar konfliktą, tačiau jei to prireiktų, nederėtų abejoti dėl JAV ryžto ir pasirengimo imtis tokio scenarijaus.

Iš esmės visi trys dokumentai ir juose suformuotos strateginės kultūros nuostatos labai smarkiai koreliuoja su tuometinių JAV prezidentų požiūriu, įsitikinimais ir situacijos vertinimu. Nieko keisto, nes šie dokumentai yra šalies vadovų pozicijos atspindys – jie juos inicijuoja. Nepaisant to, strategijose įtvirtintos gairės atspindi to meto vyraujančių strateginę kultūrą, net jei dalis visuomenės ar politinių jėgų jai ir nepritaria. Remiantis minėtais trimis dokumentais, strateginės kultūros veiksnį pagal šalies vykdomo balansavimo Kinijos atžvilgiu sritis ir laikotarpius galėtų būti suskirstytas taip:

4 lentelė. JAV strateginė kultūra pagal JAV balansavimo Kinijos atžvilgiu sritis ir laikotarpius 2011-2018 m.

Sritis	Laikotarpis	2011-2017	2017-2018
Diplomatinis spaudimas		Diplomatija ir bendradarbiavimas – pagrindinės priemonės siekiant JAV interesų	Iki tol taikytos diplomatinės priemonės nepakankamos, būtina jas intensyvinti ir griežtinti
Aljansų formavimas		Svarbi priemonė JAV saugumui užtikrinti	Aljansai susitirpina JAV galią, bet sprendžiant saugumo klausimus partnerės ir šalininkės turi prisidėti labiau
Ekonominės priklausomybės mažinimas		Investicijos ir laisva prekyba – svarbiausios priemonės JAV interesams siekti	JAV prekybos deficitų mažinimas ir sąžiningos prekybos sąlygos užtikrins šalies gerovę

3.1.3. Valstybės-visuomenės santykis

Kitas valstybės vidaus veiksnys, darantis poveikį užsienio politikos formavimui, neoklasikinio realizmo modelio kontekste – valstybės ir visuomenės santykis. Šiuo atveju kalbama apie ryšį tarp valstybinių institucijų ir visuomenės grupių dėl to, kaip valdžia įgyvendina įvairias politikas ir kaip visuomenės grupės galėtų jas paveikti. Šis veiksnys apima valstybinių institucijų pareigas ir įvairių socialinių grupių teises tartis dėl resursų paskirstymo visuomenėje, tinkamo visuomenės grupių atstovavimo ir valdžios atskaitingumo¹⁰³. JAV valstybė su visuomene ryšį palaiko per nevyriausybinės organizacijas, lobistus, žiniasklaidą ir kažkiek akademinę bendruomenę. Aktyviausios visuomenės grupės paprastai būna verslininkai, pilietinės visuomenės atstovai ir mokslo bendruomenė.

Kalbant apie pilietinės visuomenės vaidmenį bei poziciją JAV ir Kinijos santykių atžvilgiu, atkreiptinas dėmesys, kad būtent ši grupė pastūmėjo abi valstybes artimesnių santykių link¹⁰⁴. Ji prisidėjo prie pirmųjų dvišalių kontaktų užmezgimo dar Šaltojo karo laikotarpiu ir nuo to laiko aktyviai pasisakė už Kinijos įtraukimą į tarptautinę bendruomenę. Pilietinės visuomenės manymu, demokratiška ir atvira Kinija yra kur kas naudingesnė JAV ir apskritai pasauliui. Žinoma, įvairios visuomeninės organizacijos supranta, kad valstybės ir visuomenės santykio prasme Kinijai dar yra kur tobulėti, ypač užtikrinant žmogaus teises bei laisves ir puoselėjant jas kaip vertybes, tačiau šito Kinijoje nebus, jei JAV nepalaikys artimų santykių su šia šalimi, neįtrauks jos į įvairias tarptautines organizacijas, nešvies jos apie liberalaus ir laisvo pasaulio privalumus¹⁰⁵.

Pilietinė visuomenė dėjo nemažai pastangų siekdamas supažindinti JAV su Kinijos kultūra, papročiais bei tradicijomis. Visuomenininkai prisidėjo ir prie Kinijos prezidento vizito Sietle 2015 metais. Ši visuomenės grupė taip pat aktyviai pasisako už dialogo paieškas tarp JAV ir Kinijos šioms įsivėlus į prekybos karą¹⁰⁶. Atkreiptinas dėmesys, kad valdant B. Obamai JAV administracija buvo kur kas atviresnė visuomenei ir visuomeninių grupių įtakai. Pats B. Obama ne kartą yra kalbėjęs apie pilietinės visuomenės svarbą valstybėje, todėl skatindavo ir palaikydavo dialogą su ja. D. Trumpas į

¹⁰³ DFID, „Building Peaceful States and Societies: a DFID Practice Paper“. 2010. <<http://gsdrc.org/docs/open/con75.pdf>> [Žiūrėta 2019-05-10].

¹⁰⁴ Elizabeth Knup, „The Role of American NGOs and Civil Society Actors in an Evolving US-China Relationship“. The Carter Center, 2019. <<https://www.cartercenter.org/resources/pdfs/peace/china/china-program-2019/knup.pdf>> [Žiūrėta 2019-05-10].

¹⁰⁵ Elliott Abrams, „Democracy and U.S. Foreign Policy“. 2016. <<https://www.cfr.org/blog/democracy-and-us-foreign-policy>> [Žiūrėta 2019-05-10].

¹⁰⁶ Kevin Rudd, „The Prospects of a Resolution of the U.S.-China Trade War“. 2018. <<https://asiasociety.org/policy-institute/prospects-resolution-us-china-trade-war>> [Žiūrėta 2019-05-10].

visuomenės grupių pasisakymus ir nuomonę reaguoja priešingai, kartais netgi kaltindamas jas neginant JAV valstybinių interesų.

Nors pilietinė visuomenė spaudžia JAV valdžią per švietimą ir demokratijos sklaidą palaikyti artimesnius santykius su Kinija ir tam tikrais periodais į šią nuomonę buvo atsižvelgiama, atkreiptinas dėmesys, kad JAV ir Kinijos santykiai, ypač „posūkio Azijos link“ laikotarpiu, pačioje JAV visuomenėje tikrai nebuvo dėmesio centre. Tuo metu daug daugiau dėmesio sulaukė „Okupuok Volstrytą“ judėjimas. Šiame kontekste, įskaitant ir tai, kad šalis atsigavinėjo po vienos didžiausių šalių sukrėtusių ekonomikos krizių, kur daugybė žmonių neteko ne tik darbų, bet ir namų, JAV ir Kinijos santykių gerinimas rūpėjo tik nedidelei daliai visuomenės ir tai tik per žmogaus teisių ir laisvių darbotvarkę, kažkiek per klimato kaitą ir dar per galimybę iš tų santykių atgaivinti JAV ekonomiką¹⁰⁷.

Verslo požiūris į JAV ir Kinijos santykius yra dvejopas. Viena vertus, verslas Kiniją matė kaip didžiulę rinką ir milžinišką potencialą prekybai, kita vertus, Kinijos protekcionistiniai įstatymai ir intelektinės nuosavybės teisių pažeidinėjimai ėmė kelti JAV bendrovių, ypač iš technologijų srities, nepasitenkinimą¹⁰⁸. „Posūkio Azijos link“ laikotarpiu globalaus JAV verslo dalis sveikino šį žingsnį ir ėmė dar labiau didinti savo investicijas šalį, tačiau maždaug ties 2018 m., kai buvo paskelbtos tyrimo išvados apie tai, kad bandant įsitvirtinti Kinijos rinkoje iš JAV bendrovių reikalaujama atskleisti ir perduoti savo technologijas, kad Kinija galimai riboja amerikietišku prekių importą ir kad didžiąją dalį savo prekybos ir technologinės pažangos organizuoja per valstybines įmones, kurioms taiko lengvatines sąlygas, vis didesnė dalis verslo ėmė palaikyti JAV inicijuotą prekybos karą su Kinija.

Žinoma, abiejų šalių muitų politika neabejotinai pakenkė tiems patiems JAV verslininkams, tačiau dalis jų ėmė ieškoti alternatyvų, kur kitur nukreipti savo eksporto srautus, kiti laukia, kol konfliktas išsispręs, tačiau tikisi, kad sprendimas bus ne šiaip muitų tarifų panaikinimas, o kitokios verslo aplinkos Kinijoje įgalinimas.

Bet kuriuo atveju, iki maždaug 2017-2018 m. JAV verslo požiūris į Kinija buvo ganėtinai palankus – tiesioginės JAV užsienio investicijos Kinijoje augo, o 2016 m. buvo pasiekusios rekordines aukštumas (Žr. 11 paveikslą). Tačiau augantis nepasitenkinimas dėl intelektinės nuosavybės teisių pažeidinėjimo ir apskritai Kinijos bandymas proteguoti šalies verslą pamažu ėmė keisti tiek JAV verslo požiūrį, tiek ir tiesioginių investicijų į Kinijos ekonomiką vertę.

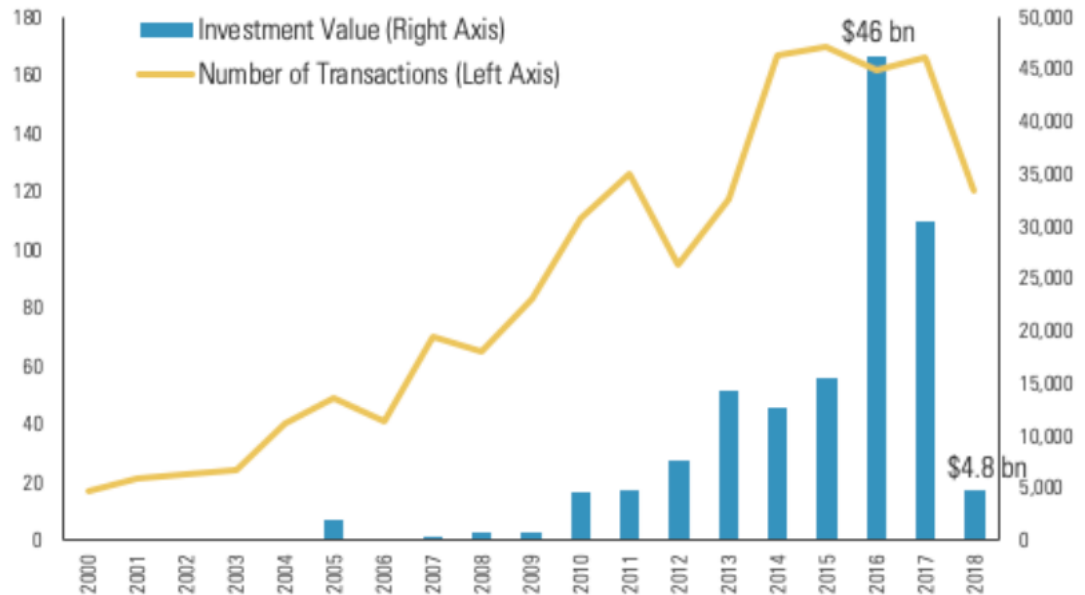
¹⁰⁷ Fremouw, 34.

¹⁰⁸ Reuters, „U.S. businesses no longer 'positive anchor' for U.S.-China relations - chamber“. Euronews, 2018. <<https://www.euronews.com/2019/04/17/us-businesses-no-longer-positive-anchor-for-us-china-relations-chamber>> [Žiūrėta 2019-05-10].

11 paveikslas. JAV tiesioginės investicijos Kinijoje 2000-2018 m. anglų kalba¹⁰⁹

Figure 1: Completed Chinese FDI Transactions in the US*, 2000-2018

Number of deals, USD million

Mokslo bendruomenė visą laiką turėjo savitą požiūrį į JAV ir Kinijos santykius. Viskas labai priklausė nuo mokslo srities (tarptautiniai santykiai ar ekonomika), teorinių pažiūrų (realizmas, liberalizmas, institucionalizmas, globalizmas ir pan.) ir to, kiek konkretaus mokslininko pasisakymai yra svarūs JAV politinėje erdvėje. Natūralu, kad liberalizmo ir institucionalizmo idėjomis besivadovaujantys akademikai ir profesorai, kaip ir laisvą prekybą proteguojantys ekonomistai teigiamai vertino JAV bandymus įtraukti Kiniją į tarptautinius procesus, skatinti aktyvesnę dvišalę prekybą ir tokiu būdu keisti šalyje įtvirtintą ekonomikos sistemą ir praktiką. Realistai šį žingsnį vertino atsargiai, dažnai kaip nepakankamą – kai kurie projektavo būsimo JAV ir Kinijos konflikto scenarijų. Tačiau akademikų įtaką sprendimų priėmėjams yra skirtinga. Pavyzdžiui, žinoma, kad D. Trumpas linkęs atsižvelgti į kai kurias žymiojo Henry'io Kissingerio išvalgas dėl JAV politikos Kinijos atžvilgiu, o pastarasis vertina D. Trumpo polinkį į griežtesnę poziciją.

Kadangi JAV valstybės ir visuomenės santykį formuoja skirtingos visuomenės grupės, bendras tendencingumas tarp jų nelabai galimas – jos vadovaujasi skirtingais interesais bei vertybėmis. Negana to, akademinėje bendruomenėje egzistuojantys pasaulėžiūros skirtumai ir jų lemiamas požiūris į JAV ir

¹⁰⁹ Thilo Hanemann, Cassie Gao, ir Adam Lysenko, „Net Negative: Chinese Investment in the US in 2018“. Rhodium Group, 2019. <<https://rhg.com/research/chinese-investment-in-the-us-2018-recap/>> [Žiūrėta 2019-05-10].

Kinijos santykius iš esmės nesikeitė visą tiriamąjį laikotarpį. Vis dėlto, pabandžius susisteminti, skirtingu visuomenės grupių santykio su JAV valdžia veiksnio pagal vykdomo balansavimo Kinijos atžvilgiu sritis ir laikotarpius reikšmės būtų tokios:

5 lentelė. JAV valstybės-visuomenės santykis šalies politikos Kinijos atžvilgiu 2011-2018 m. pagal balansavimo sritis ir laikotarpius

	2011-2017 m.	2017-2018 m.
Diplomatinis spaudimas	Pilietinė visuomenė pasisako už valdžios artimesnių santykių poziciją ir dialogą, verslas skatina valdžios posūkį Azijos link, siūlo susilaikyti nuo aštresnės kritikos, bet norėtų gerinti verslo sąlygas Kinijoje, akademinė bendruomenė siūlo arba atsiriboti nuo Kinijos arba gerinti santykius	Pilietinė visuomenė siūlo ieškoti dialogo, verslas mano, kad Kinija elgiasi nesąžiningai, todėl švelnaus tono neužtenka, tikisi, kad prekybos karas nesibaigs tik muitų panaikinimu, akademinė bendruomenė siūlo arba atsiriboti nuo Kinijos arba gerinti santykius
Aljansų formavimas	Pilietinei visuomenei svarbiau švietimas ir vertybių sklaida, karo ir inžinerinė pramonė „už“, akademinė bendruomenė mano, kad aljansai naudingi, JAV neturėtų pasikliauti vien aljansais	Pilietinei visuomenei svarbiau švietimas ir vertybių sklaida, karo ir inžinerinė pramonė gali persiorientuoti į vietos gamybą, akademinė bendruomenė mano, kad aljansai naudingi, bet JAV neturėtų pasikliauti vien aljansais
Ekonominės priklausomybės mažinimas	Pilietinė visuomenė už dialogą per kultūrą ir ekonomiką, verslas už ekonominių santykių su Kinija skatinimą, bet reikia gerinti verslo sąlygas toje šalyje, akademinė bendruomenė siūlo mažinti, skatinti, taip pat naudoti ekonominę priklausomybę savo naudai	Pilietinė visuomenė siūlo ieškoti dialogo, verslas nori geriau mažesnių prekybos apimčių, bet sąžiningos prekybos sąlygų ir intelektinės nuosavybės apsaugos, akademinė bendruomenė siūlo mažinti, skatinti, taip pat naudoti ekonominę priklausomybę savo naudai

3.1.4. Vidinės institucijos

Galiausiai paskutinysis JAV vidaus veiksnys, į kurį būtina atkreipti dėmesį analizuojant JAV politiką Kinijos atžvilgiu 2011-2018 m., yra vidinės institucijos, atspindinčios politinių procesų organizaciją šalyje – kaip biurokratinės institucijos ir per kokias normas bei jomis įtvirtintus procesus gali daryti įtaką valstybės sprendimams. Kitaip tariant, vidinės institucijos parodo, kas, kada ir kaip formuoja užsienio politiką, kokios socialinės grupės ir kokiose stadijose gali dalyvauti ir kaip patį procesą

gali paveikti biurokratija. Šis veiksnys yra itin glaudžiai susijęs su valstybės ir visuomenės santykiu, nes atskleidžia, kaip ir kur šis santykis gali įvykti.

JAV užsienio politikos formavimas ir įgyvendinimas yra padalintas tarp vykdomosios ir įstatymų leidžiamosios valdžios. JAV prezidentas yra atsakingas už didžiąją dalį užsienio politikos darbotvarkės formavimo ir įgyvendinimo. Jo teikimu Kongresas skiria valstybės sekretorius, ambasadorius. Jo iniciatyva rengiamos nacionalinės saugumo strategijos. Jis taip pat yra vyriausiasis karinių pajėgų vadas, jis gali inicijuoti karines operacijas, tačiau skelbti karo negali – tai išskirtinė Kongreso prerogatyva. Pastarasis leidžia įvairius su užsienio politika susijusius įstatymus, ratifikuoja tarptautines sutartis, gali paskelbti karą, sankcijas, yra atsakingas už užsienio prekybos politiką. Kongresas gali kažkiek atsverti prezidento vaidmenį per neoficialius kanalus išsakydamas savo poziciją konkrečiai politikai, bet jis taip pat gali imtis kontrolės mechanizmų per įvairius tyrimus.

Analizuojant JAV politiką Kinijos atžvilgiu, didžioji dalis atsakomybės tenka JAV prezidentui ir jo administracijai, taip pat valstybės departamentui, kažkiek gynybos departamentui, dar Nacionalinio saugumo tarybai, Centrinės žvalgybos agentūrai (CŽA), viceprezidentui ir įvairaus rango patarėjams bei senatoriams, prie kurių tiesiogiai prieina tiek pilietinei visuomenei, tiek verslo interesams atstovaujantys lobistai. Visi šie veikėjai turėjo labai skirtingą poziciją dėl JAV politikos Kinijos atžvilgiu, todėl ši veiksnį apibrėžti yra sunkiausia.

Prezidento B. Obamos administracija ir patarėjai, taip pat tuometinė Nacionalinė saugumo taryba buvo linkusi pozityviai žvelgti į „posūkį Azijos link“ bandant užmegzti tvirtesnę ekonominę ryšį su Kinija, tačiau įstatymų leidžiamoji valdžia nebuvo tokia pozityvi. Dalis senatorių reikalavo, kad JAV oficialiai paskelbtų Kiniją manipuliuojant valiutų kursu, tačiau išdo departamentas atsisakė tą padaryti¹¹⁰. Šis klausimas keliamas ir D. Trumpui, kuris pradėjo prekybos karą su Kinija taip oficialiai ir nepareikšdamas, kad ji manipuliuoja valiuta. 2010 m. Atstovų rūmai suteikė mandatą JAV prezidentui įvesti muitus Kinijai, tačiau B. Obama vengė naudotis šia galimybe.

Kongresas kišosi ir į aljansų bei prekybos susitarimų sudarymą. Siekiant gauti mandatą pradėti derybas dėl Ramiojo vandenyno partnerystės susitarimo, didžioji dalis demokratų atstovų nepalaikė šio susitarimo, B. Obamą paramą gavo iš respublikonų. Šį susitarimą itin aktyviai rėmė verslui atstovaujantys lobistai, kurie išleido apie 1,1 mln. JAV dolerių Kongreso narių pritarimui gauti¹¹¹. Be to,

¹¹⁰ Fremouw, 37.

¹¹¹ Ten pat, 38.

Žmogaus teisių komitetas sutrukdė B. Obamai artimiau bendradarbiauti su Indonezija dėl šioje šalyje pasitaikančių žmogaus teisių pažeidimų.

Gynybos departamentas irgi ilgai ieškojo savo vietos formuojant JAV politiką Kinijos atžvilgiu. Saugumo prasme jis, žinoma, nuolat palaikė karinių dalinių sutelkimo regione klausimą, tačiau kvestionavo, ar ekonominis bendradarbiavimas bei brangiai atsieinančios tarptautinės sutartys yra geriausias sprendimo prieš Kiniją būdas, ypač mažėjančių išlaidų gynybai kontekste.

D. Trumpas ir jo administracija taip pat patyrė didžiulį Kongreso spaudimą dėl politikos Kinijos atžvilgiu. Tiek demokratų, tiek respublikonų nariai ragino prezidentą imtis aktyvesnių veiksmų Kinijos atžvilgiu, ypač dėl Kinijos proteguojamos nesąžiningos prekybos, protekcionizmo ir žmogaus teisių pažeidimų¹¹², nors buvo ir tokių, kurie baiminosi galimų šio žingsnio pasekmių. D. Trumpo atveju paminėtina ir CŽA įtaka, o galbūt labiau agentūros vadovo M. Pompeo, kuris vėliau perėmė valstybės sekretoriaus postą. M. Pompeo pasižymėjo gana griežta laikysena Kinijos atžvilgiu ir šis požiūris sutapo su D. Trumpo pozicija. Iki M. Pompeo, valstybės departamentui sunkiai sekėsi priešintis D. Trumpo vizijai, tačiau visgi 2017 m. JAV vadovo kategoriškumas buvo laikinai pažabotas.

Esminis skirtumas tarp užsienio politikos Kinijos atžvilgiu formavimo periodų valdant skirtingiems prezidentams ir atitinkamai skirtingiems patarėjams, sekretoriams, bei esant skirtingai Kongreso sudėčiai, yra tas, kad B. Obama buvo kur kas labiau linkęs įsiklausyti į kitų pusių nuomonę, nors nebūtinai į ją atsižvelgdavo. D. Trumpas kur kas mažiau klausosi, kas jam sakoma, itin dažnai keičia savo aplinkos darbuotojus į tuos, kurie linkę pritarti jo pozicijai. Tam tikra prasme tai pagreitina ir palengvina sprendimų priėmimą, o B. Obamos taikytas variantas – apsunkina.

Darytina prielaida, kad valdant B. Obamai vidaus institucijos, bent jau tos, kurios tiesiogiai buvo susijusios su jo aplinka ir administracija, darė didesnę poveikį vykdomai politikai nei D. Trumpo laikotarpiu, tačiau politikos krypties nepakeitė. Tuo metu D. Trumpo sprendimai ir vizija dėl santykių su Kinija instituciniu lygmeniu, nors ir sulaukė silpnesnio pasipriešinimo, bet 2017 m. buvo to pasipriešinimo paveikti. Esminiai vidinių institucijų poveikio skirtumai pateikiami 6 lentelėje.

¹¹² Elana Schor ir Doug Palmer, „Schumer: Trump a '98-pound weakling' on China“. Politico, 2017. <<https://www.politico.com/story/2017/04/chuck-schumer-calls-trump-weakling-china-236915>> [Žiūrėta 2019-05-11].

6 lentelė. Vidaus institucijos JAV politikoje Kinijos atžvilgiu 2011-2018 m. pagal balansavimo sritis ir laikotarpius

	2011-2016	2017	2018
Diplomatinis spaudimas	Kongresas spaudžia paskelbti Kiniją manipuliuojant valiuta. Valstybės departamentas laikosi švelnesnės pozicijos.	Kongresas spaudžia paskelbti Kiniją manipuliuojant valiuta, ir tono griežtinimo. Valstybės departamentas pasisako už švelnesnę poziciją Kinijos atžvilgiu	Kongresas spaudžia paskelbti Kiniją manipuliuojant valiuta, ir tono griežtinimo. Valstybės departamentas už tono griežtinimą
Aljansų formavimas	Kongresas priešinasi kai kuriems aljansams, nenori veltis į tarptautinius prekybos susitarimus, lobistai pasisako už susitarimus	Valstybės departamentas už aljansų palaikymą	Valstybės departamentas palaiko aljansus su sąlyga, kad aljanso nariai prisidės prie saugumo užtikrinimo
Ekonominės priklausomybės mažinimas	Kongresas spaudžia imtis priemonių prieš Kinijos ekonominę manipuliavimą	Kongresas ragina imtis veiksmų prieš Kinijos piktnaudžiavimą ir mažinti tarpusavio priklausomybę	CŽA, Valstybės departamentas ir dalis Kongreso palaiko griežtesnius veiksmus Kinijos atžvilgiu, įskaitant muitų taikymą

Identifikavus, kaip konkretūs JAV vidaus veiksniai reikėsi JAV politikos Kinijos atžvilgiu 2011-2018 m. kontekste, dabar jau galima įvertinti, kurie iš jų ir kaip darė poveikį užsienio politikai per skirtingus jos etapus.

3.2. JAV vidaus veiksmų poveikis užsienio politikos Kinijos atžvilgiu etapams

Neoklasikinis realizmas valstybių vidaus veiksmų poveikį užsienio politikai vertina per šių veiksmų santykį su specifiniu užsienio politikos etapu. Negana to, skirtingiems etapams poveikį daro ne tie patys veiksniai. Tarptautinės sistemos siunčiamo stimulo suvokimo etapą veikia lyderių vertybės ir įsitikinimai bei strateginė kultūra. Sprendimų priėmimą kaip ir po to vykstantį politikos įgyvendinimą lemia strateginė kultūra, valstybės-visuomenės santykis ir vidinės institucijos. Patys etapai taip pat daro poveikį vieni kitiems: suvokimas veikia sprendimų priėmimą, o šis – politikos įgyvendinimą. Visa ši schema užsienio politikos formavimą ir įgyvendinimą padaro labai sudėtingu procesu, kuriame veikia

daug skirtingų veiksnių, tačiau priklausomai nuo kiekvieno konkreto atvejo, jų poveikis politikai skiriasi.

Šiame darbe siekiama išsiaiškinti, kurie JAV vidaus veiksniai ir kaip paveikė šalies politiką Kinijos atžvilgiu 2011-2018 m. Žinant veiksnių reikšmes skirtingais laikotarpiais belieka įvertinti jų santykį su užsienio politikos formavimo ir įgyvendinimo etapais. Jei konkretus veiksnys nagrinėjamame etape sutampa su JAV politika Kinijos atžvilgiu darbe anksčiau identifikuotais periodais, daroma išvada, kad jis turėjo šiai politikai poveikį, o tai lėmė atitikimą arba neatitikimą balansavimo strategijos logikai.

3.2.1. Suvokimas

Ankstesniame skyriuje apžvelgtos JAV lyderių vertybės ir įsitikinimai bei strateginė šalies kultūra skirtingais JAV politikos Kinijos atžvilgiu laikotarpiais parodė, kad šių dviejų veiksnių reikšmės iš esmės sutapo su tarptautinės sistemos siunčiamo stimulo, jo grėsmės ir galimos atsako jam suvokimu. Tiek B. Obama, tiek D. Trumpas nekontroliuojamą Kinijos augimą siejo su grėsme JAV, nors pirmasis manė, kad Kinija neturi tiek įžūlumo ir ambicijų kaip savo laiku turėjo Sovietų Sąjunga, todėl suvokdamas jos potencialią grėsmę kažkiek pastarąją sušvelnino. Tačiau svarstant apie galimą atsaką šiai grėsmei, abiejų vadovų požiūriai išsiskyrė ir tam įtakos turėjo būtent asmeniniai jų įsitikinimai ir vertybės bei strateginė kultūra.

B. Obama šaliai vadovavo po ilgo kariavimo Afganistane ir Irake periodo, didelio tarptautinio nepasitenkinimo dėl vienašališkų JAV veiksmų bei dviprasmiško elgesio su terorizmu kaltinamais asmenimis. Šalis atsigavinėjo po vienos didžiausių ją kada nors sukrėtusių finansinių krizių. JAV reikėjo mažiau kariavimo, mažiau konfrontacijos tarptautinėje arenoje, mažiau priešų ir daugiau ekonomikos augimo. Šalis siekė atgauti pasitikėjimą, finansinį stabilumą ir savo potencialius priešus paversti draugais, kurių augimą galima būtų stebėti bei kontroliuoti. Tai suformavo į diplomatiją, bendradarbiavimą, aljansų formavimą ir ekonominę tarpusavio priklausomybę orientuotą strateginę kultūrą, sustiprinančią JAV vadovo požiūrį į susiklosčiusią situaciją. Mąstydamas apie galimą balansavimo prieš Kiniją būdą, B. Obama nusprendė rinktis meduolio ir bizūno principą, atsižvelgdamas į galimus pradimus tuo metu trapijai JAV ekonomikai, jei būtų imamas griežtesnių priemonių. Jis taip pat rinkosi kontroliuoti Kinijos augimą įtraukdamas ją į įvairias tarptautines iniciatyvas bei sudarydamas daug bendradarbiavimo susitarimų su Kinijos kaimynėmis ar regione įsikūrusiomis valstybėmis. Vis tai lėmė, kaip tarptautinio stimulo kontekste buvo suvokiamas diplomatijos vaidmuo, aljansai ir jų potencialas ginant JAV interesus bei ekonominis bendradarbiavimas.

Po ramesnio ir taikesnio laikotarpio, kai net realių tarptautinių išsišokimų akivaizdoje nebuvo jokio griežtesnio JAV atsako, šalyje pradėjo formotis kitokia strateginė kultūra. Švelnų diplomatinį toną ėmė keisti tiesmukas ir konfrontacinis bendravimo būdas, savanaudiškas interesų siekimas ir karinės galios puoselėjimas. Tokioje aplinkoje D. Trumpo asmeninės vertybės ir įsitikinimai negalėjo lemti kitokio augančios Kinijos suvokimo nei per grėsmę, kurią būtina pašalinti dar ties jos ištakomis. Jei Kinijos augimą lemia jos ekonomikos augimas, vadinasi, reikia imtis priemonių šiam augimui užkardyti, net jei trumpalaikėje perspektyvoje nuo to nukentėtų pati JAV. Įdomu tai, kad pirminė D. Trumpo reakcija šiek tiek skyrėsi nuo jo reakcijos jam tapus prezidentu, kai pirmuosius kadencijos metus jo tonas sušvelnėjo, o su Kinijos vadovu įvyko net du dvišaliai susitikimai. Tam įtakos galėjo turėti jo aplinka bei vidinės institucijos, tačiau pačios grėsmės suvokimo tai nepakeitė, juo labiau, kad dar po metų jis ir vėl grįžo prie pirminės savo pozicijos.

Taigi, vertinant JAV lyderių vertybių bei įsitikinimų ir strateginės kultūros poveikį tarptautinės sistemos siunčiamo tarptautinio stimulo ir galimo atsako jam suvokimui, matyti, kad šie du veiksniai turėjo lemiamos įtakos, nes skirtingos jų reikšmės identifikuotais laikotarpiais galiausiai materializavosi į šių reikšmių pagrindu susiformavusį skirtingą situacijos suvokimą svarstant apie galimą atsaką Kinija.

7 lentelė. JAV lyderių vertybių bei įsitikinimų ir strateginės kultūros poveikis tarptautinio stimulo suvokimui 2011-2018 m.

Etapas	Veiksny	Laikotarpis	Diplomatinis spaudimas	Aljansų formavimas	Ekonominės priklausomybės mažinimas
Suvokimas	Lyderio vertybės ir įsitikinimai	2011-2016	sutapo	sutapo	sutapo
		2017	nesutapo	sutapo	nesutapo
		2018	sutapo	sutapo	sutapo
	Strateginė kultūra	2011-2016	sutapo	sutapo	sutapo
		2017	nesutapo	sutapo	nesutapo
		2018	sutapo	sutapo	sutapo

3.2.2. Sprendimų priėmimas

Tai, kaip buvo suvokiamas iš tarptautinės sistemos siunčiamas stimulus neabejotinai prisidėjo ir prie to, kaip jis buvo transformuotas į sprendimą dėl konkrečios politikos Kinijos atžvilgiu 2011-2018 m. Tačiau papildomi įsiterpiantys veiksniai taip pat atliko savo vaidmenį. Strateginė kultūra, valstybės-visuomenės santykis ir vidinės institucijos prisidėjo prie vienokių ar kitokių sprendimo dėl JAV politikos Kinijos atžvilgiu aspektų, tačiau kitaip nei suvokimo stadijoje, jų poveikis yra mažiau apčiuopiamas.

2011-2018 m. JAV strateginė kultūra formavosi tiek valstybės lyderių vertybių ir įsitikinimų pagrindu, tiek bendrai pagal tuometinę visos valstybės savijautą. Politikos formuotojams, visuomenei ir netgi verslui norėjosi permainų ir tas veikė, kaip buvo priimami sprendimai dėl tolesnių santykių su Azijos regionu ir ypač Kinija. Valdant B. Obamai du kartus inicijuoti dokumentai, atspindintys tuo metu valstybėje vyraujančią strateginę kultūrą, tačiau juose aprašyta kultūra iš esmės nesikeitė. Akcentuota diplomatija, bendradarbiavimas, aljansai, ekonominių santykių stiprinimas, dėl prekybos išskylančių iššūkių sprendimas naudojantis tarptautinėmis normomis ir institucijomis, tokiu būdu šviečiant galimus „tamsuolius“, kurie linkę pažeidinėti bendras tvarkas ir susitarimus. Nemaža visuomenės grupių dalis taip pat rėmė tokią viziją. Pilietinė visuomenė, glaudžius ekonominius ryšius su Kinija mezgantys verslo atstovai, liberaliomis vertybėmis, laisva ekonomine prekyba bei institucionalizmu tikintys akademinės bendruomenės nariai sveikino JAV vadovo pastangas švelniuotu ir draugišku būdu suvaldyti Kiniją. Tiesa, Kinijos protekcionizmą ir konkurenciją kenčiantys JAV verslai nebuvo tokie entuziastingi, realizmo idėjas puoselėjantys akademikai matė pavojų, o įvairūs Kongreso nariai manė, kad tiek trumpalaikėje, tiek ilgalaikėje perspektyvoje draugiški JAV santykiai su Kinija gali pridaryti daugiau žalos, nei atnešti naudos. Tai neabejotinai veikė vidaus institucijas ir kažkiek pačią prezidento administraciją. Negana to, ambicijos, kurių turėjo tuometinis JAV prezidentas buvo pernelyg didelės, kad jis galėtų apsieiti be vidaus institucijų pritarimo ir paramos. Deja, kai kurioms iniciatyvoms visgi nebuvo lemta materializuotis. Šiuo laikotarpiu geriausiai sekėsi priimti tuos sprendimus, kuriems nereikėdavo kelių lygmenų palaikymo. Kai sprendimui priimti reikėdavo vidinių institucijų paramos, dažnu atveju būdavo susiduriama su pasipriešinimu, todėl tikėtina, kad dalis sprendimų dėl Kinijos galėjo būti net neinicijuota.

Kiek kitokia situacija susiklostė valdžią perimant D. Trumpui. Kaip ir B. Obamos atveju, strateginės struktūros formavimąsi lėmė tiek paties D. Trumpo vertybės bei įsitikinimai, tiek bendra visuomenės ir valstybės nuotaika dėl šalies statuso tarptautinėje sistemoje ir ką šis statusas galiausiai sugeneruoja jos gyventojams. Tačiau D. Trumpo užsidegimą ir kategoriškumą pirmaisiais jo valdymo metais kažkiek atsvėrė jo aplinka ir vidinės institucijos. Po metų situacija visgi pasikeitė ir kur kas daugiau veiksnių tapo palankūs D. Trumpui ir jo sprendimams. Strateginė kultūra sutapo su jo vizija, nemaža dalis verslo atstovų parėmė griežtesnę laikyseną Kinijos atžvilgiu, realistinės politikos šalininkai pritarė tokiems veiksams. Situacija labiausiai nepatenkinti buvo pilietinės visuomenės atstovai, kurie suvokė, kad su Kinija reikia kažką daryti, tačiau nepritarė santykių bloginimui. Dalis tiesiogiai dėl įvestų muitų tarifų kenčiančių verslininkų (ne tų, kuriems pabrango kinų prekės, bet tų, kurių produktai

pabrango Kinijoje) taip pat piktinosi vienašališkais D. Trumpo veiksmais. Nepritarimą išsakė ir dalis ekonomistų, kurie baiminasi dėl galimų nuostolių pačios JAV ekonomikai. Visgi, kitaip nei B. Obamos atveju, D. Trumpas siekė sprendimų, kuriems priimti nereikia sutelkti tiek daug pritarimo iš vidaus institucijų, pavyzdžių, muitų tarifų Kinijai įvedimą, juoba, kad dalis jo artimos aplinkos ir vidinių institucijų tokį sprendimą palaikė.

Vertinant strateginės kultūros, valstybės-visuomenės ir vidinių institucijų poveikį JAV politikai Kinijos atžvilgiu 2011-2018 m. sprendimų priėmimo etape, darytina išvada, kad dėl šių veiksnių ir jų reikšmių įvairovės poveikis politikai buvo mažesnis. Kai kuriais atvejais dalis veiksnių reikšmių sutampa su konkrečiu laikotarpiu vykdyta politika, tačiau kita tų pačių veiksnių dalis nesutampa.

8 lentelė. JAV strateginės kultūros, valstybės-visuomenės santykio ir vidinių institucijų poveikis tarptautinio stimulo sprendimui 2011-2018 m.

Etapas	Veiksny	Laikotarpis	Diplomatinis spaudimas	Aljansų formavimas	Ekonominės priklausomybės mažinimas
Sprendimų priėmimas	Strateginė kultūra	2011-2016	sutampa	sutampa	sutampa
		2017	nesutampa	sutampa	nesutampa
		2018	sutampa	sutampa	sutampa
	Valstybės-visuomenės santykis	2011-2016	sutampa	iš dalies	sutampa
		2017	iš dalies	iš dalies	iš dalies
		2018	iš dalies	iš dalies	iš dalies
	Vidinės institucijos	2011-2016	iš dalies	iš dalies	iš dalies
		2017	iš dalies	sutampa	iš dalies
		2018	sutampa	sutampa	sutampa

3.2.3. Politikos įgyvendinimas

Politikos įgyvendinimo etapą lemia tie patys trys veiksniai kaip ir sprendimų priėmimą: strateginė kultūra, valstybės-visuomenės santykis ir vidinės institucijos. Jų poveikis JAV politikai Kinijos atžvilgiu 2011-2018 m. yra labai panašus kaip ir ankstesniame etape. Vis dėlto, tam tikrų skirtumų yra ir jie susiję būtent su pačio etapo savybėmis. Viena yra suvokti grėsmę ir priimti sprendimą kaip ją mažinti, tačiau visai kas kita – ją iš tiesų mažinti. Būtent čia ima veikti valstybės ir visuomenės santykio bei vidinių institucijų veiksniai, ypač, kai jų reikšmės nesutampa su įgyvendinama politika.

B. Obamos prezidentavimo laikotarpiu strateginė kultūra iš esmės sutapo su tuo, kaip buvo suvokiamas tarptautinės sistemos stimulus, koks sprendimas buvo priimamas jo atžvilgiu ir tai, kaip jis buvo įgyvendinamas. Tuometinis JAV vadovas norėjo bendradarbiavimo su Azijos regionu ir strateginė kultūra tai atspindėjo. Kartu ji atspindėjo dar ir kitokį bendradarbiavimo poreikį: B. Obama norėjo ne tik

gerų santykių ir gero įvaizdžio regione, bet jis norėjo tą pasiekti per derybas, konsultacijas ir dialogą su skirtingomis JAV visuomenės grupėmis, atsižvelgiant ir į vidinių institucijų išsakomus nuogastavimus bei lūkesčius. Žinoma, tam tikri sprendimai buvo priimamai nepaisant šio siekio, pavyzdžiui, gaunant Kongreso pritarimą pradėti derybas dėl Ramiojo vandenyno bendradarbiavimo sutarties, tačiau bendrai paėmus, noras išiklausyti į įvairias nuomones ir taip suburti visą šalį bendram tikslui prisidėjo prie to, kad visuomenės ir institucijų balsas tapo svarbus, skiriant ypatingą dėmesį ir paties sprendimų priėmimo bei įgyvendinimo procesams. Tačiau toks įtraukiantis požiūris turėjo savo kainą: ne visais klausimais būdavo randamas sutarimas, todėl dalį politikos įgyvendinimo tekdavo sulėtinti, pristabdyti ar atsisakyti, kaip kad nutiko su aljanso formavimu ir santykių giliniu su Indonezija.

Strateginės kultūros poveikis JAV politikos Kinijos atžvilgiu įgyvendinimui D. Trumpo laikotarpiu susidūrė su tam tikru pasipriešinimu iš paties prezidento aplinkos ir vidaus institucijų, ypač valstybės departamento. Tačiau, kadangi D. Trumpas nebuvo linkęs į bendradarbiavimą ar dialogą su kitokios nuomonės atstovais, minėtas veiksnys turėjo laikiną poveikį. Užuoat tęsęs su Kinija pradėtą konfrontaciją, D. Trumpas maždaug metams persiorientavo į kur kas artimesnių santykių su šia valstybe stadiją ir netgi pasirašė dvišalės prekybos susitarimą. Tiesa, įtakos tam galėjo tiek D. Trumpo aplinka, tiek jo siekis išspręsti Šiaurės Korėjos klausimą, o be Kinijos tai būtų beveik neįmanoma.

Galiausiai valstybės ir visuomenės santykis bei vidinės institucijos ėmė veikti tik tiek, kiek tai sutapdavo su D. Trumpo pozicija, o tai atvejais, kai tai neveikė, į jas tiesiog buvo neatsižvelgiama arba pasinaudojama teise pasirašyti prezidento įsakus, kurie įgalintų vieną ar kitą politikos įgyvendinimo elementą, pavyzdžiui, JAV išstojimą iš Ramiojo vandenyno bendradarbiavimo sutarties ar Paryžiaus klimato kaitos susitarimo. Atkreiptinas dėmesys, kad bendradarbiavimo šalies viduje trūkumas paskatino vienašališkus veiksmus ne tik iš D. Trumpo pusės, bet ir iš Kongreso, kuris atskiru teisės aktu panaikino dalį JAV taikytų muitų Kinijos prekėms¹¹³. Tai iš esmės veikia D. Trumpo pasirinktos politikos įgyvendinimą, tačiau problema greičiausiai slypi ne pačioje politikoje, ar jos įgyvendinimo procese, bet tame, kad visiškai neatsižvelgiama į skirtingas nuomones dėl situacijos suvokimo, sprendimų priėmimo ir atitinkamai įgyvendinimo.

¹¹³ Andy Sullivan, „U.S. Senate quietly votes to cut tariffs on hundreds of Chinese goods“. Reuters, 2018. <<https://www.reuters.com/article/us-usa-congress-trade/u-s-senate-quietly-votes-to-cut-tariffs-on-hundreds-of-chinese-goods-idUSKBN1KG35R>> [Žiūrėta 2019-05-11].

9 lentelė. JAV strateginės kultūros, valstybės-visuomenės santykio ir vidinių institucijų poveikis sprendimo dėl tarptautinio stimulo įgyvendinimui 2011-2018 m.

Etapas	Veiksny	Laikotarpis	Diplomatinis spaudimas	Aljansų formavimas	Ekonominės priklausomybės mažinimas
Politikos įgyvendinimas	Strateginė kultūra	2011-2016	sutampa	sutampa	sutampa
		2017	nesutampa	sutampa	nesutampa
		2018	sutampa	sutampa	sutampa
	Valstybės-visuomenės santykis	2011-2016	sutampa	iš dalies	sutampa
		2017	iš dalies	iš dalies	iš dalies
		2018	iš dalies	iš dalies	iš dalies
	Vidinės institucijos	2011-2016	iš dalies	iš dalies	iš dalies
		2017	iš dalies	iš dalies	iš dalies
		2018	sutampa	iš dalies	iš dalies

Išnagrinėjus paskutinį užsienio politikos formavimo ir įgyvendinimo etapą bei jo santykį su valstybės vidaus veiksniais, matyti, kad dėl paties etapo savybių jų poveikis buvo didesnis nei sprendimo priėmimo atveju, bet vėlgi dėl pačių veiksmų ir jų reikšmių įvairovės bei dėl strateginės kultūros veikiamų valstybės lyderių pasirinkimų kaip įgyvendinti politiką, negalima sakyti, kad visais atvejais jie turėjo lemiamą poveikį. Dažnu atveju tiesiog labiau sustiprindavo arba susilpnindavo įgyvendinimo procesą.

3.3. JAV vidaus veiksmų santykis su balansavimo strategijos (ne)atitikimais

Darbo pradžioje buvo užsibrėžtas tikslas – ištirti, kodėl skyrėsi JAV politika Kinijos atžvilgiu 2011-2018 m., kai tarptautinė sistema jai siuntė tą patį stimulą – augančią potencialią Kinijos grėsmę JAV dominavimui. Remiantis neoklasikinio realizmo modeliu buvo iškelta hipotezė, kad šiuos skirtumus lėmė valstybės vidaus veiksniai. Teorinių prielaidų pagrindu buvo išgryninti trys galimi paaiškinimai: 1) JAV lyderių įsitikinimai bei vertybės ir šalyje vyraujanti strateginė kultūra nulėmė skirtingą reliatyvios JAV ir Kinijos galios bei iš to kylančių grėsmių ir galimo atsako joms suvokimą; 2) šis suvokimas, veikiamas šalyje vyraujančios strateginės kultūros, valstybės ir visuomenės santykio bei vidinių institucijų, nulėmė skirtingos JAV užsienio politikos Kinijos atžvilgiu formavimą; 3) suformuota politika, kartu su strategine kultūra, valstybės ir visuomenės santykiu bei vidinėmis institucijomis nulėmė skirtingą JAV užsienio politikos Kinijos atžvilgiu įgyvendinimą.

Iš ankstesniuose skyriuose nustatytų konkrečių JAV vidaus veiksmų ir jų reikšmių analizės politikos Kinijos atžvilgiu kontekste tapo aišku, kad tai, kaip lyderiai suvokė tarptautinės sistemos stimulą ir kaip strateginė kultūra sustiprino šį suvokimą, turėjo lemiamos įtakos JAV politikos Kinijos

atžvilgiu 2011-2018 m. formavimui ir netgi įgyvendinimui, tačiau sprendimų priėmimo stadijoje bei politikos įgyvendinimo stadijose veikė dar ir kiti veiksniai, kurių poveikis priklauso nuo konkrečios reikšmės. Pavyzdžiui, vidinės institucijos, o konkrečiau JAV valstybės departamento pozicija dėl santykių su Kinija 2017 m., lėmė, kad diplomatinio spaudimo ir ekonominėms tarpusavio priklausomybės srityse JAV vykdoma politika tais metais iš dalies arba visiškai prieštaravo balansavimo logikai. Kai kurios valstybės-visuomenės santykio reikšmės taip pat gali paaiškinti, kodėl 2011-2016 m. B. Obamos administracijos vykdyta politika ekonominės tarpusavio priklausomybės srityje prieštaravo balansavimo logikai, nors didesnę įtaką čia visgi bus padarę lyderio asmeninis požiūris ir šio požiūrio sąveika su strategine kultūra.

Įdomu tai, kad valstybinės institucijos šiuo laikotarpiu nesugebėjo iš esmės pakeisti pasirinkto politikos kurso, nors aljansų formavimo ir tarptautinio bendradarbiavimo srityse stengėsi paveikti situaciją. Tas pats pasakytina ir apie aljansų (de)formavimą valdant D. Trumpui – šio laikotarpio JAV politika Kinijos atžvilgiu labiausiai susijusi su asmeninėmis prezidento vertybėmis bei savybėmis, kažkiek su strategine kultūra tačiau kitų veiksmų poveikis mažesnis. Žemiau esanti lentelė parodo, kurie JAV vidaus veiksniai ir kokiose užsienio politikos formavimo bei įgyvendinimo etapuose paaiškina JAV užsienio politikos Kinijos atžvilgiu 2011-2018 m. (ne)atitikimą balansavimo logikai.

10 lentelė. JAV vidaus veiksmų santykis su balansavimo strategija 2011-2018 m. Kinijos atžvilgiu

Veiksny	Etapas	Periodas	Diplomatinis spaudimas	Aljansų formavimas	Ekonominės priklausomybės mažinimas
Lyderių vertybės	Suvokimas	2011-2016	paaškina, kodėl neatitinka balansavimo	paaškina, kodėl atitinka balansavimą	paaškina, kodėl neatitinka balansavimo
		2017	nepaaškina, kodėl neatitinka balansavimo	paaškina, neatitinka balansavimo	nepaaškina, neatitinka balansavimo
		2018	paaškina, kodėl atitinka balansavimą	paaškina, kodėl neatitinka balansavimo	paaškina, atitinka balansavimą
Strateginė kultūra	Suvokimas, sprendimų priėmimas, įgyvendinimas	2011-2016	paaškina, kodėl neatitinka balansavimo	paaškina, kodėl atitinka balansavimą	paaškina, kodėl neatitinka balansavimo
		2017	nepaaškina, kodėl neatitinka balansavimo	paaškina, kodėl neatitinka balansavimo	nepaaškina, neatitinka balansavimo

		2018	paaškina, kodėl atitinka balansavimą	paaškina, kodėl neatitinka balansavimo	paaškina, atitinka balansavimą
Valstybės-visuomenės santykis	Sprendimų priėmimas	2011-2016	iš dalies paaškina, kodėl neatitinka balansavimo	iš dalies paaškina, kodėl atitinka balansavimą	iš dalies paaškina, kodėl neatitinka balansavimo
		2017	iš dalies paaškina, kodėl neatitinka balansavimo	nepaaškina, kodėl neatitinka balansavimo	iš dalies paaškina, kodėl neatitinka balansavimo
		2018	iš dalies paaškina, kodėl atitinka balansavimą	nepaaškina, kodėl neatitinka balansavimo	iš dalies paaškina, kodėl atitinka balansavimo
	Įgyvendinimas	2011-2016	paaškina, kodėl neatitinka balansavimo	nepaaškina, kodėl atitinka balansavimą	paaškina, kodėl neatitinka balansavimo
		2017	nepaaškina, kodėl neatitinka balansavimo	nepaaškina, kodėl neatitinka balansavimo	iš dalies paaškina, kodėl neatitinka balansavimo
		2018	iš dalies paaškina, kodėl atitinka balansavimą	nepaaškina, kodėl neatitinka balansavimo	paaškina, kodėl atitinka balansavimą
Vidinės institucijos	Sprendimų priėmimas	2011-2016	iš dalies paaškina, kodėl neatitinka balansavimo	paaškina, kodėl atitinka balansavimą	iš dalies paaškina, kodėl neatitinka balansavimo
		2017	paaškina, kodėl neatitinka balansavimo	iš dalies paaškina, kodėl neatitinka balansavimo	paaškina, kodėl neatitinka balansavimo
		2018	paaškina, kodėl atitinka balansavimą	iš dalies paaškina, kodėl neatitinka balansavimo	iš dalies paaškina, kodėl atitinka balansavimą
	Įgyvendinimas	2011-2016	iš dalies paaškina, kodėl neatitinka balansavimo	iš dalies paaškina, kodėl atitinka balansavimą	iš dalies paaškina, kodėl neatitinka balansavimo
		2017	paaškina, kodėl neatitinka balansavimo	iš dalies paaškina, kodėl neatitinka balansavimo	paaškina, kodėl neatitinka balansavimo
		2018	paaškina, kodėl atitinka balansavimą	iš dalies paaškina, kodėl neatitinka balansavimo	iš dalies paaškina, kodėl atitinka balansavimą

Akivaizdu, kad visi veiksniai gali paašškinti atskirus JAV politikos Kinijos atžvilgiu epizodus, tačiau nei vienas iš jų nepaaškina absoliučiai visko. Vis dėlto, sudėjus juos į vieną visumą ir atsižvelgus dar ir į pačių užsienio politikos formavimo bei įgyvendinimo etapų poveikį vienas kitam, galima teigti, kad pagrindinė tyrimo hipotezė patvirtinta, o kartu su ja ir trys galimi paašškirimai, kaip JAV vidaus

veiksniai paveikė šalies politiką Kinijos atžvilgiu 2011-2018 metais. Kartu tai leidžia konstatuoti, kad neoklasikinio realizmo modelio pasirinkimas tyrimui buvo teisingas, nes leido atskleisti skirtingos JAV politikos Kinijos atžvilgiu 2011-2018 m. priežastis.

IŠVADOS

2011-2018 m. tarptautinė sistema JAV siuntė tą patį stimulą – mažėjančią JAV reliatyvią galią Kinijos atžvilgiu ir agresyvėjančias bei ambicingesnes Kinijos pastangas šią tendenciją išlaikyti. Pagal struktūrinio realizmo logiką, tokiu atveju JAV turėjo pasirinkti balansavimo, atsakomybė perleidimo arba konflikto strategijas Kinijos atžvilgiu savo statusui ir reliatyviai galiai tarptautinėje sistemoje išlaikyti. 2011 m. JAV nusprendė nukreipti savo užsienio politikos dėmesį į Aziją ir tokiu būdu pažaboti Kiniją. Šis žingsnis bylojo apie balansavimo strategijos pasirinkimą. Pastaroji pasireiškia diplomatinio spaudimo taikymu, aljansų ir karinio bendradarbiavimo su potencialios konkurentės kaimynėmis stiprinimu, karinių pajėgumų sutelkimu bei ekonominės ir kitokios priklausomybės nuo potencialios konkurentės mažinimu. Išnagrinėjus 2011-2018 m. JAV politiką Kinijos atžvilgiu paaiškėjo, kad 2011-2017 m. JAV netaikė diplomatinio spaudimo Kinijai ir skatino ekonominį bendradarbiavimą su ja, o 2017-2018 m. pakeitė savo poziciją dėl aljansų formavimo. Visi šie epizodai prieštarauja balansavimo logikai ir kartu rodo JAV politikos Kinijos atžvilgiu nenuoseklumą.

Atsižvelgiant į tai, kad struktūrinis realizmas negali paaiškinti šių neatitikimų ir politikos pasirinkimų skirtumų, tyrime naudotas neoklasikinio realizmo analizės modelis, kuris tokius reiškinius paaiškina per valstybės vidaus veiksnių poveikį užsienio politikos formavimo ir įgyvendinimo procesui. Remiantis šia teorija, darbe buvo iškelta hipotezė, kad skirtingą JAV politiką Kinijos atžvilgiu 2011-2018 m. lemia valstybės vidaus veiksniai, o tiksliau: 1) JAV lyderių įsitikinimai bei vertybės ir šalyje vyraujanti strateginė kultūra nulėmė skirtingą reliatyvios JAV ir Kinijos galios bei iš to kylančių grėsmių ir galimo atsako joms suvokimą; 2) šis suvokimas, veikiamas šalyje vyraujančios strateginės kultūros, valstybės ir visuomenės santykio bei vidinių institucijų, nulėmė skirtingos JAV užsienio politikos Kinijos atžvilgiu formavimą; 3) suformuota politika, kartu su strategine kultūra, valstybės ir visuomenės santykiu bei vidinėmis institucijomis nulėmė skirtingą JAV užsienio politikos Kinijos atžvilgiu įgyvendinimą.

Išanalizavus JAV vidaus veiksnių reikšmes 2011-2018 m. politikos Kinijos atžvilgiu kontekste ir įvertinus jų santykį su skirtingas užsienio politikos formavimo ir įgyvendinimo etapais nustatyta, kad JAV lyderių vertybės ir įsitikinimai bei šalyje vyraujanti strateginė kultūra turėjo lemiamos įtakos tarptautinio stimulo suvokimui bei vertinimui. Šis suvokimas vėliau lėmė ir pačios politikos formavimą, prie kurio papildomai prisidėjo dar ir valstybės-visuomenės santykio bei vidinių institucijų poveikis. Tiesa, šiame etape įsiterpantieji kintamieji veikė dviem kryptimis: dalis jų reikšmių buvo palankios pirminiu suvokimu grįstam sprendimų priėmimui, dalis ne. Be to, skyrėsi ir pačių sprendimo priėmėjų santykis su minėtais veiksniais. Galiausiai trečiajame – politikos įgyvendinimo etape – didžiausią poveikį

darė suvokimo pagrindu priimti sprendimai, o likę įsiterpiančys kintamieji, nors galimai ir turėjo didesnės įtakos nei priimant sprendimus, buvo pernelyg išsibarstę, kad galima būtų vienareikšmiškai įvertinti jų kaip visumos poveikį.

Tačiau vertinant kintamuosius pavieniui, matyti, kad 2011-2016 m. diplomatinio spaudimo Kinijai netaikymą lėmė B. Obamos ir jo administracijos situacijos vertinimas bei tuo metu vyravusi į bendradarbiavimą ir dialogą nukreipta strateginė kultūra. Prie to papildomai prisidėjo ir pilietinės visuomenės pozicija, verslo siekis didinti investicijas į šią šalį bei dalies akademinės bendruomenės nuomonė apie būdus Kinijai suvaldyti. Tuo metu 2017 m. diplomatinio spaudimo Kinijai netaikymą greičiausiai lėmė D. Trumpo aplinka bei valstybės departamentas, kuris nepritarė diplomatinio tono Kinijos atžvilgiu aštrinimui, nors tiek D. Trumpo įsitikinimai, tiek verslo ir dalies akademinės bendruomenės nuomonė, tiek Kongreso pozicija prognozavo tono griežtinimą. Visgi 2018 m. ši situacija pasikeitė, kai JAV valstybės departamentui ėmė vadovauti kitas sekretorius. Tikėtina, kad šiems pokyčiams įtakos papildomai galėjo turėti JAV derybų su Šiaurės Korėja eiga, kur buvo tikimasi Kinijos paramos.

2011-2016 m. aljansų formavimo politiką veikė pragmatiški B. Obamos įsitikinimai bei strateginė kultūra. Aljansai turėjo padėti ne tik sulaikyti Kiniją, tačiau atverti JAV galimybes plėsti savo prekybos diapazoną ir sumažinti galimus balansavimo nuostolius, ypač finansavimo gynybai mažinimo ir atsigavimo po finansų krizės kontekste. Tiesa, valstybinės institucijos, šiuo atveju Kongresas, ne visada pritarė kai kurioms aljansų formavimo iniciatyvoms, todėl politikos įgyvendinimo etape buvo susiduriama su sunkumais. 2017-2018 m. aljansų formavimo politikos pasikeitimą lėmė D. Trumpo ir jo administracijos suformuotos strateginės kultūros suvokimas apie aljansų nešamą naudą JAV. Nors aljansai gali sustiprinti JAV pozicijas, ypač tuose regionuose, kur galimi susidūrimai su potencialiai lygiaverčiu priešininku, tačiau dažnu atveju JAV už šiuos aljansus susimoka daugiau nei gauna iš jų naudos. Toks požiūris, nors ir nebuvo entuziastingai remiamas valstybės departamento, lėmė JAV politikos nukrypimą nuo balansavimo logikos 2017-2018 m.

JAV ekonominės priklausomybės nuo Kinijos didinimą ir bendradarbiavimo su ja intensyvėjimą 2011-2016 m. lėmė B. Obamos asmeniniai įsitikinimai, kaip geriau suvaldyti potencialią priešininkę, į bendradarbiavimą orientuota strateginė struktūra, verslo siekis užkariauti naują ir labai perspektyvią rinką, pilietinės visuomenės noras suartinti abi valstybes ir taip paskleisti demokratinės vertybes Kinijoje bei liberalia rinką ir institucijomis tikinti akademinės bendruomenės dalis. Šiuo laikotarpiu Kongresas bendradarbiavimą vertino nevienareikšmiškai, dažnai išsakydamas kur kas

griežtesnę poziciją Kinijos atžvilgiu. Tačiau prezidento administracija ir kitos vidaus institucijos buvo linkusios į tai neatsižvelgti ir laikėsi balansavimo logikai prieštaraujančios strategijos. 2017 m. ekonominį bendradarbiavimą su Kinija lėmė valstybės departamento pozicija dėl santykių su šia valstybe, dėl jos vaidmens sprendžiant Šiaurės Korėjos konfliktą bei dalies verslininkų noras pasipelnyti iš augančios Kinijos rinkos arba tiesioginis priklausomumas nuo jos. Didžioji dauguma kitų veiksnių tuo metu bylojo apie priešingą poziciją. Galiausiai 2018 m. atitikimą balansavimo strategijai pagal ekonominės priklausomybės mažinimą lėmė didžioji dalis vidaus veiksnių: D. Trumpo požiūris ir įsitikinimai, konfrontacija ir nulinės sumos žaidimu pasižyminti strateginė kultūra, didžioji dalis verslo, net ir to, kuris tiesiogiai kenčia dėl JAV ir Kinijos prekėms įvestų muitų, realizmui prijaucianti akademinės bendruomenės dalis, taip pat valstybės departamentas, CŽA, bei iki tam tikro lygio Kongresas norėjo sumažinti JAV iš bendradarbiavimo su Kinija patiriamą žalą. Pilietinė visuomenė, pavieniai verslininkai ir tam tikra akademinės bendruomenės tokiam požiūriui nepritarė.

Remiantis pateikta informacija, konstatuojama, kad tyrimo hipotezė patvirtinta, nes skirtingą JAV politiką Kinijos atžvilgiu 2011-2018 m. ir jos (ne)nukrypimus nuo balansavimo strategijos lėmė JAV vidaus veiksniai. Tai reiškia, kad analizuojant tarptautinius procesus ar šalių tarpusavio santykius ir norint suprasti gilumines šių reiškinių priežastis, būtina įvertinti ir atsižvelgti į valstybės vidaus veiksnių poveikį jiems.

LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Abrams, Elliott. „Democracy and U.S. Foreign Policy“. 2016. <<https://www.cfr.org/blog/democracy-and-us-foreign-policy>>.
2. Acharya, Amitav, „Power Shift or Paradigm Shift? China's Rise and Asia's Emerging Security Order“. *International Studies Quarterly*, 58, 2014, 158-173.
3. Alessi, Christopher, „Challenging China’s Trade Practices“. Council on Foreign Relations, 2012. <<https://www.cfr.org/interview/challenging-chinas-trade-practices>>.
4. Asia Society, „Where Hillary Clinton's China Policy Would Differ From President Obama's“. 2016. <<https://asiasociety.org/blog/asia/where-hillary-clintons-china-policy-would-differ-president-obamas>>.
5. Bader, Jeffrey A., *Obama and China's Rise: An Insider's Account of America's Asia Strategy*. Washington: Brookings Institution Press, 2013.
6. BBC, „US calls for land reclamation 'halt' in South China Sea“. 2015. <<https://www.bbc.com/news/world-asia-32941829>>.
7. BBC, „Trump agrees to honour 'One China' policy despite threats“. 2017. <<https://www.bbc.com/news/world-asia-china-38927891>>.
8. BBC, „Trump China visit: US leader strikes warmer tone with Xi Jinping“. 2017. <<https://www.bbc.com/news/world-asia-china-41924228>>.
9. BBC, „US and China sign trade agreement“, 2017. <<https://www.bbc.com/news/business-39894119>>.
10. Beckley, Michael. „China's Century? Why America's Edge Will Endure“. *International Security*, 36(3), 2011, 41-78.
11. BBC, „Trade wars, Trump tariffs and protectionism explained“. 2019. <<https://www.bbc.com/news/world-43512098>>.
12. Benli, Qian, „The Domestic Consequences of China’s ‘One Belt One Road Initiative’“. Committee for the Abolition of Illegal Debt, 2019. <<http://www.cadtm.org/The-Domestic-Consequences-of-China-s-One-Belt-One-Road-Initiative>>.
13. Biddle, Stephen, ir Ivan Oelrich., „Future Warfare in the Western Pacific“. *International Security*, 41(1), 2016, 7-49.
14. Calmes, Jackie, „A US marine base for Australia Irritates China“. The New York Times, 2011. <<https://www.nytimes.com/2011/11/17/world/asia/obama-and-gillard-expand-us-australia->

- military-
ties.html?mtrref=www.google.com&gwh=8BA637290FEA4A9D7310FB2480A3D4C2&gwt=p
ay>.
15. China Power Team. „Is it a risk for America that China holds over \$1 trillion in U.S. debt?“ *China Power*, 2016. <<https://chinapower.csis.org/us-debt/>>.
 16. DFID, „Building Peaceful States and Societies: a DFID Practice Paper“. 2010. <<http://gsdrc.org/docs/open/con75.pdf>>.
 17. Deudney, Daniel, „Hegemony, nuclear weapons, and liberal hegemony“. Kn. John Ikenburry, *Power, Order, and Change in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014, 195-232.
 18. Foulon, Michiel, „Neoclassical Realism: Challengers and Bridging Identities“. *International Studies Review*, 17(4), 2015, 635-661
 19. Fremouw, Camiel, „Neoclassical Realism and the US Asia Pivot“. Master thesis. Universiteit Leiden, 2017.
 20. Freund, Eleanor, „Freedom of Navigation in the South China Sea: A Practical Guide“. Asia Maritime Transparency Initiative, 2017. <<https://amti.csis.org/freedom-of-navigation-practical-guide/>>.
 21. GBTIMES Beijing, „Made in China 2025” plan unveiled to boost manufacturing“. 2015. <<https://gbtimes.com/made-china-2025-plan-unveiled-boost-manufacturing>>.
 22. Glaser, Charles. „Realists as Optimists: Cooperation as Self-Help“. *International Security*, 19(3), 1994/1995, 50-90.
 23. Glipin, Robert, „The Theory of Hegemonic War“. *The Journal of Interdisciplinary History*, 18(4), 1988, 591-613.
 24. Global Firepower, „2019 Military Strength Ranking“, 2019. <<https://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp>>.
 25. Hanemann, Thilo, Cassie Gao, ir Adam Lysenko, „Net Negative: Chinese Investment in the US in 2018“. Rhodium Group, 2019. <<https://rhg.com/research/chinese-investment-in-the-us-2018-recap/>>.
 26. Harkins, Gina, „China's Antics in South China Sea Could Change Deployments for US Troops“. Military.com, 2019. <<https://www.military.com/daily-news/2019/02/15/chinas-antics-south-china-sea-could-change-deployments-us-troops.html>>.

27. He, Kai, „Explaining United States–China relations: neoclassical realism and the nexus of threat–interest perceptions“. *The Pacific Review*, 30 (2), 2016, 1-19.
28. Heritage.org, „Asia“. 2018. <<https://www.heritage.org/military-strength/assessing-the-global-operating-environment/asia>>.
29. Hille, Kathrin, Jamil Anderlini, Simon Rabinovitch ir kt., „Chen to leave China on US student visa“. *Financial Times*, 2012. <<https://www.ft.com/content/8dba0cbc-95a8-11e1-a163-00144feab49a>>.
30. Horsley, Scott, „Tillerson Vs. Pompeo: What Trump's Cabinet Shake-Up Might Mean For Policy“. NPR, 2018. <<https://www.npr.org/2018/03/14/593205855/tillerson-vs-pompeo-what-trumps-cabinet-shakeup-might-mean?t=1557399600057>>.
31. Institute for Security and Policy Development, „China’s Role in UN Peacekeeping“. 2018, 4. <<http://isdpeu.org/content/uploads/2018/03/PRC-Peacekeeping-Backgrounder.pdf>>.
32. International Monetary Fund, *World Economic Outlook Database*. 2018. <<https://bit.ly/2JBBZxL>>.
33. Jamrisko, Michelle, Lee J Miller ir Wei Lu, „These Are the World’s Most Innovative Countries“. *Bloomberg*, 2019. <<https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-01-22/germany-nearly-catches-korea-as-innovation-champ-u-s-rebounds>>.
34. Jansen, Merel, „The US response to China’s rising power Explaining the case with offensive realism and constructivist neoclassical realism.“ Master thesis, Radbound university, 2012.
35. Johnston, Alastair, „Is China a Status Quo Power?“. *International Security*, 27(4), 2003, 5-56.
36. Kim, Min-hyung, „A real driver of US–China trade conflict: The Sino–US competition for global hegemony and its implications for the future“. *International Trade, Politics and Development*, 3(1), 2019, 30-40.
37. Knup, Elizabeth, „The Role of American NGOs and Civil Society Actors in an Evolving US–China Relationship“. *The Carter Center*, 2019. <<https://www.cartercenter.org/resources/pdfs/peace/china/china-program-2019/knup.pdf>>.
38. Lebow, Richard, „Classical Realism“. Kn. Tim Dunne, Milja Kurki, Steve Smith, *International Relations Theories*. Oxford, UK: Oxford University Press, 2013.
39. Mastanduno, Michael, „Do relative gain matter? America's response to Japanese Industrial policy“. *International Security*, 16(1), 1991.

40. Mearsheimer, John, „The false promise of international institutions“. *International Security*, 19(3) 1994-95.
41. Mearsheimer, John, *The Tragedy of Great Power Politics*. New York and London: WW Norton & Company, 2001.
42. Mearsheimer, John, „China’s Unpeaceful Rise“. *Current history*, 105 (690), 2006, 160-162.
43. Mearsheimer, John, „The gathering storm: China’s challenges to US power in Asia“, *Chinese Journal of International Politics*, 3 (4), 2011, 381-396.
44. Morgenthau, Hans Joachim, Kenneth W Thompson, *Politics among nations: the struggle for power and peace*. Boston: McGraw-Hill Higher Education, 2006.
45. Owen, Catherine, „The China–US Trade War and the Future of the Liberal Economic Order“. *The Foreign Policy Centre*, 2019. <<https://fpc.org.uk/the-china-us-trade-war-and-the-future-of-the-liberal-economic-order/>>.
46. Petkevičius, Vainius Vytautas, JAV ir Kinijos ekonominių dvišalių santykių analizė 2004-2014 m. Magistro darbas. Mykolo Romerio universitetas, 2015.
47. Catherine Putz, „The Art of the Balance: Japan, China and the United States“. *The Diplomat*, 2019. <<https://thediplomat.com/2019/01/the-art-of-the-balance-japan-china-and-the-united-states/>>.
48. RAND, „An Interactive Look at the U.S.-China Military Scorecard“. <<https://www.rand.org/paf/projects/us-china-scorecard.html>>.
49. Reuters, „U.S. businesses no longer 'positive anchor' for U.S.-China relations - chamber“. Euronews, 2018. <<https://www.euronews.com/2019/04/17/us-businesses-no-longer-positive-anchor-for-us-china-relations-chamber>>.
50. Ripsman, Norrin, Jeffrey Taliaferro ir Steven Lobell, *Neoclassical Realist Theory of International Politics*. New York: Oxford University Press, 2016.
51. Rose, Gideon, „Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy“. *World Politics*, 51(1), 1998, 146-147.
52. Roy, Deny, „Hegemon on the Horizon: China's Threat to East Asian Security“. *International Security*, 19(1), 1994, 149-168.
53. Rudd, Kevin, „The Prospects of a Resolution of the U.S.-China Trade War“. 2018. <<https://asiasociety.org/policy-institute/prospects-resolution-us-china-trade-war>>.

54. Schweller, Randahl, *Unanswered threats: political constraints on the balance of Power*. Princeton: Princeton University Press, 2006
55. Schweller, Randahl, „Opposite but Compatible Nationalisms: A Neoclassical Realist Approach to the Future of US–China Relations“. *The Chinese Journal of International Politics*, 11(1), 2018, 23–48.
56. Shi, Ting ir Michael Riley, „China Halts Cybersecurity Cooperation After U.S. Spying Charges“. Bloomber, 2014. <<https://www.bloomberg.com/news/articles/2014-05-20/china-suspends-cybersecurity-cooperation-with-u-s-after-charges>>.
57. Schor, Elana ir Doug Palmer, „Schumer: Trump a '98-pound weakling' on China“. Politico, 2017. <<https://www.politico.com/story/2017/04/chuck-schumer-calls-trump-weakling-china-236915>>.
58. SIPRI, „ Military expenditure by country, in constant (2017) US\$ m., 1988-2018“. <<https://bit.ly/2ISonhR>>.
59. Snidal, Duncan, „Relative gains and the pattern of international cooperation“. Kn. David. Baldwin (sud.), *Neorealism and Neoliberalism: the contemporary debate*, New York: Columbia University Press, 1993.
60. Sophal, SEK. „The U.S. Rebalance to Asia through the Eyes of Neoclassical Realism: Maintaining the Order in the Asia Pacific amid the Rise of China.“ Master thesis, Ritsumeikan Asia Pacific University, 2016.
61. Sullivan, Andy, „U.S. Senate quietly votes to cut tariffs on hundreds of Chinese goods“. Reuters, 2018. <<https://www.reuters.com/article/us-usa-congress-trade/u-s-senate-quietly-votes-to-cut-tariffs-on-hundreds-of-chinese-goods-idUSKBN1KG35R>>.
62. The Soft Power 30: China. <https://softpower30.com/country/china/?country_years=2016,2017,2018>.
63. The Soft Power 30: United States. <https://softpower30.com/country/united-states/?country_years=2016,2017,2018>
64. The White House, National Security Strategy. 2010. <<http://nssarchive.us/NSSR/2010.pdf>>.
65. The White House, National Security Strategy. 2015 <https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf>.
66. The White House, National Security Strategy, 2017. <<https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905-2.pdf>>.

67. The White House, „U.S.-China Joint Announcement on Climate Change“. 2014. <<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2014/11/11/us-china-joint-announcement-climate-change>>.
68. The White House, „Remarks by President Trump After Meeting with President Xi of China“. 2017. <<https://www.cfr.org/timeline/us-relations-china>>.
69. Tillerson, Rex W., „Remarks Before His Meeting With Chinese Foreign Minister Wang Yi“. US Department of State, 2017. <<https://pa-web1.state.gov/secretary/20172018tillerson/remarks/2017/03/268515.htm>>.
70. The World Bank, GDP per capita (current US\$). 2017. <<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD>>.
71. United Nations, National Accounts - Analysis of Main Aggregates (AMA). 2017. <<https://unstats.un.org/unsd/snaama/Index>>.
72. United States Census Bureau, <<https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html>>.
73. United States Department of Justice, „U.S. Charges Five Chinese Military Hackers For Cyber Espionage Against U.S. Corporations And A Labor Organization For Commercial Advantage“. 2014. <<https://www.justice.gov/usao-wdpa/pr/us-charges-five-chinese-military-hackers-cyber-espionage-against-us-corporations-and>>.
74. Waltz, Kenneth, *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill, 1979.
75. Waltz, Kenneth, „Realist thought and neorealist theory“. *Journal of International Affairs*, 44(1), 1990.
76. Waltz, Kenneth, „Structural realism after the Cold War“. *International Security*, 25(1), 2000
77. Waltz, Kenneth, *Man, the state and war: a theoretical analysis*. New York: Columbia University Press, 2001.
78. Wohlforth, William, „Hegemonic decline and hegemonic war revisited“. Kn. John Ikenburry, *Power, Order, and Change in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014, 109-130.
79. World Population Review: China. <<http://worldpopulationreview.com/countries/china-population/>>.
80. World Population Review: United States. <<http://worldpopulationreview.com/countries/united-states-population/>>.

81. Yong, Charissa, „Tit-for-tat: Timeline of US-China trade dispute“. The Straits Times. 2019.
<<https://www.straitstimes.com/world/united-states/tit-for-tat-timeline-of-us-china-trade-dispute>>.

SUMMARY

The master's thesis "The Impact of Domestic Factors on Foreign Policy: US Policy Towards China 2011-2018" aims at explaining what has caused the differences in US policy towards China during the 2010s. It uses neoclassical realism model to analyse domestic factors that may have affected US policy response towards the international stimuli coming from China. The thesis first identifies the stimuli, then distinguishes between different policy responses during the period, and finally, analyses the role of domestic factors in the whole process.

International system had developed stimuli towards US in regards to growing China's potential to take over the US status and position in the system, to which US responded by redirecting its foreign policy towards Asia in 2011. This step was considered as a turning point in US-China relations and was perceived as US adopting balancing strategy towards China. However, some of the strategy's major features during the period in question were neglected by decision makers and policy implementors. What is more, in particular episodes the policy kept being implemented differently. In order to explain these discrepancies, the analysis of domestic variables had to be taken into account, and neoclassical realism model seemed as the most accurate choice for the task.

Using the model four major domestic factors were analysed: leader images, strategic culture, state-society relations and domestic institutions. The analysis was kept in line with the processes of foreign policy, namely, perception, decision making and policy implementation. After a comprehensive research, it was revealed that leader images and strategic culture had indeed affected the perception of the stimuli, particularly in the areas of applying diplomatic pressure, forming alliances and decreasing interdependence from China. This perception then had led to making particular decisions, as well as implementing them. During the latter two stages, however, additional variables also intervened. Society-state relations had supported some of the decisions during the Obama administration whereas domestic institutions had an affect on Trump's politics towards China in 2017.

All things considered, the research has shown that major discrepancies in US politics towards China in 2011-2018 could be explained by domestic variables, which played the major role in determining the perception of potential China's threat. Based on that perception decision making and policy implementation stages then were affected along with additional domestic variables intervening. The founding of the research enabled to confirm the hypothesis that differences in US policy towards China in 2011-2018 were influenced by domestic factors. It also proved that neoclassical realism theory and model were the best choice for the research.